INSTITUTIONES
PHILOSOPHICÆ

AUCTORITATE

D. D. ARCHIEPISCOPI LUGDUNENSIS

AD USUM

SCHOLARUM SUÆ DIŒCESIS EDITÆ

TOMUS QUARTUS

M O R A L I S.

***

**

BASSANI

TYPIS REMONDINIANIS

MDCCCXVII.

INDEX

ETHICÆ, SIVE MORALIS.

DISSERTATIO II.

De Actuum humanorum proprietatibus.

ETHICA SPECIALS.

DISSERTATIO PRIMA.

DISSERTATIO II.

PRO-

DISSERTATIO III.

De hominis erga Deum officiis.

INSTITUTIONES

PHILOSOPHICÆ.

ETHICA

SIVE MORALIS.

Quam auspicamur Philosophiæ pars, ceteras præceptorum utilitate & excellentia facile vincit, in eamque desinere debet omne Philosophiæ studium. Quid enim ea disciplina utilius, quæ voluntatis actiones dirigit & perficit, quæ docet quid justum quid injustum sit: qua prælucente varios animi morbos detegere & sanare possimus? Quid nobis profuerit rerum extra nos positarum cognitionem assequi, si quæ officii nostri sunt, & sine quibus viros probos esse nobis non licet, ignoremus aut negligamus? Honesti justique disciplina, inquit du Hamel, a natura quidem est inchoata, quæ primos velut impetus ad virtutem dedit; sed nisi mores subinde excolantur, doctrina perficiantur, ea virtutum semina, aut igniculi animis nostris congeniti, malis moribus, opinionibus depravatis, ita restinguuntur, ut vix interluceat naturæ lumen.

Quid autem juvat disciplinæ moralis præcepta cognoscere, si in eorum sterili nudaque contemplatione conquiescamus? Eo spectare debet Philosophus Christianus, ut mores corrigat, vitia declinet, virtutem sectetur, omne officiorum genus cognoscat & adimpleat, ut tandem honestam Deoque acceptam vitam transigat. *Philosophi non verbis, sed factis simus*, inquit S. Cyprianus.

De nomine & natura *Ethicæ* quædam sunt præmittenda, priusquam rem ipsam aggrediamur. Suam

Suam habet appellationem a voce græca ἦθος, quæ idem significat ac *mores*, quos ad virtutis & honestatis regulas informat & dirigit. Mores autem quædam sunt in bonum aut in malum morale propensiones, vel nobis congenitæ, vel repetitis actionibus comparatæ, quæ proinde actibus sive bonis, sive malis præbent originem.

Ethica seu *Moralis* definiri solet *Scientia practica actus humanos ad honestatem dirigens*. 1. Dicitur *scientia*, quia ex principiis inconcussis certas deducit conclusiones; ex. gr. ex isto principio quod omnia justitiæ officia complectitur, *Alteri ne feceris quod tibi fieri nolis*, colligit non esse furandum, non calumniandum, non occidendum, &c. ex isto, quod omnia humanitatis officia continet: *Alteri facias, quod tibi fieri velis*, concludit nec opem miseris, nec solatium mœrentibus esse denegandum. 2. *Practica*, quia in mera sui objecti, sive actuum humanorum, speculatione non conquiescit; sed tota est in tradendis regulis, quarum ad normam actiones nostræ exigantur. 3. Dicitur *actus humanos* ad honestatem dirigens. *Actus* autem *humani* nomine intelligitur quidquid fit a nobis humano modo agentibus, id est, cum rationis judicio, voluntatisque consilio & deliberatione. Actus vero qui fiunt citra mentis attentionem & voluntatis arbitrium, appellari solent *actus hominis*. De iis posterioribus non disserit Philosophia moralis. Cum enim rationis judicio, & voluntatis consilio non subjiciantur, nulla bonitate & malitia morali affici possunt.

Ethicam sive *Moralem* dividimus in generalem & specialem.

****

ETHICA

GENERALIS.

Ethica generalis de actibus humanis generatim disserit, quorum principia & proprietates considerat. De utriusque seorsim agendum.

DISSERTATIO PRIMA.

DE ACTUUM HUMANORUM PRINCIPIIS.

Actuum humanorum principia dicuntur ea omnia, quæ ad ipsos formandos concurrunt. Duplicis sunt generis; alia scilicet interna, quæ in homine, & alia externa, quæ extra hominem posita sunt. De utriusque duo erunt capita.

CAPUT PRIMUM.

De principiis Actuum humanorum internis.

Principia humanorum actuum interna sunt intellectus, voluntas & conscientia. De intellectu in Metaphysica jam diximus; agendum igitur superest de voluntate & conscientia.

ARTICULUS PRIMUS.

De Voluntate.

Voluntas definiri potest animæ facultas, quæ bonum ab intellectu propositum sectatur, vel malum aversatur. Spectari tamen potest vel quatenus vult *simpliciter*, vel quatenus vult *libere*.

Eam

Eam sub duplici illo respectu expendemus duplicibus in paragraphis, quorum alter de *voluntario*, & alter de *libero*.

PARAGRAPHUS I.

De Voluntario.

Voluntarium illud dicitur quod a voluntate proficiscitur, & definiri potest id quod agitur cum intellectus cognitione, & voluntatis propensione. Antequam enim aliquid velit aut agat voluntas, id cognoscatur necesse est: unde tritum illud effatum. *Ignoti nulla cupido.*

Voluntarium dividitur 1. in *perfectum*, quod scilicet oritur ex plena perfectaque voluntatis propensione; & *imperfectum*, quod fit quidem cum voluntatis consensu, sed non sine aliqua repugnantia; talis est actus mercatoris, ingruente tempestate, merces suas in mare projicientis. 2. In *directum* & *indirectum*. Voluntarium *directum* illud est, quod in seipso a voluntate intentum fuit, ut si quis inimicum sciens & volens pugione trucidaverit. *Indirectum* est illud, quod non quidem in seipso volumus, sed tantum in ejus causa, cum scilicet agens prævidet, aut prævidere potest & debet, hunc vel illum effectum ex hac vel illa causa esse consecuturum; sic homicidium in ebrietate commissum habetur tanquam voluntarium, quia dum aliquis vino sese obruit, prævidere poterat fieri posse ut homicidium ex hac intemperantia sequeretur.

Nunc inquirendum est quid tollat aut minuat voluntarium. Cum propensioni, quæ una est voluntarii conditio, opponantur *coactio* & *metus*; quia cognitioni, quæ altera voluntarii dos est, adversatur *ignorantia*; idcirco quæri solet utrum coactio, metus & ignorantia voluntarium perimant.

QUÆ-

QUÆSTIO I.

Utrum coactio tollat voluntarium.

Ad solvendam hanc quæstionem, observandum est, 1. actus humanos alios appellari *elicitos*, sive *interiores*, alios *imperatos*, sive *exteriores*. Actus *eliciti*, sive *interiores*, dicuntur ii qui ab ipsa vel potius in ipsa voluntate peraguntur: talis sunt amor, odium, &c. Hoc nomen obtinent, quia a voluntate, tanquam a principio eliciente, prodeunt. Actus *imperati*, sive *exteriores*, sunt ii quos imperare quidem solet voluntas, sed qui facultatum corporearum ministerio exercentur, ut deambulatio. Observandum est. 2. illud *coactum* dici, quod fit a principio externo contra voluntatis inclinationem: qualis est violenta hominis in carcerem conjectio.

PROPOSITIO.

Voluntas cogi potest quoad actus imperatos, sive exteriores, minime vero quoad actus elicitos, sive interiores.

Prob. 1. pars. Voluntas cogi potest quoad illius actus, qui, ipsa prorsus invita, fieri possunt: atqui actus *imperati* sive *exteriores*, fieri possunt, voluntate omnino reluctante. Hujusmodi enim actus sunt ii qui non immediate prodeunt a voluntate, sed a facultatibus corporeis; atqui actus illi aliquando fiunt, voluntate prorsus renitente, ut videre est in homine qui in carcerem trahitur; ergo, &c.

Prob. 2. pars. Voluntas cogi non potest quoad illos actus qui, ipsa invita, fieri nequeunt: atqui actus *eliciti*, sive *interiores*, nunquam fieri possunt, invita voluntate, siquidem ab ipsa & in i-

ipsa peraguntur. Præterea repugnat ide
simul & non esse: atqui voluntas cogi n
est, quin idem sit, simul & non sit, id e
voluntas idem velit simul & nolit. Ve
dem, cum ex hypothesi cogatur aliqui
non autem vellet: illa enim non vult, q
vi sua reluctatur & resistit: atqui si vol
liquid velle cogeretur, jam tota vi sua r
tur & resisteret; ergo, &c.

Dices 1. Deus, utpote supremus volunt
manæ Dominus, potest eam invitam co
ut aliquid velit, sicut divo Paulo conti
ex infensissimo Religionis Christianæ h
lico factus est ejusdem acerrimus defen
go, &c.

Resp. Neg. ant. Potentissimum enim
non ita voluntatis contumaciam frangit
vita velit, quod omnino repugnat; se
ita fortiter & suaviter agit, ut incip
quod antea nolebat, & efficaci propensi
lud sese ferat, a quo prius abhorrebat.
tunc mutatur voluntatis affectus, non co
luntas.

Dices 2. Voluntas potest ex quadam
te ad actus elicitos ferri: ita Sanctis i
gendi Dei necessitas, ergo cogi etiam p
luntas.

Resp. Neg. conseq. & parit. Ratio di
est, quia non omnis necessitas voluntati
tioni opponitur: est enim suavis quædam
da necessitas, quæ voluntatis propensio
me accommodatur. Hujusmodi est ea,
non possunt Deum non amare; in ista
dilectionem toto voluntatis impetu pro
Contra vero omnis coactio, utpote vio
se voluntatis inclinationi adversatur; e
quod fieri possit, ut voluntas ad quos
elicitos ex necessitate sese ferat, non se
eosdem illam cogi posse.

QUÆSTIO II.

Utrum metus tollat voluntarium.

Metus est animi ab aliquo imminente periculo abhorrentis affectio. Alius est gravis, quo scilicet grande malum reformidatur; quales sunt carcer, bonorum proscriptio, ad triremes damnatio, infamia. Hic metus dicitur *in constantem fortemque virum cadens*, quia eo percelli solent vel ipsi constantes viri. Alius est levis, quo vel malum leve timetur, vel si grave sit, nullum est probabile illius subeundi periculum. Quapropter timor ille est hominis meticulosi, & ignavioris proprius, nec virum fortem afficit.

Certum est 1. metum levem nullo modo voluntarium tollere, cum neque intellectus cognitionem, nec voluntatis electionem præripit. Certum est 2. metum gravem, si mentem e suo statu dejiciat, & rationis usum adimat, voluntarium omnino perimere, ut satis patet; moveri igitur controversia non potest, nisi de metu gravi, quo stante, manet homo sui compos, ut vulgo contingit.

PROPOSITIO.

Metus gravis, quo stante, manet homo sui compos, voluntarium non tollit omnino, sed minuit.

Prob. 1. pars. Illud voluntarium omnino non perimit, quod neque intellectus cognitionem, neque voluntatis propensionem adimit: atqui metus gravis, &c. Id patet in mercatore, qui, sæviente tempestate, naufragii metu perculsus, merces suas in mare dejicit. Cognoscit enim & pretium

tium suarum mercium, & vitæ periculum in quo versatur, & actionem ipsam, qua scilicet merces suas in fluctus devolvit: hanc tamen libere eligit, quia vitam suam pluris facit & impensius amat, quam merces suas; ergo, &c.

Hinc collige a peccato non esse immunes, qui ob gravem metum aliquid perpetrant, ex natura sua malum & vitiosum. Idcirco graviter peccaret Christianus, qui tormentorum metu fidem abnegaret. Quæ enim per se mala sunt, nullo, vel etiam vitæ amittendæ, metu honestari possunt.

Prob. 2. pars. Illud minuit voluntarium, quod minuit propensionem in id ipsum quod agitur: atqui metus gravis, &c. Quæ enim ex hoc metu fiunt, plurimam adjunctam habent repugnantiam, ut patet exemplo mercatoris jam proposito: namque merces suas in mare projicere nollet, si eas absque vitæ periculo retinere posset; ergo metus gravis, voluntarium, si non omnino extinguit, non parum imminuit. Quam ob causam Ecclesia semper erga eos indulgentiorem sese præbuit, qui suppliciorum & mortis formidine fidem christianam ejuraverant, quam erga illos qui sponte cesserant.

Dices adversus 1. propositionis partem: Matrimonium & votum solemne, ex metu gravi facta, invalida jure declarantur: atqui ideo pronuntiantur invalida, quod nullo modo sint voluntaria; ergo in iis, quæ fiunt ex metu gravi, nihil est voluntarii.

Resp. Neg. min. Matrimonium & votum solemne in casu de quo agitur, non ideo invalida declarantur, quia nullo modo sunt voluntaria; sed quia non prodeunt ex consensu satis libero. Enim vero, cum hujusmodi contractus homines perpetuis obstringant vinculis, sapienter a legibus cautum est ne valeant, quando ex voluntate satis libera non fiunt. Quot scilicet incommoda sequerentur ex matrimonio, & solemnis religionis

nis voto, si vim obligandi retinerent, etiam quando metu gravi extorquentur! Quamvis enim timor ille voluntarium non prorsus auferat, illud tamen plurimum imminuit, ac proinde excludit perfectum hunc voluntatis consensum, quem tanti momenti res exigit.

QUÆSTIO III.

Utrum ignorantia tollat voluntarium.

Ignorantia generatim est cognitionis defectus. Alia est *juris*, alia *facti*. Ignorantia *juris* in eo locum habet qui nescit aliquid a lege sive divina, sive humana prohiberi aut præcipi. Ignorantia *facti* laborat, qui legem quidem compertam habet, sed nescit hoc vel illud factum esse legi contrarium. Utraque dividitur in *vincibilem*, quæ scilicet vinci potest, & *invincibilem*, quæ nimirum adhibita omnī diligentia, quam vir probus & prudens afferre potest & debet, superari nequit.

PROPOSITIO I.

Quæ fiunt ex ignorantia vincibili, voluntaria sunt, totidemque peccata, si mala sint.

Prob. Quidquid fit ex ignorantia voluntaria, profecto sua in causa voluntarium est: atqui ignorantia vincibilis est voluntaria, adjunctumque habet vel explicitum, vel implicitum voluntatis consensum; siquidem penes hominem est eam depellere, debitam scilicet adhibendo diligentiam; ergo quidquid fit ex ignorantia vincibili, sua in causa est voluntarium, ac proinde si malum sit, verum erit peccatum, levius aut gravius pro gravitate præcepti, & negligentia discendi.

PRO-

PROPOSITIO I

Ignorantia quælibet invincibilis tarium, & a peccato exc

Prob. 1. Hoc Augustini effato maxime est consentaneum: *Quis quod nullo modo caveri potest? (ro arbitrio, cap. 18. num. 5. tom.* Atqui nisi ignorantia invincibilis p voluntarium, & a peccato eximere in eo quod nullo modo caveri pot ab eo præcavere possit, quod, diligentia, cognoscere nequit?

Prob. 2. isto principio quod sug turalis, & adhibet Synodus Trident *possibilia non jubet. (Sess. 6. de cap. 11.)* Atqui nisi ignorantia inv cato excuset, & voluntarium peri bet impossibilia; præcipit enim ut mnibus abstineamus, ac proinde al ex ignorantia invincibili committ hujusmodi peccata declinare imposs ea cognoscere non valeamus, ut s go nisi ignorantia insuperabilis à p ret, & voluntarium penitus exti merito censeretur jubere impossibi cta ratione prorsus alienum est; e

Quæres utrum ad vere proprieq necesse sit ut attendamus, vel s mur malum esse id quod agimus?

Movendæ huic quæstioni occasi nonnulli recentiores Casuistæ, a distinguitur peccati genus; nempe *phicum*, & aliud *Theologicum*. illud vocitant quod, licet rectæ r tur, tamen non est offensa Dei, r transgressio, eo quod ab iis com

Deum non cognoscunt, vel de Deo inter agendum non cogitant, sicque eum offendere non intendunt. Peccatum quod appellant *Thelogicum* est offensa Dei, legisque divinæ transgressio, quia ab iis committitur qui Deum cognoscunt, & de eo inter agendum cogitant. Si quis vero suam actionem neque rectæ rationi, neque legi divinæ adversari noverit, & *actu* persentiat, tunc proprie non peccat. Exitialem hanc doctrinam damnavit Alexander VII. anno 1690.

PROPOSITIO.

Ad vere proprieque peccandum, non requiritur ut quod agimus malum esse advertamus, vel actu suspicemur, vel de Deo cogitemus.

Prob. 1. Procul dubio peccarunt tum Judæi qui Christum morti tradiderunt, tum ii qui Apostolos interfecere, tum Paulus cum Ecclesiam Dei vexaret: atqui tamen ii omnes in flagitiosis his operibus aliquid inesse mali, quod Deo displiceret, neque noverunt neque advertebant. Non quidem Judæi qui Christum cruci affixere, cum de iis dixerit: *Non sciunt quod faciunt:* (*Luc.* 23. 34.) non Apostolorum interfectores, qui arbitrabantur *obsequium se præstare Deo:* (*Joan.* 16. 2.) non Paulus qui sic testatur: *Ego quidem existimaveram me adversus nomen Jesu Nazareni debere multa contraria agere:* (*Act.* 26. 9.) ad verum igitur & proprie dictum peccatum non requiritur, ut qui agit, operis sui pravitatem *actu* cognoscat vel suspicetur.

Prob. 2. Certum est non semel ex conscientia errante peccare homines: atqui tamen tunc ita comparati sunt, ut bene se agere persuasum habeant, nedum aliquid mali suis in actibus deprehendant, vel ea de re subdubitent: idque præsertim in iis patet, qui ab infantia in hæresi enutri-

triti, hanc veluti cum lacte persuasionen
runt, scilicet Religionem, quam tenent
esse veram, nec ea de re ullum conscient
sum experiuntur; ergo, &c.

Prob. 3. Si ad veri nominis peccatum
sit ut, dum agimus, operis nostri pra
advertamus, ut Deo cogitemus, ut aliqu
pulus animum sollicitet, non peccabunt
tissimi homines cum, abjecto Dei homi
metu, immania facinora, citra scrupulu
tranquilla conscientia, committunt; vel
tanto levius peccabunt, quanto minus r
bit conscientia: atqui doctrinam hanc ref
cta ratio, quæ clamat æquum non esse,
mines flagitiosissimi per voluntariam cæ
acquirant veluti privilegium non peccan
saltem tanto minus peccandi, quanto r
Deo & scelerum atrocitate cogitabunt.

Prob. 4. Quia ex doctrina quam refelli
queretur 1. ab animis nostris repellenda
tum Dei, tum divinæ legis cogitationem
delicet majori peccatorum numero & g
locum præbeat; 2. deplorandam esse eor
ditionem, qui Deum, quantum possunt,
animis suis præsentem sistere; inde enir
imminet Dei offendendi periculum; atc
consectaria horrescit communis Religion
sus; ergo, &c.

Objic. 1. Ibi nullum est peccatum pro
ctum, ubi nulla est peccandi voluntas: at
Dei legisque divinæ præsenti cognitione r
peccandi voluntas; ergo, &c.

Resp. Neg. min. 1. Quia voluntatem p
saltem implicitam habet, qui divinam le
discere negligit, quando eam potest & d
gnoscere. *Non tibi imputatur ad culp*
quit Augustinus, *quod invitus ignoras; s*
negligis quærere quod ignoras. (*Lib.* 3.
arb. cap. 18. *n.* 53.) 2. Quia periculosu
Deum divinamque legem *actu* cognoscere

dem illa cognitio peccandi voluntatem induceret; contra vero utilius esset Deum, legemque divinam vel ignorare vel oblivisci, hæc enim ignorantia vel oblivio, conscientiæ securitatem pareret; atqui illa consectaria, quam Deo legique divinæ injuriosa sint, nemo non intelligit; ergo sine Dei legisque divinæ cognitione adesse potest voluntas peccandi.

Objic. 2. Eo gravius aut levius peccat aliquis, quo magis vel minus cognoscit actus pravitatem; ergo si eam penitus ignoret, nullum erit peccatum.

Resp. Neg. conseq. Cognitio enim pravitatis operis, ad eamque mentis attentio, nonnisi *accidentalis* est circumstantia peccati, ut liquet ex dictis: atqui hujusmodi circumstantia peccatum quidem augere potest, vel minuere; sed ea sublata, non prorsus tollitur peccatum. Certum est, v. g. eum qui furatur, eo gravius aut levius peccare, quo majus vel minus scandalum inde exoritur: atqui tamen, remoto scandalo, furtum non desinit esse peccatum, quia peccati non est nisi circumstantia *accidentalis*; ergo pariter quamvis crescat, vel decrescat peccati gravitas, prout magis vel minus cognoscit aliquis malum esse quod agit, non tamen culpa vacabit, si actionis suæ pravitatem penitus ignoret, modo eam cognoscere & advertere potuerit & debuerit.

PARAGRAPHUS II.

De Libero.

Duplex potissimum distinguitur libertas, *a coactione* nimirum & *a necessitate*. Libertas *a coactione* est immunitas ab omni violentia contra voluntatis inclinationem illata. Hæc iis omnibus competit, qui sponte, licet ex naturali & interiori necessitate agunt. Quo sensu Deus libere se amat, Sancti in Cælo Deum libere diligunt, & homines in terris libere felicitatem ap-

pe-

petunt; quamvis enim ex naturali inclinationis necessitate Deus sese amet, & Sancti Deum diligant, & homines felicitatem appetant, in hujusmodi tamen actus sponte voluntas prorumpit.

Libertas *a necessitate*, quæ etiam dicitur libertas *electionis*, *indifferentiæ*, *arbitrii*, ea est quæ omnem excludit necessitatem; eo sensu liber est qui potest agere vel non agere, hoc vel illud eligere. Quia vero electio unius præ alio duobus modis fieri potest, duplex distinguitur libertas a necessitate; alia scilicet *contradictionis*, quæ est facultas eligendi alterutrum ex duobus contradictoriis, amandi v. g. vel non amandi; alia *contrarietatis*, quæ est potestas eligendi alterutrum ex duobus contrariis, bonum vel malum, virtutem aut vitium.

Quod a sola coactione immune est dicitur *voluntarium*. 2. Quod expeditum est sive a coactione sive a necessitate, appellatur proprie *liberum*; alterum igitur cum altero confundi non debet: omne enim liberum est etiam voluntarium, sed non vice versa. Ex. gr. amor Dei in beatis voluntarius est, quia ipsorum inclinationi maxime est consentaneus; sed liber non est proprie loquendo, siquidem a Dei amore abstinere non possunt, cum in statu justitiæ & sanctitatis immutabiliter sint constituti.

Circa libertatem duæ occurrunt quæstiones. 1. in quo consistat; 2. utrum existat in homine.

QUÆSTIO I.

In quo consistat Libertatis essentia.

Ea de quæstione duæ potissimum sunt in Scholis sententiæ. 1. Libertatis propriæ dictæ essentiam constituit in æquilibrio *potentiæ* seu *virium*; illud autem in eo situm est, quod voluntas, licet inæqualibus gratiæ & concupiscentiæ mo-

motibus impulsa, in bonum aut malum sese flectere æqualiter valeat, ita nimirum ut liberum arbitrium gratia vel minima adjutum in se vires habeat superandis vehementissimæ concupiscentiæ motibus pares & æquales. 2. Sententia libertatis naturam reponit *in indifferentia contradictionis activa*, sive in potestate agendi vel non agendi.

PROPOSITIO I.

Homo in præsenti naturæ lapsæ statu vires non habet ad bonum aut malum æquales: neque in hujusmodi æquilibrio consistit Liberi arbitrii essentia.

Prob. 1. Ex intimo sensu & experientia: conscii enim sumus multa nos per liberum arbitrium posse facere, ad quæ præstanda æqualem non habemus potentiam. Quis, v. g. non sentit in sua potestate esse agere plurima, quæ ipsum omnium despectui & ludibrio exponerent? Quis neget posse avarum suas opes effundere, aut lucrum certum & honestum rejicere, quod absque ullo labore comparandum ipsi offertur? Quis neget posse hominem superbum, si vellet, ea palam revelare, ex quibus æterna sibi inureretur infamia? Quis neget posse hominem voluptatibus deditum, corpus suum duris pœnitentiæ laboribus affligere? atqui tamen nemo sanus dixerit, ad ista sexcentaque ejusdem generis alia vel facienda, vel non facienda, parem voluntati inesse potentiam. Ubi enim nobis inolevit aliquid faciendi habitus longaque consuetudo, nonne validiorem ad illud, quam ad oppositum potentiam habet voluntas? Quamvis igitur in memoratis exemplis adsit libertas ad utrumque oppositum, non tamen æqualis adest ad utrumlibet potentia; ac proinde ad libertatis essentiam non pertinet potentiæ viriumque ad utrumlibet æqualitas.

Prob. 2. ex Conc. Trid. definivit enim sacra Synodus liberum arbitrium primi parentis peccato non fuisse *extinctum* quidem, sed *inclinatum tamen, infirmatum & viribus attenuatum. (Sess. 6. de justif. c.* 1.) Atqui profecto liberum arbitrium Adami peccato non fuit inclinatum & viribus attenuatum, si æqualem habeat ad bonum & malum potentiam.

Et certe hominis lapsi voluntas in eo systemate dici non potest infirma, nisi vel quia ipsi opus est gratiæ auxilio, vel quia potentiori gratia indiget, quam hominis sani & innocentis voluntas: atqui dici non potest infirma ex eo quod ipsi opus sit gratiæ auxilio, siquidem eo indigebat hominis etiam innocentis & integri voluntas; infirma etiam non dicenda est ex eo quod ipsi necessarium sit potentius gratiæ auxilium; siquidem in opinione quam refellimus, gratia vel minima sufficit ad superandas quaslibet tentationes, & vincendos concupiscentiæ motus vehementissimos; ergo in eo systemate infirma nullo modo dici potest hominis lapsi voluntas. Supponamus enim peccatorem gratia tenuissima & unius tantum gradus adjutum, superare tentationem centum graduum, manifestum est voluntatem humanam in illa hypothesi 99. gradus virium e suo penu depromere; ubinam ergo est illius infirmitas?

Prob. 3. ex illius opinionis consectariis. Ex plurimis pauca seligimus. Inde sequitur 1. parum curanda esse Scripturæ sacræ præcepta, quibus jubemur cupiditates in arctum cogere, tentationes & peccandi occasiones declinare: cur enim minuendis cupiditatibus, fugiendis tentationibus & peccandi occasionibus tantum studium impenderemus, si libero arbitrio semper adsit potentia cuique cupiditati & tentationi hic & nunc superandæ par & accommodata?

Sequitur 2. Non plus virium inesse justis, quam peccatoribus, & utrosque ad faciendum bonum, vi-

vitandumque malum, pariter esse expeditos, siquidem omnibus tum justis, tum peccatoribus præsto est æquilibrium potentiæ a libero arbitrio indivulsum.

Sequitur 3. supervacaneum esse orare, ne tentationi pulsati succumbamus. In oratione enim continetur propriæ infirmitatis confessio, & auxilii quo indigemus imploratio: qua verò sinceritate infirmum se profitebitur, divinamque opem exposcet, qui persuasum habuerit sibi vires inesse vincendæ cuilibet tentationi semper pares? Orat Ecclesia pro peccatoribus, ut a peccati vinculis soluti veram consequantur libertatem: quam, quæso, libertatem, si eorum voluntas non minus potentiæ ad bene quam ad male agendum habeat?

Sequitur 4. posse absque gravi incommodo peccatores vitam in criminibus secure transigere; tum enim plenam & integram ad Deum sese convertendi, quando voluerint, potentiam semper habeant & habituri sint, cur peccata, quibus delectantur, cito desererent, nisi forte metu mortis adeo subitæ, ut ne momentum quidem temporis ad resipiscendum ipsis relinquat?

Ex iis omnibus apertum est ad liberi arbitrii essentiam non pertinere æquilibrium potentiæ, seu virium.

PROPOSITIO II.

Essentia libertatis sita est in potestate agendi vel non agendi.

Prob. In eo consistit libertatis essentia quod requiritur, & sufficit ad eam constituendam: atqui ita se habet potestas agendi vel non agendi. 1. Quidem ad libertatem requiritur: proprie enim liber esse non concipitur, nisi qui suos in actus dominium habet: atqui, sublata potestate agendi vel non agendi, tollitur in actus dominium:

nium: in eo quippe situm est, ut aliquis pro suo arbitrio vel agat vel non agat: atqui sine facultate agendi vel non agendi, quisque necessitate constrictus, non autem pro suo libitu, agit vel non agit: ergo 1. ad libertatem requiritur potestas agendi vel non agendi.

2. Ad eam constituendam sufficit. Libertas enim est facultas eligendi: atqui facultatem hanc sibi adjunctam habet potestas agendi vel non agendi. Ea quippe posita, concipitur homo posse agere, vel non agere: atqui inter agere vel non agere locum habet vis eligendi, ut patet; ergo 2. &c. ergo, &c.

Dices: Libertas est hominis perfectio: atqui potestas agendi vel non agendi, nedum sit perfectio, aliquid vitii arguit; ergo in ea non consistit libertas.

Resp. Neg. maj. Illud perfectionis nomine merito insigniendum est, quod suam ex voluntatis amplitudine ducit originem: atqui facultas agendi vel non agendi suam, &c. Idcirco enim quodcumque bonum menti sese offerat, illud amplecti vel rejicere potest, quia nullum existit in hac mortali vita bonum, quod ipsius capacitatem expleat, totamque exhauriat.

Inst. Posita facultate non agendi, omitti potest actus, qui sit perfectio: quod sane vitium est; ergo facultas non agendi aliquid vitii secum importat.

Resp. Dist. conseq. Ergo facultas non agendi aliquid vitii secum importat, si sola sit, conc. si conjuncta sit cum agendi potentia, neg.

Porro agendi potestas & non agendi potentia in constituenda libertate indivulsæ sunt comites; vel potius una eademque sunt facultas, vi cujus potest voluntas vel in actum prosilire, vel ab eo se continere.

Ob-

Observatio.

Homini, quandiu in terris peregrinatur, inest quidem libertas *contrarietatis*, qua possit bene vel male agere, ut quisque sibi conscius est: ne tamen existimes male agendi, sive peccandi potentiam ad libertatis essentiam pertinere; unde sit sequens propositio.

PROPOSITIO III.

Potentia peccandi ad libertatis essentiam non pertinet.

Prob. 1. Illud solum ad libertatis essentiam pertinet, quod in omnibus libertate præditis reperitur: atqui potentia peccandi in his omnibus non residet qui libertate pollent. Deus enim procul dubio perfectam habet libertatem: atqui tamen ab eo prorsus exulat peccandi potentia; ergo, &c.

Prob. 2. Quod liberi arbitrii imperfectio est, ad ipsius essentiam non pertinet: atqui potentia peccandi, &c. in eo quippe sita est liberi arbitrii perfectio, ut in objectum suum proprium, scilicet bonum, prompte & expedite sese ferat, utque finem suum assequatur & in eo quiescat: vitium autem est, si objecto & fini suo non firmiter adhæreat: atqui potentia peccandi voluntatem in prosequendo suo bono remoratur, & obstat, ne suo fini ultimo, qui Deus est, immobiliter inhæreat. Præterea quod suam ex sola cognitionis & amoris debilitate originem ducit, id liberi arbitrii imperfectio, minime vero natura censeri debet: atqui potentia peccandi suam, &c. Ideo quippe Deum deserere & malum amplecti possumus, quia Deum nec perspicue & perfecte cognoscimus, nec quantum diligi debet, diligimus. Idcirco in patria, ubi Deus & in seipso vi-

videbitur, & toto voluntatis impetu amabitur, penitus cessabit peccandi facultas, non per alicujus boni amissionem, sed per summi boni possessionem; ergo quod in hac vita peccare possimus, liberi arbitrii imperfectio est, non illius natura. Hinc illa S. Augustini interrogatio: *Quid erit liberius libero arbitrio, quando non poterit servire peccato?* (*Lib. de corrept. & grat. cap.* 11. *num.* 32.)

QUÆSTIO II.

Utrum existat in homine libertas.

Quamvis invictum libertatis argumentum suo in animo quisque gerat, in eam tamen de medio tollendam multi varias ob causas conjurarunt. Nempe 1. Stoici, qui fati necessitatem admittebant. 2. Manichæi, qui hominem ad bonum aut malum, a principio summe bono vel malo impelli docuerunt. 3. Astrologi judiciarii, qui in diversos siderum influxus humanas refundebant actiones. 4. Lutherani & Calvinistæ, qui pronuntiant hominem ad bonum per gratiam, ad malum vero per concupiscentiam protrudi vi quadam ineluctabili. Denique miserrimis hisce temporibus non desunt scriptores impii, qui ad bonum vel malum hominem ferrea quadam necessitate pertrahi contendant. Adversus eos omnes sit

PROPOSITIO.

Existit in homine proprie dicta libertas agendi vel non agendi.

ARGUMENTUM I.

Ex Sensu intimo.

Ea libertas in homine agnoscenda est, quam testatur sensus intimus, cujus testimonium pare-

rere certitudinem inconcussam in Logica demonstravimus: atqui testatur sensus intimus, nobis inesse libertatem agendi vel non agendi; unusquisque enim sibi conscius est, ita quædam se agere; ut possit ea non agere. Ex. g. mihi intime constat me deambulationem ita velle, ut possim nolle; quod adeo verum est, ut deambulationem in antecessum disponam & prædicere valeam. Hinc ea Bossuet verba in tractatu de libero arbitrio. *Que chacun de nous s'écoute & se consulte soi-même, il sentira qu'il est libre, comme il sentira qu'il est raisonable. En effet nous mettons une grande différence entre la volonté d'être heureux & la volonté d'aller à la promenade. Car nous ne songeons seulement pas, que nous puissions nous empêcher de vouloir être heureux; & nous sentons clairement, que nous pouvons nous empêcher d'aller à la promenade. De même nous délibérons & nous consultons en nous mêmes, si nous irons à la promenade, ou non, & nous résolvons, comme il nous plait, ou l'un ou l'autre: mais nous ne mettons jamais en délibération, si nous voulons être hereux ou non; ce qui montre, que, comme nous sentons que nous sommes nécessairement déterminés par notre nature même à desirer d'être heureux, nous sentons aussi que nous sommes libres à choisir les moyens de l'être.* (*Chap.* 2.)

Et certe nemo est qui, perpetrato scelere, conscientiæ stimulos non experiatur, & seipsum non accuset: atqui ii conscientiæ aculei, interni illi dolores & cruciatus, quibus nocens quisque seipsum condemnat, non aliunde proficiscuntur, quam ab intimo libertatis sensu: quis enim unquam in iis seipsum condemnat, quæ vitare non potuit; quis actionibus per somnum vel delirium factis cruciatur? Quis, ubi in primis motibus usum rationis prævenientibus aliquid indecori sibi excidit, reum se fatetur & existimat? Quis non potius tunc extra culpam se esse non causatur?

Er-

Ergo e contrario nonnisi ex intimo & vivido libertatis sensu nascuntur dolores & stimuli, quibus post commissum scelus pungimur; ergo, &c.

ARGUMENTUM II.

Ex unanimi populorum consensu.

Apud omnes populos præmia sunt virtuti proposita, & pœnæ vitio impositæ; apud omnes vigent fœdera, contractus, leges: apud omnes in usu sunt preces, adhortationes, minæ: atqui hæc omnia probant, universis populis persuasum esse, homines vera præditos esse libertate agendi vel non agendi. Quorsum enim contractus, si pactorum fides necessario servetur aut frangatur? Numquid fatalis necessitas, qua homines constringerentur, non esset quocumque contractu fortior? Quorsum fœdera quæ eadem necessitate violarentur, qua fuissent instituta? quorsum leges iis imponerentur, quos regit fatum quoddam ineluctabile? Quid inutilius quam preces, minas, hortationes erga eos adhibere, qui ad virtutem aut vitium vi quadam insuperabili pertrahuntur? Quid inutilius, quam præmia bonis, & pœnas malis decernere, quos non voluntas, sed invicta necessitas, bonos facit vel malos? ergo, &c.

ARGUMENTUM III.

Ex justitia Dei.

Ea libertas admittenda est, qua sublata, Deus non esset justus, virtutem remunerando & scelus puniendo: atqui, sublata libertate agendi vel non agendi, Deus non, &c. in eo quippe sita est Dei justitia, ut reddat unicuique pro suo merito vel *demerito*: atqui nisi in homine inesset libertas, Deus virtutem mercede, & vitium pœnis afficiendo, non redderet unicuique pro suo merito vel

vel *demerito*; siquidem utrumque prorsus tolleretur. Ibi enim nullus datur merito vel *demerito* locus, ubi nihil est quod possit aut debeat imputari; atqui si libertate careant homines, nihil ipsis potest aut debet imputari. Tunc enim quidquid agunt, ita exequuntur, ut aliter agere nequeant, & mechanica quadam necessitate ad hanc vel illam actionem impellantur; ergo, &c.

ARGUMENTUM IV.

Ex absurdis oppositæ sententiæ consectariis.

Ex sententia, quæ negat homines esse liberos, sequeretur 1. eos mera esse automata rationalia, quæ huc, illuc a causis necessariis impelluntur; 2. nullam esse in virtute laudem, nullumque in vitio probrum; flagitiosos homines; virosque probos eodem loco esse habendos; 3. nullam esse rationem cur animo grato erga eos simus, qui nobis beneficia contulere; id enim non liberalitati, sed necessitati adscribendum est; 4. nullum prudentiæ & deliberationi locum superesse: quid enim esse potest ineptius, quam ea deliberationi subjicere, quæ a nobis nullo modo pendent, & a causis necessariis in hanc vel in illam partem rapiuntur: atqui iis omnibus nihil absurdius fingi potest; ergo, &c.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Mens humana non potest esse libera, quin sit activa; atqui non est activa; ergo nec libera.

Resp. Neg. min. Errori obnoxium esse non potest sensus intimi testimonium, ut in Logica demonstravimus: atqui testatur sensus intimus mentem nostram esse activam; quando enim vult, amat, desiderat, ipsam agere conscii sumus; er-

go activam esse dubitare non licet; quemadmodum ex eo quod me cogitare, me existere sentiam, absque ulla errandi formidine, colligo me seipsa existere & cogitare. Præterea penes mentis nostræ arbitrium esse experimur, ut actus amoris, odii cohibeat, suspendat, vel statim eliciat, utque unum præ alio eligat: atqui illud experiri nequaquam possemus, nisi menti vis inesset, qua suos amores, sua odia, suam electionem ad libitum efficeret; ergo, &c.

Instab. Etiamsi voluntas esset mere *passiva*, eosdem amoris, odii, &c. sensus experiretur; ergo ipsam esse activam non probat sensus intimus.

Resp. Neg. ant. Cum enim mens amat, odit, desiderat, eas affectiones ex seipsa prodire sibi conscia est: atqui talem sensum non experiretur, si prædictas affectiones *passive* reciperet. Sic quia mens suarum sensationum non est causa efficiens, eas a seipsa nasci minime conscia est.

Instab. Cum animus vult, amat, odit, id unum sentit, nempe se velle, se amare, se odisse: atqui idem sentiret, si præfatas affectiones *passive* reciperet; ergo etiamsi mere *passiva* esset, eumdem sensum intimum experiretur.

Resp. Neg. maj. Non illud unum sentit animus, nimirum se velle, amare, odisse, &c. sed præterea intimam habet conscientiam, hujusmodi affectiones ex se ipso, & virtute sibi propria nasci, ita ut eas pro suo arbitrio possit vel excitare, vel suspendere, vel cohibere; atqui eo modo non afficeretur, si amorem, odium, &c. *passive* reciperet. Numquid pariter conscius est, suas sensationes, v. g. caloris, frigoris, ex seipso, vique sibi indita ortum habere, ita ut possit eas pro suo nutu vel excitare, vel suspendere, vel extinguere? nequaquam, ut omnes confitentur. Quænam vero est illius discriminis causa, nisi quia mens sensationes *passive* recipit, non item alias affectiones?

Instab. Corporis nostri motus a mente effici sen-

sentimus, quamvis illud falsum sit; ergo pariter fieri potest ut sentiamus amores nostros, odia nostra, ceterasque affectiones a nobis esse, quamvis non sint.

Resp. Neg. ant. Conscii quidem sumus nos velle ut corpus nostrum moveatur, animadvertimus etiam nostris desideriis respondere corporis motus, eos vero minime sentimus. Ratio est, quia motus illi sunt aliquid mentibus nostris externum, sensus vero intimus animæ limites non prætergreditur, illiusque internas tantum affectiones testatur; si quis ergo judicet motum corporis a voluntate physice produci, ultra sensus intimi testimonium excurrit, ut facile deprehendet quisquis attento animo seipsum consuluerit.

Instab. Etiamsi Deus omnes *volitiones* nostras solus produceret, idem esset in nobis sensus intimus, quamvis earum causa efficiens non foret anima: ergo non probat sensus intimus mentem esse suarum *volitionum* causam efficientem. In exemplum affert Bayle bracteolam versatilem, quæ ad omnem auram sit mobilis, & cui imprimatur motus sui desiderium. Si a vento moveatur, & ignoret a vento se impelli, a seipsa moveri existimabit.

Resp. Neg. ant. In facta enim hypothesi, id unum testaretur sensus intimus, nempe in nobis esse *volitiones:* nunc autem non tantum sentit anima eas in se existere, verum etiam illas a seipsa ortum ducere, ita ut pro suo libitu nascantur vel intereant. Bracteola versatilis, in absurda hypothesi quam fingit Bayle, sentiret quidem se in motu positam esse; minime vero se motum illum vi sibi insita efficere, dirigere, suspendere, ut idipsum de suis *volitionibus* sentit anima.

Instab. ultimo: Actus voluntatis producere, tanquam causa efficiens, nihil aliud est, quam illos creare, sive e nihilo educere: atqui solius Dei omnipotentis est quidquam creare; ergo voluntas suos actus non producit, tanquam causa efficiens.

Resp.

Resp. Neg. maj. Creari enim id tantum proprie dicitur, quod e nihilo tum sui, tum subjecti educitur. Porro voluntatis actus producuntur quidem e nihilo sui, cum prius non existerent, minime vero producuntur e nihilo subjecti; siquidem existeret voluntas creata, quæ facultas est activa, ex qua & per quam eliciuntur.

Objic. Sentiri non potest libertas, quin sentiatur potentia non agendi, etiam dum agimus: atqui dum agimus, sentiri nequit potentia non agendi; ergo nec libertas.

Resp. Neg. min. Dum enim agit homo, sentit ita se agere, ut possit non agere; sentit sibi inesse cum actu junctam potestatem non agendi; sentit se pro suo nutu, vique sibi propria hoc vel illud opus efficere. Re quidem vera dum agimus, non potest actus non esse; sed tantum intime conscii sumus hunc actum non existere, nisi quia libere volumus, ita ut penes nos esset illum omittere. Unusquisque propriam ea de re conscientiam interroget, omnisque evanescet dubitatio.

Instab. Facultas sentiri non potest, nisi per illius exercitium: atqui actus proprium non est potentiæ non agendi exercitium; ergo, dum agimus, sentiri nequit potentia non agendi.

Resp. 1. Neg. maj. Namque multa in antecessum statuimus in posterum facienda, ac proinde nobis constat facultatem ipsam ante illius exercitium sentiri. Et vero si serio contendis facultatem agendi vel non agendi ante ipsius exercitium non sentiri, ista sponsione te provoco: circa utramque hanc partem contradictoriam, *mox cantabo*, *mox non cantabo*, electionem tibi permitto. Dic, si velis, me esse cantaturum, & sponde mihi unum nummum, si non cantaverim; ego centum nummos tibi spondeo, si cantem: dic, si tibi magis libuerit, me non esse cantaturum, & unum nummum mihi promittas si cantaverim, ego tibi centum nummos polliceor si

non

non cantem. Hæc conditio vel æqua tibi videtur, vel iniqua; si æqua, cur tamen eam nunquam acceptarus es, nisi apud omnes habearis ut insanus, si iniqua, quam ob causam? nonne quia tibi persuasum est, me conscium esse facultatis cantandi vel non cantandi, priusquam alterutrum elegerim, ac proinde ex meo arbitrio pendere victoriam?

Resp. 2. Neg. min. Facultas enim agendi & non agendi, non duplex, sed unica & simplicissima est potentia, quæ duabus æquivalet; hæc quippe nihil aliud est quam facultas sese, prout libet, determinandi: atqui ejusmodi facultas potentiam agendi & non agendi complectitur; ergo, dum agit homo, intime sibi conscius est potentiæ ab actu abstinendi.

Objic. 3. Ille non est liber, qui non potest eligere inter duo *media* æqualia, id est, quæ ad finem sibi propositum pariter conducunt: atqui homo non potest eligere inter duo *media* æqualia; ergo, &c.

Resp. Neg. min. Voluntas enim ex istis *mediis* potest unum eligere, quorum neutrum eam necessario determinat: atqui ubi occurrunt duo *media* æqualia, neutrum voluntatem necessario impellit, cum perinde finem suum assecutura sit, sive hoc, sive illud arripuerit. Præterea voluntas propositum finem amat efficaciter, ac proinde *medium* debet assumere, quo finem suum obtineat: atqui non potest utrumque *medium* æquale simul amplecti; ergo unum præ alio eligat oportet.

Instab. Nulla est ratio cur voluntas unum *medium* alteri prorsus æquali anteponat; ergo non potest unum præ altero eligere.

Resp. Dist. ant. Nulla est ratio ex natura *mediorum* petita, conc. ant. nulla est ratio ex ipso voluntatis arbitrio petita, neg. ant.

Itaque in casu de quo agitur voluntas unum *medium* alteri æquali anteponit, quia vult finem assequi, quod fieri non potest nisi unum *medium* eli-

eligat, altero prætermisso; si quis igitur a me quæreret cur hoc potius quam illud assumam, non aliud suppeteret responsum, nisi quia *sic volo, stat pro ratione voluntas*. Ridicule enim prorsus fingeretur voluntas, tanquam instrumentum *passivum* inter vires æquales in æquilibrio positum, quod abrumpere, non valeat. Agendi facultate sibi insita pollet voluntas, quam exercere potest, vel eam solam ob causam, quod ita sibi libuerit.

Inst. Ex responso sequeretur, dum voluntas unum *medium* præ altero æquali amplectitur, sine ullo *motivo* ita se gerere: falsum consequens: ergo & antecedens.

Resp. Neg. maj. Voluntas enim unum *medium* præ alio æquali non eligit sine ullo *motivo*, si ita agat ex amore finis quem intendit: & cui assequendo accommodatum est *medium* antepositum: atqui voluntas ex amore finis, &c. ergo, &c.

Instab. Amor ille finis quem sibi proponit voluntas, non eam movet ad eligendum hoc potius quam illud *medium*, cum ambo pariter ad finem conducant; ergo amor ille dici non potest *motivum* propter quod voluntas unum præ altero eligat.

Resp. Dist. conseq. Non est *motivum* integrum, conc. nullo modo mentem movet, neg. conseq.

Itaque amor finis, quem efficaciter intendit voluntas, est ratio propter quam voluntas unum *medium* præ alio æquali possit assumere, sed ratio ultima propter quam illud assumat, altero neglecto, petitur ex ipso voluntatis arbitrio: *Stat pro ratione voluntas. Il faut reconnoitre dans la volonté même*, inquit Buffier, *une force & une vertu de se porter d'un côté plutôt que de l'autre. Pourvu que l'âme connoisse son objet; la volonté trouve d'elle même, & en elle-même de quoi se déterminer, & se faire à elle-même son propre & unique motif. Ainsi en chercher hors d'elle un autre qui lui soit nécessaire, c'est*

cher-

chercher hors de la liberté, l'exercice même de la liberté.

Obj. 4. Ille non est liber, qui inter duo bona inæqualia non potest eligere: atqui homo inter duo bona inæqualia non potest eligere; ergo, &c.

Resp. Neg. min. Licet enim ex duobus bonis unum voluntatem suavius invitet & alliciat, quam alterum, mens tamen nulla necessitate propriedicta ad unum amplectendum trahitur. Ratio est, quia præter summi boni summæque felicitatis possessionem, nihil est quod naturale hominis desiderium explere, ejusque inconstantiam sistere omnino possit: hinc præclarum illud Augustini effatum: *Fecisti nos ad te* (*Deus*), *& inquietum est cor nostrum donec requiescat in te*: quandiu ergo mortalem hanc vitam agimus, nullum est bonum, quod tanta delectatione voluntatem perfundat, ut immensam ejus capacitatem exhauriat; in illud ergo prosequendum omnes vires suas non exerit voluntas, ideoque veram retinet hoc vel illud bonum eligendi potentiam, eamque non prius exuet, quam summa beatitudine perfruatur.

Instab. Ex duobus bonis inæqualibus voluntas necessario melius assumit, utpote suæ beatitudinis amans; ergo inter duo bona inæqualia vim eligendi non habet.

Resp. Dist. ant. Si melius sit sub omni respectu, conc. sub aliquo tantum respectu, neg. ant. Porro bonum quodlibet in terris ita plures habet boni & mali rationes admistas, ut sub uno respectu majus, & sub alio minus altero bono videatur. Sic post acceptam gravem offensam, menti occurrunt duo bona opposita, vindicta nempe & condonatio. Prior exhibetur ut majus bonum, si concupiscentiam consulas; posterior etiam proponitur ut majus bonum, si legem Dei æternamque salutem spectaveris; si ergo voluntas necessario assumeret id quod melius est sub aliquo respectu, cum ultio & condonatio injuriæ

pro

pro variis respectibus ab intellectu exhibeantur ut duo meliora, mens deberet simul & ultionem & condonationem injuriæ amplecti: atqui id repugnat; ergo licet voluntas naturaliter sit suæ beatitudinis amans, ad illud necessario non fertur, quod sub aliquo tantum respectu melius est. Mens vero ex duobus bonis unum præ alio vi sibi indita eligens, illud ipsa sua electione deliberata suum melius bonum efficit, illudque fit ipsi delectabilius, quod antepositum voluit.

Obj. 5. Homines sæpe agunt ex inveteratis habitibus, aut vehementiore quodam affectu: atqui tunc nulla est libertas; omnes igitur actus humani non sunt liberi.

Resp. Neg. min. Homines quidem habitu pristino, vel immoderata cupiditate, veluti quodam pondere, in unam partem magis quam in alteram inclinantur: sed tamen etiam tunc libertate pollent; unum enim præ alio eligere possunt, ut cuique per sensum intimum innotescit. Præterea si libertate careant, ideoque non peccent, qui male agunt ex habitu; ergo per frequentes & repetitos libertatis abusus acquiri poterit legem divinam impune violandi privilegium, ergo leviori saltem pœna digni erunt peccatores indurati & excæcati, quam ii qui nondum omni supremi Numinis metu soluti sunt; hæc vero consectaria rationem simul & Religionem offendunt; ergo, &c.

Instab. Libertas, seu vis eligendi, aliquam postulat deliberationem; atqui nulla est deliberatio in iis qui agunt ex habitu aut vehementi quodam affectu; ergo nulla quoque est libertas.

Resp. 1. Transeat major quam negant multi; Deliberatio, inquiunt, proprie dicta est animi incerti & fluctuantis inquisitio, eo spectans ut discernat quid sibi agendum sit: atqui hæc animi incerti & ancipitis inquisitio ad liberi arbitrii exercitium non requiritur, utpote quæ non adhibeatur, nisi ex rationis infirmitate & imperfectione. *Dubitatio, sive inquisitio*, inquit S. Thomas,

mas, *non per se pertinet ad electionem, sed solum secundum quod est in natura ignorante.* (*Part.* 3. *quæst.* 18. *artic.* 4. *ad* 2.)

Nonne Deus mundum libere condidit? numquid autem ad illum creandum deliberatione opus habuit? Nonne Christus libere Patris sui voluntatem implevit? Quis vero putet eum prius hæsitasse ac deliberasse utrum divinæ voluntati obtemperaret?

Et sane nos ipsi, quamvis in hujus vitæ caligine constituti, sæpe opus habeamus inquisitionem & consilium nostris actionibus præmittere, plurima tamen ex libera electione agimus citra ullam præviam deliberationem: sic avarus, oblata sibi opportuna pecuniam honeste comparandi occasione, non deliberat, sed eam confestim arripit; sic homo sincere Christianus non deliberat an mandatis divinis obsecuturus sit; sic tandem nemo mente & corpore sanus deliberat, utrum alimentis sibi apparatis usurus sit, ubi mensæ accumbendi tempus advenit; & tamen hujusmodi actus libere fieri quis neget?

Resp. 2. Dist. maj. Libertas, seu vis eligendi postulat deliberationem vel lentam vel celerem, conc. maj. lentam semper, neg. maj. dist. par. min.

Porro qui agunt ex habitu, non lente quidem, at celeriter deliberant: unum quippe, scilicet objectum habitus, præ alio eligunt: atqui unum præ alio nequeunt assumere, quin deliberationem aliquam, saltem promptam & expeditam, adhibeant. Electio enim fieri non potest, quin mens nostra duo secum invicem conferat, unumque alteri anteponat: atqui ad illud requiritur aliqua deliberatio; ergo qui agunt ex habitu, aliqua utuntur deliberatione.

Objic. 6. Quamvis homo non esset liber, non idcirco inutilia forent præmia & pœnæ; hæc enim incrementa homines possunt vi ineluctabil ad bonum impellere: sic belluis, quamvis liberta-

tate carentibus, grata quædam rependi, & pœnæ infligi solent, quia iis necessario moventur ad obsequium homini præstandum; ergo non valet argumentum ex eo petitum, quod sublata libertate, inutile esset præmia & pœnas decernere.

Resp. Licet in hypothesi necessitatis ineluctabilis, merces & pœna cujusdam forent utilitatis (quod hic non expendimus) neque tamen hæc viris probis, tanquam merentibus, neque illa scelestis, tanquam reis & peccatoribus, decerni posset: tunc enim nihil prorsus esset meriti: atqui tamen in societate qualibet, præmia viris probis, tanquam eo merentibus, rependi, & pœnæ scelestis, tanquam reis & peccantibus, infligi solent; non vero tantum ut homines mechanicis legibus ad bonum impellantur, & a malo deterreantur: qua in re genus humanum errasse quis ausit dicere? Quod spectat ad belluas, certum est non ipsis infligi pœnas, tamquam meriti aut peccati capacibus; ruit igitur objecta comparatio.

ARTICULUS II.

De Conscientia.

Agemus 1. de conscientia generatim; 2. de variis ejus speciebus.

PARAGRAPHUS I.

De Conscientia generatim sumpta.

Conscientia est intimum animi judicium, de actionis cujusque bonitate aut pravitate pronunciantis. Judicis & testis munere fungitur. Illius est nos approbare & absolvere, si bene agimus. *Conscientia bene actæ vitæ*, ait Tullius, *multorumque benefactorum recordatio jucundissima est.* (*de*

(*de Senectute.*) ..... *Hic murus aheneus esto*, inquit Horatius, *nil conscire sibi, nulla pallescere culpa*. (*Epist.* 2. *lib.* 1.) Contra vero si male agimus, conscientia intus arguit, condemnat, mentemque stimulis vexat acerbissimis, quidquid reclamet adulatorum grex pessimus. Quam veritatem sic describit Poeta:

De ses remords secrets triste & lente victime,
Jamais un criminel ne s'absout de son crime ....
Le cruel repentir est le premier bourreau:
Qui dans un cœur coupable enfonce le couteau.
Dès chagrins dévorans attachés sur Tibere,
La cour de ses flateurs veut en vain le distraire;
Maître du monde entier, qui peut l'inquieter?
Quel juge sur la terre a-t-il à redouter?
Cependant il se plaint, il gémit, & ses vices
Sont ses accusateurs, ses bourreaux, ses supplices,
Toujours ivre de sang, & toujours altéré,
Enfin par ses forfaits au désespoir livré,
Lui-même étale aux yeux du Sénat qu'il outrage,
De son cœur déchiré la déplorable image.
Il périt chaque jour consommé de regrets,
Tyran plus malheureux que ses tristes sujets.
(Poëme de la Religion, *Chant. I.*)

Quæres an conscientia sit morum regula ita certa & incorrupta, ut malum sit quidquid contra eam agitur, bonum vero quidquid, ipsa dictante, geritur.

Ad solvendam hanc quæstionem, sit

PROPOSITIO.

Nunquam licet contra conscientiam agere: quod autem ea dictante geritur, aliquando malum est.

Prob. 1. pars: Illud nunquam licitum est, quod peccandi voluntatem semper includit: atqui semper

per

per adjunctam habet peccandi voluntatem, quod fit, reluctante conscientia. Agere enim contra conscientiam nihil aliud est quam id facere, quod prohibitum judicamus, vel illud omittere quod præceptum credimus: atqui profecto peccandi voluntatem habet quisquis id agit quod vetitum putat, vel omittit quod imperatum existimat: eodem quippe modo affectus est, ac homo qui sciens & volens ageret contra legem reipsa aliquid præcipientem vel prohibentem; ergo, &c.

Prob. 2. pars: Aliquando conscientia laborat errore vincibili: atqui malum est sequi conscientiam, quæ in errore vincibili versatur: namque juxta hujusmodi conscientiam agere dicitur, qui falso putans aliquid esse licitum, illud agit quando errorem istum superare potest & debet; atqui sane peccat quisquis facit quod licitum falso existimat, si errorem illum emendare possit aut debeat. Nonne v. g. peccavit Apostolus, cum Ecclesiam Dei vexaret & in ipsius excidium, totis viribus, & approbante conscientia, niteretur? Nonne peccarunt qui Christi discipulos interficiendo, obsequium præstare se Deo ex intima persuasione judicabant? ergo malum est aliquando quod juxta conscientiam agitur.

Objic. 1. adversus primam propositionis partem. Conscientia errans non est morum regula; ergo quod fit contra conscientiam errantem, non malum est.

Resp. Neg. conseq. Quod enim contra conscientiam errantem fit, non ideo malum dicimus, quod hujusmodi conscientia sit morum regula. Illud quippe nomen merito non obtinet, nisi legi divinæ consentiat: sed ideo peccatur, quia nemo potest, conscientia reluctante, agere, quin peccandi voluntatem habeat; quæ ipsa non sine culpa est.

Objic. 2. Si quis peccet dum contra conscientiam errantem agit, eam sequi tenebitur: atqui ridiculum est teneri aliquem conscientiam sequi

qui errantem; ergo contra eam agendo non peccat.

Resp. neg. maj. Qui enim conscientiam habet errantem, nec contra, nec juxta eam agere debet: sed inter utrumque illud extremum datur aliquid medii; tenetur scilicet errorem suum exuere, & falsum conscientiæ judicium emendare. Quod ut assequatur debet orare Deum, rem totam accurate expendere, libros qui eam pertractant diligenter legere, doctos piosque viros consulere.

Objic. 1. adversus 2. propositionis partem: Si quod agitur juxta conscientiam errantem, esset aliquando peccatum, & qui hujusmodi conscientia laborat, necessario peccaret, sive enim conscientiæ judicio pareat, sive resistat, haud dubie peccabit: atqui nemo ex necessitate peccat; ergo quod agitur juxta conscientiam errantem, nunquam peccatum est.

Resp. Neg. maj. Licet enim homini conscientia errante laborat undique sint angustiæ, & certo peccaturus sit, quamdiu in illo statu versabitur, ipsi tamen non incumbit vera prorieque dicta peccandi necessitas: namque potest conscientiæ errorem emendare. Ex. g. qui falso credit proximo subveniendum esse per mendacium, quamdiu stabit error ille, haud dubie peccabit, sive mentiatur, sive non; sed tamen vera non constringitur peccandi necessitate: potest enim & debet suum errorem depellere, sive peritiores consulendo, sive rem maturius diligentiusque introspiciendo.

Objic. 2. Quod agitur contra conscientiam errantem, semper malum est: ergo e contrario quod juxta eamdem conscientiam agitur, semper bonum est.

Resp. Neg. conseq. Sicut enim in dialecticis duæ propositiones contrariæ possunt esse falsæ, ut istæ, *omnis homo est doctus; nullus homo est doctus*; ita in moralibus duo contraria possunt es-

se simul mala. Cujusmodi sunt tum ea, quæ contra conscientiam errantem aguntur; tum ea, quæ juxta eamdem fiunt. Qui enim agit, reclamante conscientia, id ipsum facit quod illicitum esse intima animi persuasione judicat, ac proinde vult & amat peccatum: qui vero errorem conscientiæ vincibilem sequitur, ideo peccat, quod ex ignorantia, quam depellere potest & debet, rem faciat a lege prohibitam.

Præterea quod agitur contra errantem conscientiam ideo semper malum est, quia nemo rectam intentionem habere potest in iis quibus reluctatur conscientia: jam vero intentio prava malam efficit actionem, etiam ex natura sua laudabilem, siquidem ex vulgari axiomate, *malum ex quocumque defectu*. Quod autem juxta conscientiam errantem geritur, quamvis bona intentione fiat, non ideo bonum evadit: objectum enim actionis ex se malum est, legique divinæ contrarium. Porro, juxta tritum axioma, *bonum ex integra causa*, sive repetendum est ex recta intentione, ex objecto laudabili, ex legitimis circumstantiis; ergo ex eo quod semper malum sit quod agitur contra errantem conscientiam, inferre non licet bonum esse, quod juxta eamdem geritur.

PARAGRAPHUS II.

De Conscientiæ divisionibus.

Conscientia dividitur 1. in *veram* seu *rectam*, quæ dictat licitum aut illicitum esse, quod reipsa tale est; & in *falsam* sive *errantem*, quæ vel licitum & bonum judicat, quod illicitum & malum est, vel quæ vetitum & malum pronuntiat, quod legi est consentaneum. Ubi error conscientiæ depelli potest, dicitur *vincibilis*; quando superari non potest, debitam adhibendo diligentiam, appellatur *invincibilis*. Ex iis autem, quæ

de

de ignorantia supra diximus, satis patet 1. nihil esse peccati in iis quæ fiunt ex conscientia, cujus error est invincibilis; 2. conscientiam, cujus error corrigi potest & debet, a peccato non excusare.

2. Conscientia dividitur in *latam* & *scrupulosam*. *Lata* dicitur ea, quæ ex levibus tantum causis, cupiditati faventibus, licitam esse actionem judicat; vel quæ pro levi peccato habet quod gravissimum existimari debet.

Conscientia *scrupulosa* quæ *latæ* opponitur, ea est quæ futilibus conjecturis & ratiunculis ducta, anxie & sollicite timet, ne mala sit actio. Sic appellatur, quia sicut *scrupulus*, sive lapillus asper pedem lædit, & obstat ne quis libere incedat; ita conscientia *scrupulosa* inquietam animi anxietatem parit, & impedit ne quis viam mandatorum Dei libere & expedite decurrat, dum in ipsomet bono latentes mali quasi fibras suspicatur. Hujusmodi conscientia laborantibus maxime suadendum est, ut pii cujusdam peritique viri ductu regi se patiantur, & ipsius consiliis dociles & obsequiosi pareant. Cum scilicet hujusmodi homines animum habeant, anxiis suspicionibus perturbatum & impeditum, non suo, sed alieno judicio stare debent.

3. Conscientia dividitur in *certam*, *dubiam* & *probabilem*. *Certa* est, cum prudenter & sine ullo errandi periculo probabili, judicat licitum esse vel illicitum, bonum vel malum. *Dubia* est, quando rationibus oppositis ita libratur, ut ignoret utrum actio quædam licita sit an illicita. Tandem conscientia *probabilis* dicitur ea, quæ actionem aliquam bonam aut malam esse judicat ex argumentis verisimilibus quidem, sed quæ non omnem excludunt errandi formidinem.

Cum vero de conscientia *dubia* & *probabili* nonnulla sint, quorum maxime utilis est cognitio, de utraque duplici in sectione disserendum est.

SECTIO I.

De Conscientia dubia.

Tutissimam regulam cui firmiter adhærere debeat, qui conscientiam habet dubiam, statuet sequens

PROPOSITIO.

Qui conscientiam habet dubiam, ab actu debet abstinere, si nulla urgeat agendi necessitas; quæ si adfuerit, partem tutiorem eligere debet.

Prob. 1. pars: Non licet peccandi periculo sese objicere: *qui enim amat periculum, in illo peribit.* (*Eccli.* 3. 27.) Atqui peccandi periculo sese exponit, qui in dubio citra ullam necessitatem agit: namque ille peccandi discrimen adit, qui agit temere, nullamque certam habet regulam, qua deprehendat, utrum justum sit an iniquum quod operatur: atqui ita se habet qui in dubio, sine ulla necessitate agit; ergo in peccandi periculum incurrit.

Prob. 2. pars: Ad licite agendum requiritur ut prudenter judicemus nos minime esse peccaturos: atqui cum dubitans eam partem sequitur, quam minus tutam existimat, prudenter judicare non potest, nihil esse peccati pertimescendum: imo longe magis sibi conscius est se peccaturum, ut res ipsa clamat; ergo, &c.

Præterea non minus caute nos gerere debemus in iis quæ ad salutem æternam pertinent, quam in rebus temporalibus: atqui ubi agitur de negotiis temporalibus, imprudens & temerarius haberetur, qui in dubio partem minus tutam eligeret, dum tutiorem amplecti potest; ergo longe magis temere & stulte agere, ac proinde pecca-

care, censendus est quisquis in salutis æternæ negotio partem minus tutam amplectitur, ergo, &c.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Si in dubiis pars tutior esset eligenda, teneremur a nonnullis actionibus abstinere, quæ nulla lege prohibentur; sæpe enim dubitamus utrum actus sit licitus, quem nulla lex vetat: atqui nemo tenetur ab iis actibus abstinere, quos nulla lex prohibet; ergo in dubiis minime necesse est partem eligere tutiorem.

Resp. 1. Retorqueo argumentum: si in dubiis liceret partem minus tutam sequi, non teneremur a plurimis actionibus abstinere, quas divina lex vetat: sæpe enim dubitamus utrum actus sit licitus, qui revera prohibetur lege divina: atqui tamen absurde diceretur non abstinendum esse ab iis actionibus, quas divina lex interdicit; ergo in dubiis nunquam licet partem minus tutam anteponere.

Resp. 2. Dist. maj. Teneremur a nonnullis actionibus abstinere, quæ nulla lege ipsas spectante prohibentur, conc. maj. quæ nulla lege ipsum dubitantem spectante prohibentur, neg. maj. dist. parit. min. Atqui nemo tenetur ab iis actibus abstinere, qui nulla lege tum ipsos, tum dubitantem spectante prohibentur, conc. min. nemo tenetur ab iis actionibus abstinere, quæ nulla lege ipsas spectante prohibentur, neg. min.

Fateor equidem nullum nobis incumbere officium ab iis abstinendi actibus qui nulla lege, sive ad eos actus, sive ad ipsum dubitantem pertinentem prohibentur: sed tenemur in dubiis quasdam actiones omittere, quamvis nulla lege eas afficiente interdicantur; tenemur, inquam, vi legis quæ in ipsum dubitantem cadit: hæc autem lex quam recta ratio, quam Religio imponit, ita se habet: nihil agendum est quod dubites justum sit, an iniquum.

Instab. Dubitans non iis obligatur legibus, quarum immunis est qui non dubitat; sed qui minime dubitat non tenetur ab iis actionibus abstinere, quæ nulla lege ipsas spectante prohibentur; ergo nec ille qui dubitat.

Resp. Neg. maj. Sicut enim qui errat, nonnullis obstringitur legibus, quæ ad eum non pertinent, qui non errat; sicut etiam qui scrupulis laborat, quibusdam subjicitur regulis, quæ ad eum non spectant, qui scrupulis minime urgetur: ita etiam dubitans certis obligatur legibus, a quibus liber solutusque est qui non dubitat: qui enim dubiam & ancipitem habet conscientiam, tenetur peccandi periculum effugere, quod cognoscit, quodque cavere potest: contra vero qui non dubitat, sed moraliter certus est actionem aliquam esse licitam, in nullum incurrit peccandi periculum: ergo mirum non est dubitanti impositam esse legem, cujus immunis est qui nullo modo dubitat.

Objic. 2. Lex dubia non potest certam parere obligationem: ergo cum dubitatur utrum lex aliquid prohibeat, ab eo non tenemur abstinere.

Resp. Dist. conseq. Ab eo non tenemur abstinere vi legis dubiæ, conc. vi legis naturalis quæ vetat ne quis peccandi periculo sese exponat, neg. Cum enim dubitamus an quædam lex obliget, nihil tamen dubitationis est, quin eam partem amplecti debeamus quæ magis a peccato removet. Itaque quando incerti sumus an quædam actio prohibita sit, eam dimittere non tenemur vi legis quæ dubia est; sed vi legis naturalis quæ omnino certa est, & vetat ne in cognitum peccandi periculum nos temere conjiciamus.

Objic. 3. Si pars tutior semper eligenda sit, omnes tenerentur in eremum secedere, vel monasterium ingredi, quia illud vitæ genus tutius est, minusque periculosum: atqui falsum consequens, ergo & antecedens.

Resp. Neg. maj. Nam illud vitæ genus cuique ma-

magis tutum est, ad quod fuit a Deo destinatus, factusque idoneus: atqui Deus alios destinavit ad vitam cælibem, alios ad conjugalem, alios ad solitudinem. Quemadmodum ergo singula corporis humani membra non eodem funguntur munere, sed distinctis ministeriis serviunt, ut observat Apostolus; ita singuli homines eam vivendi formam profiteri debent, ad quam a Deo vocati sunt. Alii enim in sæculo depravantur, qui potuissent, ut ait Augustinus, *in solitudine deificari*: alii in monasteriis male vivunt, qui in sæculo pie sancteque vixissent.

SECTIO II.

De Conscientia, sive opinione probabili.

1. Opinio probabilis ea est, quæ nititur vel gravi quadam auctoritate, vel rationibus non levis momenti, non tamen certis & indubitatis. Hinc duplex distinguitur probabilitas; alia *intrinseca*, quæ ducitur ex ipsis rationibus alicui sententiæ suffragantibus; alia *extrinseca*, quæ repetitur ex Doctorum auctoritate & testimonio, qui in eamdem sententiam videntur conspirasse.

2. Opinio dicitur modo *favere legi*, cum affirmat rem aliquam lege prohiberi vel præcipi; modo *favere libertati & cupiditati*, quando scilicet asserit hanc vel illam actionem nulla lege vetitam esse aut imperatam.

3. Opinio in conflictu alterius dicitur *probabilior*, vel *minus probabilis*, prout ratione & auctoritate oppositam vincit, aut ab ea vincitur: si vero ambæ paribus rationum momentis sese librent, tunc vocantur *æque probabiles*.

4. Opinio dicitur *tutior*, cum a violandæ legis periculo magis removet, quam opposita.

5. *Probabilistæ* dicuntur recentiores quidam Casuistæ, qui probabilitatem ut certam tutamque mo-

morum regulam intrudunt. Hæ sunt ea de re præcipua eorum dogmata: 1. opinionem quamlibet probabilem sequi ita licitum est, ut qui ex ea vitam suam dirigit, non modo secutus sit, sed etiam *recta tendat ad Superos*, inquit famosus Escobar. 2. In opinionum conflictu minus probabilis, simul & minus tuta, probabiliori tutiorique potest anteponi. 3. Ea opinio vere est probabilis, quam vel unius Doctoris gravis, sive Casuistæ, auctoritas firmaverit. Incredibile est quantam in Theologia morali stragem ediderit horrenda hæc doctrina, quæ omnibus flagitiis viam aperit latissimam. Itaque sit

PROPOSITIO I.

Non licet sequi opinionem minus probabilem quæ favet libertati, in concursu alterius probabilioris, quæ favet legi.

Prob. 1. Non licet homini in peccandi periculum sese conjicere: atqui huic periculo manifeste sese exponit, qui opinionem minus probabilem, quæ favet libertati, sequitur in concursu alterius probabilioris quæ stat pro lege: nam locus est timendi, ne legem transgrediatur, si forte existat: atqui in casu de quo agitur probabilius est legem existere; siquidem graviora in hanc partem inclinant rationum momenta; ergo, &c.

2. Clamat recta ratio Deum esse præ omnibus aliis diligendum: atqui profecto Deum non ita diligit, qui sententiam minus probabilem, libertati cupiditatique blandientem amplectitur, dum alia probabilior in gratiam legis occurrit; tunc enim id facit, vel omittit, quo Deum graviter offendendum esse judicat, & quidem probabilius.

3. Nunquam licet agere contra conscientiam, ut probatum fuit: atqui contra suam conscientiam agit; qui opinionem minus probabilem sequi-

quitur, præ alia quæ probabilior sibi videtur, & pro lege militat; ita enim pronuntiat ipsius conscientia: probabilius est ac verisimilius actionem hanc esse malam & lege prohibitam.

4. Non licet imprudenter & temere agere: atqui ita se gerit qui sententiam minus probabilem eligit, neglecta probabiliore quæ favet legi: ut enim prudentes quisque agat, moraliter certus sit necesse est, bonam, honestamque esse suam actionem: atqui ea certitudine prorsus caret, qui opinionem minus probabilem arripit, spreta probabiliore quæ pugnat pro lege; namque, eo ipso teste, quod agit potius illicitum est, quam licitum; ergo, &c.

PROPOSITIO II.

Non licet sequi opinionem probabilem quæ favet libertati, in concursu alterius æque probabilis quæ stat pro lege.

Prob. Qui animum habet duabus oppositisque opinionibus æque probabilius distractum, is vere proprieque dubitat; siquidem non potest hanc potius quam illam opinionem veram judicare, sed inter utriusque veritatem & falsitatem suspensus fluctuat. Hinc si quis hominem in hoc statu constitutum interroget, utra sententia vera sit, ingenue fatebitur se nescire, se incertum esse, se dubitare; obstringitur ergo lege, qua jubemur in dubiis partem tutiorem consectari: atqui partem tutiorem non sequeretur, si opinionem, quæ libertati favet & cupiditati, amplecteretur, neglecta altera æque probabili, quæ stat pro lege. Posteriorem enim hanc sententiam eligendo, nullum in periculum incurreret legem divinam violandi; huic autem discrimini sese objiceret, si alteram opinionem cupiditati patrocinantem sequeretur, ut per se manifestum est; ergo, &c.

co-

COROLLARIUM.

Ergo Probabilistarum doctrina non potest esse morum regula.

In eo quippe sita est, ut semper liceat opinionem probabilem, id est, a quibusdam Casuistis approbatam, sequi, etiam in conflictu alterius quæ probabilior sit, & cum lege magis consentiens: atqui doctrinam hanc, quasi tutam morum regulam, proponere, grande sit nefas: quantum enim a recta sanaque ratione abhorreat, ex dictis satis compertum est. Ea semel admissa, nullum erit flagitium, quod licitum & innoxium non evadat. Ex hoc scilicet vitiato fonte manarunt tot Casuistarum decreta, quæ populi christiani pietas tam justa detestatione insecuta est, & quæ sacra Gallicanorum Præsulum auctoritas merito anathemate profligavit, utpote quæ calumniam, cædes, furta, usuras, &c. permittunt.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Qui ex duabus opinionibus minus probabilem sequitur, dubitat quidem *speculative*, non vero *practice*; certo quippe novit tuto agere qui opinionem quamcumque probabilem sequitur; hic ergo locum non habet ista regula: *in dubiis pars tutior est eligenda.*

Resp. Neg. ant. Quia dubium *speculativum* cum *practico* intima necessitudine conjunctum est: cum enim dubitamus verane sit aliqua opinio, an falsa, eo ipso dubitamus an liceat eam sequi. Quæ duo simul & colligata esse, nemo non intelligit.

Objic. 2. Opinio minus probabilis, in concursu probabilioris, remanet vere probabilis; ergo eam sequi licet.

Resp. Neg. ant. Probabile enim idem est, ac dignum quod approbetur: atqui opinio minus pro-

probabilis in conflictu probabilioris, minime digna est quæ assensum & approbationem obtineat, cum prævaleant rationum momenta, quibus nititur opposita sententia. Quinimo non potest animus opinionem minus probabilem non improbare; siquidem eam falsam potius quam veram judicat.

Instab. Illa opinio est absolute probabilis, quæ non cognoscitur ut evidenter falsa: atqui opinio minus probabilis in concursu probabilioris, non cognoscitur ut evidenter falsa: ergo, &c.

Resp. Neg. maj. Nam opinio probabilis ea est, quæ gravi quodam fundamento nititur; atqui, licet opinio minus probabilis non cognoscatur ut evidenter falsa, non idcirco gravi fundamento stabilitur; siquidem cum alia probabiliore pugnat, quæ proinde ad verum magis accedere videtur.

Instab. Si Petrus doctior sit Joanne, numquid idcirco Joannes non erit doctus? ergo pariter ex eo quod una opinio sit probabilior altera, non sequitur istam alteram non esse vere probabilem.

Resp. Neg. conseq. & parit. Ratio disparitatis est, quia inter majorem unius hominis, & minorem alterius scientiam, nulla vera est oppositio, ac proinde mirum non est alteram ab altera non destrui; contra vero duæ opiniones, quarum altera est probabilior favetque legi, alia autem minus probabilis, & favet libertati, ita contradictorie opponuntur, ut veritas unius falsitatem alterius necessario importet, quales sunt istæ, *Hic contractus est licitus; hic idem contractus non est licitus;* idcirco major probabilitas unius leviorem alterius probabilitatem prorsus elidit.

Objic. 3. Opinio non est probabilis, nisi quando rationi, Scripturæ sacræ, & Traditioni non adversatur: atqui licitum est hujusmodi opinionem sequi; ergo semper licet opinionem probabilem amplecti.

Resp. Neg. maj. Hic enim agitur de opinione pro-

probabili, qualis intelligitur a Casuistis quos impugnamus: atqui passim docent opinionem vera probabilitate donari, si quorumdam Doctorum, imo & unius auctoritate muniatur; quasi vero doctorum hominum libri erroribus sæpe non scateant? quasi vero quidpiam aliud sint hæreses, quam falsæ opiniones ab eruditis invectæ? Fucum igitur imperitis facere volunt Casuistæ nonnulli, quando simulant ad opinionem probabilem a se requiri, ut neque a Scriptura, neque a Traditione, neque a ratione diffideat: has enim conditiones sibi commodas passim retrahunt & ablegant, idque vere probabile esse decernunt, quod vel ab uno, vel a paucis Doctoribus, & quidem Casuistis, propugnatum fuerit.

Priusquam huic quæstioni finem imponamus, non abs re erit gravissimum Cardinalis Bellarmini monitum oculis subjicere: *Si quis velit in tuto salutem suam collocare, is omnino debet certam veritatem inquirere, & non respicere quid multi hoc tempore dicant aut faciant; & si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omnino tutiorem partem sequi, & nulla ratione, nullius imperio, nulla utilitate proposita, ad minus tutam declinare: agitur enim de summa re, cum de salute æterna tractatur.* (*Epist. ad nepotem.*

CAPUT II.

De principiis Actuum humanorum externis.

Principia actuum humanorum *externa* dicuntur ea, quæ extra hominem posita sunt. Duo recensentur, nimirum *finale* & *dirigens*. Prius est finis, propter quem fiunt actus humani; posterius vero est lex ipsa qua, tanquam luce, suis in actibus homo dirigitur. De utroque nunc agendum est.

ARTICULUS PRIMUS.

De fine Actuum humanorum.

Finis definiri solet id, cujus gratia fit aliquid, sive bonum est verum aut apparens, cujus consecutionem inter operandum intendimus. Voluntas enim amare non potest, nisi quod bonum sibi videtur. Duplex autem potissimum distinguitur finis, *proximus* nempe & *ultimus*. Finis *proximus* ille est, quem ita voluntas intendit, ut ipsum referat ad finem alium ulteriorem. Sic homo vere Christianus medicinam hauriendo, ita sanitatem quærit, ut ipsam referat ad Dei laudem & gloriam. Finis *ultimus* ille est, ad quem cætera diriguntur, ipse vero ad nullum alium finem refertur; & hic proprie finis est, quia in eo voluntas conquiescit.

Hic duo sunt pertractanda. 1. Enim cum homines ita sint a natura comparati, ut in iis quæ agunt beatitudinem, tanquam finem ultimum, quærant, in quo sita sit hominis beatitudo exponendum est. 2. Cum non alius esse debeat finis ultimus hominis, quam ipse Deus, agendum erit de officio quo tenemur omnes actiones nostras ad Deum, tanquam finem ultimum, referre.

PARAGRAPHUS I.

In quo sita sit vera hominis beatitudo.

BEATITUDINIS nomine, non Philosophi tantum, verum etiam imperiti, eum statum intelligunt, qui mentem omnino expleat. In assignando illius felicitatis objecto, tanta fuit Philosophorum gentilium discordia, ut 288. opiniones ea de re discrepantes, post Varronem, numeret Augustinus. (*Lib.* 15. *de Civit. Dei*, *cap.* 20.)

 Ad-

Adeo verum est quod ait Seneca, *vivere omnes beate velle, sed ad pervidendum quid sit quod beatam vitam efficiat, caligare.* (*Inst. lib. de vita beata.*)

PROPOSITIO I.

Ad veram proprieque dictam beatitudinem homo destinatur.

Prob. Intime conscii sumus in nobis existere quemdam summæ beatitudinis appetitum, quo perfecte & immutabiliter beati esse volumus: atqui hominem ad felicitatem natum esse probat ille appetitus, siquidem non potest nos decipere; 1. enim in nobis necessarius est: nemo quippe a se obtinere potest, ut nolit esse beatus; 2. constans & perpetuus; namque & singulis instantibus, & in singulis actibus ex ineluctabili hujus desiderii impulsu agimus, nec quidquam velle possumus, nisi aliquam boni speciem præ se ferat; 3. universalis est, cum in omnibus & singulis hominibus sese prodat & manifestet: atqui hujusmodi appetitus non potest nos decipere; alioquin error in ipsum Deum merito refunderetur, qui sine ulla causa istud desiderium nobis indidisset: illud enim mentibus nostris imprimendi nulla esse potest causa, si nulla sit beatitudo, qua expleatur; ergo, &c.

PROPOSITIO II.

Homo non potest in seipso veram felicitatem invenire.

Prob. Ex misera hominum in terris conditione: *Homo* enim *natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis* (*Job* 14. 1.) *Editus est in vitam*, ait Tullius, *corpore nudo, fragili, ac infirmo, animo anxio ad molestias, hu-*

humili ad timores, prono ad libidines. (*lib.* 3. *de Republ.*) Atqui luctuosus ille status pugnat cum vera felicitate. Hinc adeo verum est hominem se solo contentum non esse, ut extra seipsum quærat beatitudinem; quod unicuique ex proprio conscientiæ testimonio compertum est.

PROPOSITIO III.

Hominis beatitudo non sita est in bonis creatis.

Prob. Bona creata triplicis sunt generis, alia scilicet fortunæ, alia corporis, alia animi: atqui nihil horum potest hominem facere beatum.

Prob. 1. pars: Bona fortunæ sunt honores, dignitates, divitiæ: atqui hæc tria non possunt hominem efficere vere beatum. 1. Quidem non honores & dignitates: tum quia non sunt stabiles, nec a solis probis possidentur. *Vidi*, inquit Psaltes Regius, *impium superexaltatum, & elevatum sicut cedros Libani; transivi, & ecce non erat.* (*Ps.* 36. *v.* 35. & 36.) Tum quia appetitum irritant, nedum expleant: si quis enim ad aliquem dignitatis gradum pervenerit, ad altiorem ardet adscendere; tum quia hominem reddunt variis incommodis obnoxium, nempe superiorum contemptui, æqualium invidiæ, inferiorum jocis & maledictis, omnium denique importunitatibus. Hinc Poeta ethnicus:

Jure perhorrui
Late conspicuum tollere verticem.

2. Nec divitiæ veram hominis beatitudinem constituunt: cum labore enim comparantur, cum timore & sollicitudine conservantur, cum dolore amittuntur. Præterea cupiditatem stimulant, non satiant.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit;
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

De-

Denique iis sæpe affluunt improbi, de quibus sic habet Psaltes Regius: *Promptuaria eorum plena ..... oves eorum fœtosæ, abundantes in egressibus suis: boves eorum crassæ.* (*Ps.* 103. *v.* 13. & 14.) Ergo vera hominis felicitas non sita est in bonis fortunæ.

Prob. 2. Pars: Bona corporis potissimum consistunt in sanitate & voluptatibus: atqui neutrum dici potest summum hominis bonum; utrumque enim fluxum est, caducum, instabile, vel quatriduanæ febris igniculo evanescet; voluptates corporeas consequuntur anxietas, dolor, tristitia, conscientiæ stimuli; vires corporis atterunt, multiplex morborum genus invehunt. *Defectio virium*, inquit Tullius, *adolescentiæ vitiis efficitur sæpius, quam senectutis.* (*Lib. de senectute.*) Hinc sic monet Poeta ethnicus:

Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas.

Prob. 3. pars: Animi bona sunt scientia & virtus: atqui vitam ex omni parte beatam non efficiunt: quantulæ enim sunt! quam obscuræ, quam variis erroribus admistæ, quas magnis laboribus consequimur, scientiæ! quam parum valent eam explere sciendi & cognoscendi cupiditatem, quæ a Deo nobis insita fuit! Præterea scientiæ & virtus hominem morbis, doloribus, paupertate, aliisque miseriis non eximunt, quæ cum vera felicitate sociari nequeunt. Hinc Apostolos, licet omni virtutum genere conspicuos, ita vexabant hujus vitæ incommoda, ut eos *tæderet vivere*. (2. *Cor.* 18.) Virtus ergo via quidem est qua pervenitur ad summam felicitatem, sed ipsa non est summum hominis bonum.

Ex iis omnibus colligere est quam frustra in bonis creatis quæreretur vera hominis felicitas. Hinc Salomon, licet in eum confluxissent omnia tum fortunæ, tum corporis, tum animi bona, statim ab operis sui limine in istas voces erumpit: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* (*Eccles.* 1. 2.)

PRO-

PROPOSITIO IV.

Deus solus est summa hominis beatitudo, sive summum bonum.

Prob. Ille solus est summum hominis bonum, qui solus potest omnes illius facultates explere: atqui solus Deus potest, &c. Facultates enim hominis revocantur ad intellectum qui veri cognitionem, & ad voluntatem quæ boni possessionem prosequitur: atqui Deus solus valet ũtramque hanc hominis facultatem explere: nam solus est summa veritas, summaque bonitas: atqui Deus, quatenus summa veritas, potest totam intellectus verum inquirentis amplitudinem exhaurire; & quatenus summa bonitas, potest immensa voluntatis bonum prosequentis desideria sistere; ergo, &c. Hinc S. Augustinus Deum alloquens: *Fecisti nos ad te*, inquit, *& inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te*. (*Lib.* 1. *confess. cap.* 1.) *Non facit beatum hominem, nisi Deus qui fecit hominem*. (*Epist.* 155. *n.* 2.)

Objic. 1. Ille non est summum hominis bonum, qui ab eo possideri non potest: atqui Deus ab homine possideri non potest: ergo, &c.

Resp. Neg. min. Tunc enim dicimur Deum possidere, cum in eo viso & amato suavissime conquiescimus. Possessionis quippe nomine nihil aliud hic intelligitur, quam perfecta & jucundissima mentis creatæ cum summo bono conjunctio: atqui in Deo viso & amato possumus suavissime conquiescere, cum ad eum finem ab omnipotentissimo Creatore nostro conditi fuerimus. *Videbimus & amabimus*, inquit Augustinus; *amabimus & laudabimus. Ecce quod erit in fine, sine fine*. (*Lib. ult. de civit. Dei, cap. ult.*)

Instab. Deus est infinitus, homo vero finitus; ergo non potest homo Deum possidere.

Resp. Neg. conseq. Homo enim, licet finitus,

Deum

Deum cognoscere potest, ut demonstratum fuit in Metaphysica; ergo pariter Deum amare potest, quamvis finitus, ideoque possidere.

Instab. Illud non potest homo possidere, cum quo nullam habet proportionem: atqui homo nullam habet cum Deo proportionem; ergo illud non potest possidere.

Resp. Neg. min. Duplex a Philosophis distinguitur proportio, alia scilicet *habitudinis*, & alia *Entis*. Prior est relatio facultatis ad objectum, qua illud attingere potest. Hujusmodi proportio reperitur v. g. inter mentem & corpora, quia mens potest ea cognoscere. Posterior habitudo, nempe *Entis*, est duorum ratione naturæ convenientia.

Porro utraque hæc proportio inter Deum & hominem intercedit; 1. quidem proportio *habitudinis*: Deus enim cognosci & amari, & mens humana Deum potest cognoscere & amare; 2. & proportio *Entis*, non quidem perfecta, cum Deus sit omni perfectionum genere infinitus; mens vero humana sit finita & imperfecta: sed tamen aliqua est relatio, aliqua similitudo *Entis* Deum inter & hominem; Deus enim cognoscit & amat, quod etiam homini convenit. Præterea Deus hominem *ad imaginem & similitudinem suam* condidit, teste Scriptura, quod certe aliquam, licet imperfectam, probat naturæ similitudinem, sive proportionem.

Objic. 2. Appetitui finito sufficit bonum finitum: atqui appetitus hominis est finitus; ergo ad eum explendum satis est bonum finitum.

Resp. Dist. maj. Si appetitus ille non tendat ad bonum infinitum, conc. secus, neg.

Porro appetitus hominis, quamvis finitus, utpote facultatis creatæ affectio, bonum tamen infinitum prosequitur. Ineluctabili enim propensione fertur ad beatitudinem absolutam, æternam & immutabilem, quæ nonnisi in summo & infinito bono sita esse potest, sive in Deo qui, ut

ait

ait Propheta Regius, *replet in bonis desiderium tuum*. (*Ps.* 102. *v.* 5.) Quod adeo verum est, ut Alexander, licet in subditum mundum late dominaretur, aliquid ultra expeteret. Hinc Juvenalis:

Unus Pellæo juveni non sufficit orbis,
Æstuat infelix angusto in limite mundi.

PARAGRAPHUS II.

De officio quo tenemur omnes actiones nostras ad Deum, tanquam finem ultimum, referre.

Nullus sine fine quodam ultimo esse potest actus humanus: in omni quippe actu deliberato aliquid intendimus, aliquod bonum verum aut apparens prosequimur, in quo voluntas nostra conquiescit, & ultra quod non excurrit. In eo sita est ratio finis ultimi.

PROPOSITIO.

Homo tenetur omnes & singulas actiones deliberatas ad Deum, tanquam finem ultimum, referre, ex amore saltem virtuali.

Prob. Ad illud tenetur homo, quod jubent lex naturalis, & Religionis Christianæ documenta: atqui lex naturalis & Religionis Christianæ documenta præcipiunt, ut omnes actiones deliberatas ad Deum, tanquam finem ultimum, referamus ex amore saltem *virtuali*.

Prob. 1. pars: Ea quippe est naturæ lex, ut res quælibet ad eum finem tendat, ad quem vi suæ creationis, & ab auctore suo destinata est: atqui finis ultimus, ad quem creatus & destinatus fuit homo, est ipse Deus; siquidem in eo solo sitam esse nostram beatitudinem demonstra-

vi-

vimus; aliunde homo non tendit ad Deum, nisi ad illum suas actiones referendo ex amore saltem *virtuali*; ergo, &c.

Præterea dictat lex naturalis ad Deum referenda esse quæ ab eo accepimus: atqui a Deo creante & conservante habemus, quidquid vitæ, quidquid facultatis, quidquid boni & perfectionis nobis inest; præcipit ergo lex naturalis, ut omnia nostra referamus ad Deum, tanquam finem ultimum. Quod ratiocinium non semel adhibent SS. Patres: *Hæc regula dilectionis*, inquit Augustinus, *divinitus constituta est*, *ut omnes cogitationes tuas*, *& omnem vitam tuam.... in illum conferas*, *a quo habes ea ipsa quæ confers*. (*Lib.* 1. *de Doct. Christ. cap.* 2. *tom.* 3. *p.* 1. *pag.* 11.)

Prob. 2. pars, nempe idem jubere Religionis Christianæ documenta: 1. enim sic præcipit Christus: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, *& in tota anima tua..... hoc est maximum & primum mandatum*. (*Matth.* 22. *v.* 37. *&* 38.). Atqui præceptum illud impleri non potest, nisi omnia ad Deum tanquam finem ultimum referantur ex dilectione saltem *virtuali*, ut patet.

2. Sic pronuntiat Apostolus: *Sive manducatis*, *sive bibitis*, *sive aliud quid facitis*, *omnia in gloriam Dei facite*. (1. *Cor.* 10. 31.) *Omne quodcumque facitis in verbo*, *aut in opere*, *omnia in nomine Domini Jesu Christi facite*. (*Coloss.* 3. 17.) Quis autem dixerit opus aliquod propter Dei gloriam, & in nomine Jesu Christi fieri, nisi ad Deum, tanquam finem ultimum, referatur ex amore Dei saltem *virtuali*? Nec objicias Apostolicam sententiam de mero consilio esse intelligendam. Hanc enim interpretationem sic profligat Doctor Angelicus: *Quidam dicunt quod hoc apostolicum est consilium; sed illud non est verum*. (*Lect.* 3. *in cap.* 3. *Epist. ad Coloss.*)

3.

3. Tandem docet Religio Christum Redemptorem nostrum nos totos, velut servos emptitios, sanguine suo sibi acquisivisse, juxta illud Apostoli: *Non estis vestri; empti enim estis pretio magno*. (2. *Cor*. 6. *v*. 19. & 20.) Atqui servus, modico licet pretio emptus, nullo momento sibi vivere debet, sed domino suo; quanto magis igitur nos tanto pretio acquisiti, non nobis, sed Domino & Redemptori nostro vivere debemus? Totam vitam nostram, & non aliquam tantum illius partem morte acerbissima Christus redemit; ergo totam vitam nostram, & non aliqua solum ejus momenta, in Christi gloriam & amorem impendere tenemur. Hinc Apostolus generatim, & sine ullius temporis vel actionis discrimine ita statuit: *Pro omnibus mortuus est Christus, ut & qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est*. (2. *Cor*. 5. 15.) Ergo ex Religionis Christianæ documentis constat, omnes actiones nostras ad Deum, tanquam finem ultimum, esse referendas ex dilectione saltem *virtuali*; aliunde eamdem legem nobis imponit lex naturalis, ergo, &c.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Ex Philosophorum & Theologorum consensu præceptum *affirmativum* non semper obligat: atqui præceptum jubens agere propter Deum, est *affirmativum*, ergo semper non obligat.

Resp. Dist. maj. Præceptum *affirmativum*, quod omnes actiones nostras non complectitur, semper non obligat, conc. maj. præceptum *affirmativum*, quod omnes actiones nostras complectitur, non semper obligat, neg. maj. dist. min. ad sensum majoris.

Revera præceptum *affirmativum*, quod omnes actiones nostras non involvit, semper non obligat: hujusmodi sunt præcepta de honorandis parentibus, de sublevando paupere: neque enim sem-

per & quolibet tempore obsequii nostri actus in parentes sunt exercendi, nec eleemosyna pauperibus eroganda; sed tantum ubi sese dederit occasio. Præceptum vero quod omnes actiones nostras complectitur, quamvis *affirmativum*, semper nos obstrictos tenet, ut ipsamet verba satis indicant.

Porro præceptum quo jubemur agere propter Deum, tanquam finem ultimum, ad omnes actiones nostras pertinet, & ne minimas quidem excludit, ut liquet ex apostolicis sententiis supra laudatis. Et vero nisi ita res esset, aliquando liceret agere propter creaturam, tanquam finem ultimum, ac proinde eam propter se deligere: atqui id nunquam licitum est; siquidem *tunc cupiditas est*, inquit Augustinus, *cum propter se amatur creatura;* (*Lib.* 9. *de Trinit.* c. 8. *n.* 13. *tom.* 8. *pag.* 844.) ergo, &c.

Instab. Impossibile est homini omnes actus suos ad Deum referre; ergo præceptum de quo agitur, omnes actiones nostras non complectitur.

Resp. 1. Eadem hac difficultate, si quid haberet roboris, premerentur adversarii. Fatentur enim in Apostolicis sententiis quas supra descripsimus, contineri saltem consilium de referendis ad Deum singulis actionibus nostris: atqui consilium non minus esse debet possibile, quam præceptum; alioqui frustra proponeretur; seipsos igitur impediunt adversarii.

Resp. 2. Dist. ant. Impossibile est homini singulos actus suos ad Deum referre intentione *actuali & expressa*, conc. intentione *virtuali*, neg. ant.

Itaque duplex distinguitur agentis intentio, alia scilicet *actualis* & *expressa*, alia *virtualis*. Ille agit propter finem intentione *actuali* & *expressa*, qui attendit & recogitat finem ad quem opus suum dirigit. Is autem *virtualiter* agit propter finem, qui virtute intentionis prius conceptæ, in suaque mente etiamnum moraliter per-

se-

severantis, aliquid operatur propter finem sibi propositum, licet de eo non cogitet. Sic viator dicitur omnes suos passus ad locum quo tendit referre, quamvis ipsius mentem perpetua non afficiat cogitatio loci, propter quem iter suscepit.

Porro moraliter quidem impossibile est, ut omnes & singulas actiones nostras ad Deum referamus intentione & cogitatione *actuali & expressa;* id quippe non ferunt variæ quibus distrahimur curæ, naturæque nostræ infirmitas & inconstantia; sed possumus omnes actiones nostras ad Deum referre intentione saltem *virtuali:* ad illud enim efficiendum, satis est, ut agamus ex proposito in omnibus Deo placendi, quod prius in animo conceptum, deinde revocatum non fuerit: atqui hoc modo propter Deum semper agere possumus. Nonne semper ex amore beatitudinis agimus, quamvis de ea sæpe non cogitemus? Ne autem propositum in omnibus Deo placendi, vi cujus propter Deum vere agimus, sensim debilitetur & elangueat, illud exsuscitemus necesse est, actiones nostras ad Deum *actuali & expressa* cogitatione & dilectione frequenter referendo.

Objic. 2. Actiones ex se bonæ, honestæ, & rectæ rationi consentientes, bonitate sibi propria, veluti quodam pondere, ad Deum referuntur; ergo minime necesse est, ut agens hujusmodi actiones ad Deum referat intentione seu amore *virtuali*.

Resp. Neg. ant. Possunt quidem prædictæ actiones ad Deum referri, minime autem referuntur ex se & bonitate sibi propria: vera enim ad Deum relatio nec esse, nec concipi potest sine aliqua voluntate, sine aliqua intentione qua tendimus ad Deum: atqui nemo sanus dixerit actionibus, quantumlibet bonis, & rectæ rationi consentaneis, inesse aliquam voluntatem aut intentionem; illud enim non operis, sed operantis proprium est, qui cum sine intentione & amore esse non possit, vel ad Deum, vel ad creaturam, tanquam fi-

finem ultimum, suam refert actionem; si 1. recte agit; si 2. bona quidem in se & quoad substantiam est actio; sed ipse bonus non est, cum in creatura, non in Deo, sistat & conquiescat.

Objic. 3. Quod jubetur lege naturali, nemini ignotum esse potest: atqui tamen a multis ignoratur præceptum de referendis ad Deum nostris actionibus, ergo non pertinet ad legem naturalem.

Resp. Neg. maj. Multa sunt enim officia a lege naturali imposita, quæ tamen plurimos latent, sive quia debitam ad ea cognoscenda diligentiam & attentionem non adhibent; sive quia præjudiciis & cupiditatibus cæcantur. Hinc non raro contingit, ut homines in iis etiam, quæ ad legem naturalem pertinent, ex ignorantia peccent.

Obji. 4. Tenetur quidem homo suos omnes actus ad Deum, tanquam finem ultimum, referre; sed illud fieri potest ex alio, præter amorem Dei, *motivo* laudabili; ergo, &c.

Resp. Neg. ant. Namque ex concessis, tenetur homo suos omnes actus ad Deum, tanquam finem ultimum, referre; atqui præceptum illud impleri non potest sine aliquo Dei amore propter se; si enim agens Deum propter se non amet, jam in Deo, tanquam in fine ultimo, non conquiescit. Finis quippe ultimus, ex omnium consensu, ille est, quem ita intendit voluntas, ut in eo sistat, nec ultra excurrat: atqui ubi Deus propter se non diligitur, tunc in eo voluntas ultimo non sistit, sed in creatura. *Voluntas* enim, ait S. Fulgentius, *aut in infimo bono necesse est miserabiliter jaceat, aut in summo bono feliciter conquiescat*. (*Lib.* 1. *ad Monimum cap.* 18.) Ergo præceptum de referendis ad Deum, tanquam finem ultimum, nostris actionibus, impleri non potest sine aliqua Dei propter se dilectione.

AR-

ARTICULUS II.

De Lege.

Lex suum nomen habet a *ligando*, quia proprius illius effectus est, subditos quasi ligare & obstringere ad faciendum vel omittendum aliquid. Lex generatim & breviter definiri potest *regula agendorum vel omittendorum*. Dividitur in æternam, naturalem & positivam, de quibus duplici in paragrapho disseremus.

PARAGRAPHUS I.

De Lege æterna & naturali.

Legem æternam cæterarum fontem esse, primamque actuum humanorum regulam constat unanimi omnium consensu: nihil quippe aliud est, quam æternus ordo, & summa ratio, in Deo ab æterno existens, qua immutabiliter continentur quæcumque facienda sunt aut vitanda. *Lex æterna*, inquit Augustinus, *est ratio divina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans.* (*Lib.* 22. *tom.* 8. *pag.* 378.)

Lex naturalis a S. Thoma definitur, *participatio legis æternæ in rationali creatura, dictans & præscribens illud esse agendum, quod est intrinsece bonum... & illud fugiendum, quod est ab intrinseco malum.* (1. 2. *q.* 91. *art.* 2.)

Dicitur autem 1. *participatio legis æternæ*, quia lex naturalis ab æterna non diversa est. Utraque idem jubet & vetat; utraque præcipit ut omnia sint ordinatissima, & prohibet quidquid ab ordine immutabili deflectit.

2. *In rationali creatura*, cui scilicet ab auctore naturæ indita est, sicque differt lex naturalis a legibus positivis, quarum nullum in mentibus nostris reperitur vestigium: a libera enim legislatoris voluntate omnino pendent.

3. *Præscribens illud esse agendum quod est intrinsece bonum, &c.* quæ enim jubet aut vetat lex naturalis, non ideo sunt bona, quia præcipiuntur, aut mala, quia prohibentur; sed idcirco præcipiuntur, quia ex se bona; aut prohibentur, quia ex se mala sunt, & naturam rationalem dedecent.

De lege naturali tria sunt inquirenda: 1. utrum existat; 2. an mutationem & dispensationem admittat; 3. utrum *invincibiliter* ignorari possit.

SECTIO I.

Utrum existat Lex naturalis.

Cum lex naturalis id præcipiat quod ex se bonum, idque vetet quod ex se malum est, eam sustulere nonnulli veteres, qui nihil ex natura sua bonum aut malum, nihil honestum aut turpe, justum esse docuerunt. Boni scilicet & mali moralis discrimen omnino repetendum esse contendebant ex hominum opinione, consuetudine & conventis arbitrariis, quibus se invicem obstrinxerunt, ut sive privatorum, sive societatis utilitati consuleretur. Hinc, juxta ipsos, *sola utilitas est justi mater & æqui*, sublatisque hujusmodi pactis & legibus arbitrariis, nihil honestum esset aut turpe, nihil laudandum aut vituperandum.

Horrendam hanc doctrinam renovavit postremis hisce temporibus Th. Hobbes, (*lib. de cive*), cujus portentosum systema paucis delineandum est: In statu naturæ, inquit, sive ante quamlibet legem positivam, omnia erant perinde licita. Furtum, adulterium, homicidium, in eo statu non fuerunt crimina; sed nonnisi propter leges civiles talia evasere. Suam mentem sic explicat: 1. homo facultates inutiles a natura, sive a Deo, non accepit: jus ergo naturale habet ea omnia faciendi quæ potest, suisque omnibus utendis facultatibus, ut quæ sibi utilia sunt acquirat. 2. Cum

Cum naturali & ineluctabili propensione impellatur, ad propriam conservationem & felicitatem, licite potest alios homines occidere, ipsorumque opes diripere, si ita postulare videatur illius felicitas. Qua in re nihil est injusti, nihil criminis, siquidem homo naturæ obsequitur. 3. Cum tamen, si res ita permanerent, omnia subverterent, nec quisquam posset in tuto vivere, huic incommodo ut occurreretur, inita sunt pacta quibus homines sese obstringerent ad quædam facienda & quædam vitanda. Conventis autem standum est, fidesque servanda. 4. Idcirco leges politicas & civiles instituerunt, quæ solæ sunt agendorum & fugiendorum regulæ. Hinc patet arbitraria duntaxat hominum institutione, a se invicem discrepare fas & nefas. Ita etiam sentiunt recentiores quidem Deistæ. Cum autem hoc opinionis monstro concutiantur morum, Religionis & societatis fundamenta, sit

PROPOSITIO I.

Bonum & malum morale ex natura sua differunt.

Prob. 1. Ex necessaria quarumdam propositionum practicarum veritate: plurima sunt principia morum practica, quæ sine ullis hominum conventis, & necessario vera sunt, qualia sunt ista: *Deus est diligendus; suum cuique tribuendum; alteri non faciendum quod nobis fieri nolimus*. Illarum enim propositionum veritas non minus necessaria est, nec magis ab hominum institutis pendet, quam veritas istarum speculativarum: *totum est majus sua parte; impossibile est idem esse simul & non esse;* fulget hinc & inde par evidentia; consensum nostrum non minus rapiunt priores, quam posteriores; ergo quædam sunt principia morum practica, quorum veritas ita necessaria est, ut neque ab hominum pactis, neque

que a Principum, magistratuumve legibus pendeat; ergo bonum & malum morale ex natura sua differunt.

Prob. 2. Ex unanimi populorum omnium consensu: boni & mali moralis discrimen non ab hominum conventis aut legibus, sed ab ipsa natura repetendum est, si omnes omnium temporum gentes, alias actiones ut bonas, & alias ut malas agnoverint, tum quia omnium populorum consensus manifesta naturæ vox est; tum quia universali de qua agitur persuasioni adversantur quæ apud homines vim habent maximam, cupiditates nempe, vitæque liberioris desiderium: atqui in eo consentiunt omnes omnium temporum gentes, ut actiones quasdam tanquam bonas approbent, alias autem tanquam malas vituperent ac detestentur. *Quæ natio*, inquit Tullius, *non comitatem, non benignitatem, non gratum animum & beneficii memorem diligit? quæ superbos, quæ maleficos, quæ crudeles, quæ ingratos non aspernatur, non odit?* (*Lib.* 1. *de legibus*) ergo boni & mali moralis distinctio, non ab hominum conventis & legibus, sed ab ipsa natura petenda est.

Prob. 3. ex sententiæ oppositæ consectariis: si nullæ sint actiones ex natura sua bonæ vel malæ, omnes erunt ex se prorsus indifferentes, ac proinde potuit Deus furta, latrocinia, homicidia, imo sui ipsius contemptum & odium præcipere: atqui horrendum illud consectarium refugit & detestatur omnium animis insita ratio.

Prob. 4. Istæ propositiones, *fidem in pactis servare, legibus civilibus obtemperare bonum est, easque violare malum;* istæ, inquam, propositiones in seipsis veræ sunt, vel non. Si prius; ergo bonum & malum morale ex natura sua differunt, sicque causam obtinemus: si posterius; ergo licitum est pacta, legesque civiles infringere, & furta, adulteria, homicidia, aliaque ejusmodi facinora perpetrare, ac proinde, etiam post

le-

leges conditas, post inita conventa, nihil est boni vel mali; quod pugnat cum adversariorum placitis, qui boni & mali discrimen, nonnisi ex pactis & legibus repetunt.

PROPOSITIO II.

In omnium mentibus existit Lex naturalis.

Prob. I. Legis naturalis nomine intelligitur lumen quoddam nobis insitum, quo bonum & malum, justum & injustum secernimus: atqui in omnium animis ea lux emicat, suamque non a legibus civilibus, sed ab ipsa natura ducit originem. Quædam enim sunt boni & mali, justi & injusti, honesti & turpis principia omnibus omnium temporum ac regionum hominibus notissima, ut supra diximus. Unde fit ut quisquis aliquid fecerit illis notionibus contrarium, internis conscientiæ stimulis, etiam invitus, exagitetur: atqui hujusmodi principia cupiditatibus ingrata omnium populorum animos occupare, & quasi orbem universum invadere non potuerunt, nisi eorum cognitio ex lumine naturali & omnibus communi prodierit; ergo existit in omnium mentibus lumen naturale, quo discernimus quid bonum, quidve malum sit; ac proinde in omnium animis viget lex naturalis, *quæ* scilicet *non scripta, sed nata; quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus:* ita Tullius. (*Orat. pro Milone*, *n.* 19.)

Adeo manifesta est hæc veritas, ut illius assertorem ac vindicem habeamus minime suspectum, ipsummet Scriptorem Genevensem, cujus ista sunt verba: *Jetez les yeux sur toutes les nations du monde; parcourez toutes les histoires: parmi tant de cultes inhumains & bisarres, parmi cette prodigieuse diversité de mœurs, & de caracteres,* *vous*

vous trouverez les mêmes idées de justice & d' honnêtete, par tout les mêmes notions du bien & du mal. L' ancien paganisme enfanta des dieux abominables, qu' on eût punis ici comme des scélérats, & qui n' offroient pour tableau du bonheur suprême, que des forfaits à commettre & des passions à contenter; mais le vice, armé d' une autorité sacrée, descendoit en vain du séjour éternel; l' instinct moral le repoussoit du cœur humain. En célébrant les débauches de Jupiter, on admiroit la continence de Xenocrate. La sainte voix de la nature, plus forte que celle des Dieux se faisoit respecter sur la terre; .... il est donc au fond des ames un principe inné de justice & de vertu, sur le quel, malgré nos propres maximes, nous jugeons nos actions & celles d' autrui comme bonnes ou mauvaises. (Emile, Tom. 3.)

Probatur 2. ex tacita virtutis approbatione: ita sunt homines a natura comparati, ut etiam moribus perditissimi virtutem in aliis laudent & mirentur. *Placet*, inquit Seneca, *suapte natura, adeoque gratiosa virtus est, ut insitum sit, etiam malis, probare meliora.* (*Lib. 4. de Benef. cap.* 17.) Hinc illud Medææ apud Ovidium: *Video meliora proboque, deteriora sequor*: atqui tacita illa virtutis approbatio suam ducit originem a purioribus rationis & conscientiæ luminibus, quibus secreto docentur homines hoc esse justum, illud verò injustum etiam ante leges positivas, tum divinas, tum humanas; ergo, &c.

Probatur 3. Non censeri debet minus homini providisse Deum, quam brutis animantibus: atqui tamen res ita se haberet, nisi legem naturalem nobis inseruisset Deus, cujus ope bonum a malo secernere valeamus. Nam sine ea nec se se dirigere, nec ab aliis dirigi potest ad finem suum, qui est summi boni, sive Dei possessio, quam obtinere nequit, nisi bonum prosequendo, & malum fugiendo; Deus autem brutis animan-

ti-

tibus instinctum quemdam indidit, vi cujus suos in fines impelluntur; ergo, &c.

Solvuntur objecta.

Obj. 1. Si omnibus in hominibus existeret lex naturalis, eadem essent apud omnes morum principia, sicut eadem est natura; atqui varia sunt apud varios populos morum principia: ex. gr. apud Lacedæmonios furari, apud Scythas suos hospites trucidare, apud Massagetas parentes senio confectos occidere licitum erat; ergo, &c.

Resp. 1. Neg. maj. Etiamsi enim nonnulli homines primaria quædam morum principia non admitterent, inde minime sequeretur non existere legem naturalem; sed id unum colligi posset, nempe hujusmodi homines præjudiciis excæcatos, cupiditatibus distractos, paradoxorum prurigine abreptos, vocem naturæ non audiisse, nec ad eam satis attendisse; sic quamvis Philosophi quidam de omnibus dubitaverint, nihilominus in philosophicis existunt veritates necessariæ, & in rerum natura fundatæ. Præterea non ex unius vel alterius populi institutis judicandum est de jure naturali, quod, licet ab ipsis violetur, attamen existit.

Resp. 2. Neg. min. Primaria enim morum principia luce tam splendida animos percellunt, ut in iis admittendis non potuerint non consentire omnes homines ratione utentes: sed in iis ad quosdam casus accommodandis aliquando erraruunt. Sic Lacedæmonii non omnium promiscue rerum, sed edulium duntaxat furta permisere; nec omnibus, sed junioribus tantum, modo solerter subriperent: qui enim deprehendebantur, pœnas dabant. Hujusmodi autem furta permitti posse existimabant, ut juniores Lacedæmonii suam acuerent industriam, & a pueritia discerent noctu vigilare, insidias struere, & deinceps in bello ferent Reipublicæ utiliores.

Negari etiam potest veri nominis furtum a junio-

nioribus Lacedæmoniis fuisse commissum, quando, permittente lege publica, res ad victum pertinentes subripiebant. Furtum enim proprie dictum in eo situm est, quod auferatur bonum alienum, invicto possessore, aut saltem non consentiente: cum autem prædicta lex apud Lacedæmonios ex publico consensu lata fuerat, singuli censebantur jure suo cessisse; ideoque nullum in facto quod objicitur, erat furtum proprie dictum. Ita sentit sapientissimus Rollin, cujus ista sunt verba: *J'ai dit que ce vol n'en avoit que le nom, étant autorisé par la loi, & par le consentement de tous les citoyens.* (Hist. anc. Dom. 2. pag. 530.)

Scythæ putabant licite occidi posse patriæ hostes, & insidiosos exploratores, quod verum est; sed in eo errabant, quod omnes advenas pro exploratoribus & hostibus haberent, sicque principium verum male applicabant. Massagetæ non ignorabant colendos ac diligendos esse parentes; huic autem naturæ præcepto sese obtemperare credebant, cum parentes senio confectos, variisque morbis conflitatos interficerent, ad eos e tantis malis liberandos.

Id unum igitur probant objecta exempla, nempe quosdam populos in applicandis morum principiis interdum allucinatos esse, non vero ea rejecisse. Ex eo quod enim quidam homines nonnullis in circumstantiis primarias scientiarum veritates speculativas male applicent, non idcirco eas rejiciunt; idem ergo dicendum est de practicis morum principiis.

Inst. Ex viatorum relationibus constat repertos fuisse quosdam populos, qui bonum a malo non secernebant, & apud quos vitia, quæ in ceteris hominibus natura condemnat, virtutes reputabantur; ergo & ipsa juris naturalis principia apud omnes populos non vigent.

Resp. 1. Neg. anteced. tanquam incertum, nec satis firma probatione munitum: multa enim nar-

ra-

rare solent itinerum scriptores, quæ a veritate aliena sunt; neque facile crediderim aliquem esse populum omni honestatis sensu vacuum. Non semel quippe viatores de illis populis temere pronuntiant, quorum sermonem & mores cognoscere, & animi cogitata intelligere non potuerunt. Præterea hujusmodi relationibus opponuntur aliæ recentiores & fide digniores; sapientius ergo est per analogiam judicare, juris naturalis principiis imbutos esse omnes populos, nequidem iis exceptis, qui hactenus nobis ignoti sunt.

Resp. 2. Data, non concessa relationum illarum veritate, nihil inde contra legem naturalem concludi posse: neque enim ex unius vel alterius populi moribus & institutis de jure naturæ judicandum est. Gentes quippe illæ, nedum nativam humanæ constitutionis imaginem referant, omnem contra humanitatis sensum exuisse videntur; haberi igitur debent tanquam monstra in ordine morali & politico. Quos aggredimur sophistas sic refellit Civis ipse Genevensis: *Cet accord évident & universel de tous les hommes, ils l'osent rejeter contre l'éclatante uniformité du jugement des hommes; ils vont chercher dans les ténébres quelqu'exemple obscur, comme si tous les penchans de la nature étoient anéantis par la dépravation d'un peuple, & que si-tôt qu'il est des monstres, l'espece ne fût plus rien. Mais que servent au sceptique Montagne les tourmens qu'il se donne pour déterrer en un coin du monde une coutume opposée aux notions de la justice? quelques usages incertains & bisarres, fondés sur des causes locales qui nous sont inconnues, détruiront-ils l'induction générale tirée du concours de tous les peuples, opposés en tout le reste & d'accord sur ce seul point?* (Emille, Tom. 3. pag. 98.)

Ob. 2. Si existeret in hominibus lex naturalis, qua bonum a malo distingueretur, tunc facile secernerentur boni malique limites: atqui tamen il-

illud non ita facile est, ut colligitur ex diversis Casuistarum de earumdem actionum bonitate & pravitate sententiis; ergo, &c.

Resp. Dist. maj. Facile secernerentur boni malique limites plurimis in casibus, conc. in omnibus, neg.

Fateor equidem nonnullos esse casus difficiles & impeditos, in quibus discrepantes sunt Casuistarum sententiæ, quia non ita manifesti sunt boni malique limites; sed plures alii casus occurrunt, in quibus utriusque distantia fit statim obvia, & oculos percellit. Quis v. gr. primo intuitu non videat bonum esse Dei & proximi amorem, malum vero utriusque odium? quis statim non intelligat gratum & beneficiorum memorem animum, fidemque in promissis esse laudabiles; ingratum vero animum malamque fidem esse vituperio & execratione dignissimas? Porro ex eo quod in conclusionibus quibusdam remotioribus non facile sit bonum a malo secernere, non sequitur nullam esse legem naturalem; sunt enim pariter nonnullæ conclusiones a primis scientiarum principiis longius disjunctæ, in quibus non facile est verum a falso discernere: numquid inde sequitur verum a falso *essentialiter* non differre?

Inst. Ergo in casibus maxime perplexis silet, ac proinde inutilis est lex naturalis.

Resp. Neg. consecutionem: ubi enim tot occurrunt difficultates, ut adhibita, quæ par est, diligentia, superari nequeant, tunc omnibus æqui & justi amantibus dictat lex naturalis, quid agant, quid amplectantur, nimirum partem tutiorem quæ favet legi, ea dimissa quæ cupiditati patrocinatur, sicque nullum aderit peccandi periculum.

Ob. 3. Si in omnium animis existeret lex naturalis, inutiles forent leges positivæ; omnes enim quæ sui essent officii, natura duce, cognoscerent: atqui inutiles esse leges positivas nemo dixerit; ergo, &c.

Resp.

Resp. Neg. maj. 1. Quia leges positivæ, dum bonis præmia, & malis pœnas constituunt, plurimos deterrent ab infringenda lege naturali, extra quam cupiditatum impetu abriperentur. 2. Quia, licet omnium animis indita sit lex naturalis, plerique variis causis distracti in seipsos non descendebant, ut eam consulerent, oportuit igitur ut legis naturalis officia veluti sub oculos poneret lex positiva. *Ne sibi homines aliquid defuisse quererentur*, inquit Augustinus, *scriptum est in tabulis quod in cordibus non legebant; non scriptum non habebant, sed legere nolebant.* (*In Ps.* 57. *n.* 1. *tom.* 4. *pag.* 540.)

Inst. Si in homines inesset immutabilis quædam agendorum & fugiendorum regula, omnes populi iisdem legibus civilibus uterentur, aut saltem in uno eodem Imperio secum invicem non pugnarent diversæ consuetudines; siquidem leges positivæ aut inutiles sunt atque etiam iniquæ, aut suam ducunt originem ex lege naturali in qua continetur legum omnium ultima ratio: atqui tamen varios inter populos summa est legum positivarum discordia. Imo non desunt Imperia, quorum singulæ fere provinciæ suum habeant codicem (*son code*) peculiarem. Unde sic animadvertit clarissimus Paschal: *On ne voit presque rien de juste ou d'injuste qui ne change de qualité en changeant de climat. Trois dégres d'élévation du pole renversent toute la jurisprudence. Un méridien décide la vérité, ou peu d'années de possession; les loix fondamentales changent; le droit à ses époques: plaisante justice, qu'une riviere ou une montagne borne! vérité en-deça des Pyrénées, erreur au delà. Pensées, chap.* 25.) Ergo, &c.

Resp. Neg. maj. Hanc enim legum civilium discrepantiam aliquando postulat ipsa lex naturalis. Nam juxta ipsius mentem, auctoritas eorum qui in potestate sunt, ad communem populorum utilitatem referatur necesse est. *Salus populi su-*

suprema lex esto, inquit Lex duodecim Tabularum, in ea parte fidissima juris naturalis interpres: atqui Legislatores & Principes communi societatis bono consulere non possunt, nisi leges suas, civiliaque instituta, populorum moribus, studiis, ingeniis, aliisque circumstantiis attemperent; ergo, judice ipsa lege naturali, fieri non potest ut omnes populi iisdem legibus civilibus, eademque regiminis forma utantur.

Ceterum fieri potest ut ea legum positivarum diversitas, si in eodem Imperio locum habeat, communi bono plus noceat quam prosit, ideoque emendatione quadam indigeat. Verum quid inde concludant adversarii? nullam esse certam & immutabilem agendorum & fugiendorum regulam? minime gentium: id unum inferre licet, nempe interdum accidere, ut opiniones & consuetudines usu diuturno firmatæ ipsi rationi prævaleant.

Præterea Legislatorum & Principum est, non privatorum, supremo judicio definire, utrum diversis ejusdem Regni provinciis servandæ sint peculiares suæ consuetudines: utrum ad communem unius ejusdemque legislationis normam omnes reducendæ: ut enim tanti momenti negotium feliciter absolvatur, habenda est diligens commodi & incommodi ratio.

Denique atrocem calumniam celeberrimo Paschal apponunt adversarii, cum eum fingunt legum civilium discrepantiam ita insectari, ut de ipsa quoque legis naturalis firmitate & veritate dubitationem inducere videatur. In capite enim laudato totus est, non ut rerum agendarum principia, ab ipso toties tamque strenue defensa, funditus evertat; sed tantum ut humani ingenii, etiam in rebus gravissimis, parum sibi constantis infirmitatem ostendat.

Obj. 4. Ut de justo & injusto judicari possit, homo in statu naturæ ante quamlibet conventionem & societatem considerandus est: atqui in eo sta-

statu nihil est justum & iniquum, nihil bonum & malum ex natura sua; ergo, &c.

Resp. 1. Neg. majorem & hypothesim: status enim ille naturæ quem supponit Th. Hobbes omnino fictitius est, si homo ab Auctore naturæ ad societatem ineundam destinatus fuerit: atqui res ita se habet: nam homini vix creato Deus mulierem sociavit, ex quibus originem duceret genus humanum: atqui primigenia hæc naturæ constitutio manifeste probat hominem esse ad societatem conditum.

Resp. 2. Neg. min. Nonnullæ enim actiones ut bonæ, & aliæ ut malæ apud omnes gentes semper habitæ sunt: v. g. pietas in parentes, amor patriæ, fides in fœderibus, animus beneficiorum memor, sunt actiones quæ semper ubique & omnibus visæ sunt bonæ & laudabiles; contra vero parricidia, proditiones, perfidia, ingrati animi vitium ubique reputata sunt tanquam mala & execranda: atqui nullum est pactum quod apud omnes populos vigeat & semper viguerit; ergo ante quamlibet conventionem sunt actiones bonæ & malæ, justæ & injustæ. Præterea nullo modo probari potest inter homines initum fuisse pactum quo nonnullæ actiones tanquam bonæ, & aliæ tanquam malæ haberentur. Hujus conventionis nec auctores, nec epocha possunt assignari.

Inst. Ante societatem & conventionem, homo nullis officiis erga ceteros homines obstringitur; ergo in statu naturæ, & ante societatem & conventionem, nihil est ex natura sua justum & injustum.

Resp. Dist. ant. Namque homo, post conventionem, quibusdam erga alios officiis est obnoxius: atqui si ante conventionem nullis officiis subjiciatur, nullum etiam ipsi incumbit post conventionem: quam enim ob causam homines post conventionem quibusdam officiis obstringuntur? nonne quia tenentur pactis stare? atqui si nulla existeret lex naturalis, dictans promissis & pactis

standum esse, jam conventionem observare homines non tenerentur.

Obj. 5. Sola utilitas mensura est justi & injusti, boni & mali moralis; ergo ex natura sua non differunt.

Resp. Neg. ant. Regula enim debet esse constans, uniformis, flecti nescia: atqui non ita se habet utilitas; quod nimirum uni utile est, alteri sæpe nihil prodest, imo etiam nocet; idem igitur simul erit justum & injustum: quod omnino repugnat.

Præterea ex sententia quam refellimus plurima sequerentur absurda: nempe 1. Deum non esse justum, cum ipsi nihil sit utile, & nulla re indigeat; 2. nullum Deo, nullum parentibus amorem deberi, nullamque fidem in promissis, nisi quatenus unicuique prodesset; 3. immania scelera fieri licita, si nostrum in commodum cedant; 4. tandem sequeretur totius humanæ societatis subversio: unusquisque enim varias sibi finget utilitates, quibus, veluti totidem regulis, actus suos accommodabit; inde vero quam horrenda nasceretur societatis perturbatio!

Inst. Utilitas est boni & mali, justi & injusti mensura, si homo licite facere possit quidquid propriæ utilitati judicat consentaneum: atqui homo licite potest facere, &c. ergo, &c.

Resp. Neg. min. Quamvis enim homini liceat proprium quærere commodum, non tamen idcirco licet facere quidquid utile est. Prodere enim patriam, parentes occidere, &c. aliquando videtur utile; quis autem dicere ausit licitam esse patriæ proditionem, parentum occisionem, &c.? præterea tenetur quisque rectam rationem sequi: atqui sæpe vetat recta ratio id agere quod nobis est utilius. Denique nihil vere proprieque nobis utile est, nisi quod sit honestum: existit enim Deus scelerum vindex, cui maxime displicet quidquid ab honestate alienum est; a quo destinatur homo ad vitam honeste transigendam, & socie-

ta-

tatem cum aliis retinendam: quæ omnia stare non possunt, quin licite possit unusquisque præsentem utilitatem in omnibus consectari.

Inst. Homo innata & ineluctabili propensione fertur ad suam conservationem & felicitatem: atqui ex illa propensione jus nascitur faciendi quidquid propriæ felicitati & conservationi judicatur necessarium; ergo homo jus habet, &c.

Resp. Neg. min. Potest enim quisque temere judicare aliquid propriæ conservationi & felicitati esse necessarium: atqui judicio temerario jus certum non acquiritur. Si quis in animum sibi induxerit postulare propriam felicitatem, ut patriæ exitium moliatur, ut parentes trucidet, numquid statim hæc ipsi licita erunt? quinimo nedum dictet recta ratio, inesse homini jus faciendi quidquid ad vitam servandam necessarium judicat, jubet contra vitam fortiter abjicere, si illud postulet utilitas publica; sicut enim bonum commune melius est bono privato, sic debet propriam vitam negligere privatus, si id exigat Reipublicæ utilitas.

Obji. 6. A natura acceptam habemus libertatem & potentiam agendi quidquid libuerit: atqui potestas a natura concessa est jus proprie dictum; ergo nobis jus inest quidquid libuerit faciendi: ac proinde nihil ex se bonum vel malum est, justum vel injustum.

Resp. Neg. min. Jus enim inter & potentiam immane est discrimen: namque 1. quisque potest Deum contemnere, odisse amicum beneficii auctorem, ipsumque patrem occidere; numquid idcirco hæc omnia efficiendi jus habet? nihil certe absurdum magis & horrendum fingi potest. 2. Vera inest nobis facultas pacta infringendi: atqui tamen ea licite violari posse negat ipse Th. Hobbes. 3. Ad naturam hominis pertinet recta ratio, quæ actiones quasdam approbat, & alias improbat: atqui inepte prorsus diceretur a natura jus concedi ea faciendi quæ ipsa condemnat.

In-

Inst 1. Vana prorsus foret ea potentia, cujus licitum non esset exercitium; ergo potentia, quam a natura traximus, a jure non distinguitur.

Resp. Neg. ant. Vana quippe dici nequit potentia, quæ laudis & meriti fons est ac radix: atqui potestas, cujus licitum non est exercitium, laudibus & meritis locum non præbet. Si enim non alia, quam licite agendi, facultas hominibus inesset, tum boni faciendi necessitate constringuntur, nec ullus proinde merito locus superesset; ergo, &c.

Inst. 2. Ideo summum jus in omnia Deus habet, quia infinita est ipsius potentia; ergo pariter tam late patet jus hominis, quam ipsius potentia.

Resp. 1. Transeat antecedens: quia supponit aliquid absurdi, nempe jus ad omnia Deum habere: Deus quippe est summe perfectus: atqui talis immerito censeretur, si ipsi jus ad omnia competeret; hoc enim posito, creaturas, etiam innocentes, posset acerbissimis cruciare suppliciis: atqui profecto Deus non foret summe perfectus, si ita sese gereret.

Resp. 2. Neg. conseq. & parit. Ratio discriminis est quod Dei potestas nulli alteri subjiciatur; contra vero creaturarum potestas a divina prorsus pendeat, & ideo possit Dei legibus coerceri; ergo etiamsi Deus, ob infinitam suam potentiam, ad omnia jus haberet, perperam concluderetur nobis licitum esse quidquid possumus.

SECTIO II.

Utrum lex naturalis mutationem & dispensationem admittat.

Lex proprie *mutari* dicitur, quando vel partim, vel omnino tollitur. Per *dispensationem* vero intelligitur relaxatio legis in alicujus gratiam a superiore concessa; quæstio est igitur, an

an sicut Legislator ex lege positiva, quam tulit, aliquem eximere potest; ita saltem Deus possit hominem a legis naturalis vinculo solvere, ita ut ille non peccet, sive ea faciendo quæ prohibet lex naturalis, sive ea prætermittendo quæ fieri jubet.

PROPOSITIO.

Lex naturalis nullam mutationem nullamque dispensationem admittit.

Prob. 1. pars: Ea lex nullam prorsus mutationem patitur, quæ id unum jubet aut vetat, quod ex natura sua bonum est vel malum, honestum vel turpe: atqui ita se habet lex naturalis; quod enim cum lege & ratione æterna immutabilique consonat, necessario bonum est; quod vero eidem repugnat, necessario malum est: atqui lex naturalis nihil præcipit aut vetat, quod legi & rationi æternæ ac immutabili non consentiat aut dissentiat, cum sit ipsius participatio, expressio, manatio; ergo, &c.

Probatur 2. pars: *Dispensare* sive eximere aliquem e lege naturali, nihil aliud est quam illi permittere, ut faciat aliquid a lege naturali prohibitum: atqui id permittere nequaquam potest Deus: quidquid enim vetat lex naturalis, ex natura sua malum est, ac legi, sive rationi æternæ & immutabili dissentaneum: atqui Deus nemini licentiam dare potest id faciendi quod ex natura sua malum est, quod legi æternæ & immutabili adversatur: alioquin Deus secum ipse pugnaret; ergo, &c.

Solvuntur objecta.

Obj. 1. *Dispensare* idem est ac solvere aliquem a lege: atqui Deus Abrahamum a lege naturali sol-

solvit, dum ipsi præcepit ut filium suum innocentem immolaret; homicidium quippe vetat lex naturalis; ergo, &c.

Resp. dist. min. Lex naturalis vetat homicidium privata auctoritate susceptum, conc. homicidium divina auctoritate commissum, neg. min.

Porro legi naturali non opponitur homicidium, nisi quando fit contra justitiam & rectam rationem, id est, auctoritate privata. Idcirco contra legem naturalem non peccant, qui hominem publica auctoritate occidunt, ut carnifex cum reum aliquem, vel miles cum in bello justo alium militem interficit; quia scilicet hujusmodi homicidium, nec injuste, nec contra rationem committitur. Cum autem Deus supremus sit vitæ & necis Dominus, nihil contra rectam rationem, nec proinde contra legem naturalem imperavit ubi Abrahamo præcepit, ut filium suum ipsi holocaustum offerret; nedum igitur legem naturalem violaverit Abrahamus, ipsi contra obtemperavit: præcipit enim jus naturale, ut jubenti Deo semper pareamus, qui nihil nisi justum imperare potest.

Objic. 2. Furtum prohibet lex naturalis: atqui tamen Hebræos ab illo præcepto liberos fecit Deus, dum ipsis permisit, ut vasa argentea quæ ab Ægyptiis utenda acceperant, secum auferrent; ergo, &c.

Resp. Neg. min. Quia in facto quod objicitur nullum fuit furtum. Quid enim est furtum, nisi rei alienæ ablatio? atqui Israelitæ, dum Ægyptios spoliarunt, non rem alienam, sed suam spoliarunt, non rem alienam, sed suam asportarunt. Deus quippe qui bonorum temporalium supremus est Dominus, eaque singulis prout vult, dividit, in Hebræos transtulerat earum rerum dominium, quas Ægyptiis abstulerat. Qua in re Deus æquitatis regulas servavit: per multos enim annos Ægyptii Israelitas duris laboribus oppresserant, eosque debita mercede crudeliter frauda-

ve-

verant. Hoc vero populi sui damnum Deus compensavit, dum ipsi permisit, ut Ægyptiorum vasa secum abducerent.

SECTIO III.

Utrum invincibiliter *ignorari possit lex naturalis.*

In eo consentiunt Philosophi Theologique omnes, quod ignorantiæ insuperabili subjacere nequeant tum primaria legis naturalis principia, tum conclusiones quæ ex iis proxime derivantur. Ex. gr. ex isto naturæ principio, *alteri ne feceris quod tibi fieri nolis*, pronum est colligere non esse occidendum, non furandum, &c. sed in eo discrepant, quod alii velint *invincibiliter* ignorari posse legem naturalem, ubi agitur de nonnullis conclusionibus, quæ a primariis præceptis sunt remotiores; alii vero doceant in his quæ ad legem naturalem pertinent nullam amittendam esse ignorantiam prorsus invincibilem, ita ut semper plus minusve peccet, quisquis legem illam violaverit. Cum iis posterioribus sit

PROPOSITIO.

Juris naturalis ignorantia nunquam est vere invincibilis.

Prob. 1. Ea lex nunquam ignorari potest *invincibiliter*, quæ creaturam rationalem semper obligat; nullum quippe datur præceptum impossibile: atqui lex naturalis creaturam rationalem semper obligat. Lex enim quæ est immutabilis; lex quæ nullam *dispensationem* admittit; lex quæ nihil jubet aut vetat, nisi quod ex natura sua bonum est vel malum, certe creaturam rationalem semper obstrictam tenet: atqui, fatentibus adversariis, ii sunt legis naturalis proprii chara-

cte-

ctetes; ergo semper obligat, ac proinde nunquam potest *invincibiliter* ignorari.

Prob. 2. Ea ignorantia nunquam est vere insuperabilis, quæ hominis vitio semper imputari debet: atqui legis naturalis ignorantia hominis vitio semper tribuenda est; siquidem, teste Scriptura, Deus sapientiam divinam, cujus participatio quædam est lex naturalis, iis impertitur, qui eam, quantum satis est, quærunt & postulant: *Sapientia invenitur ab his qui quærunt illam*. (*Sap*. 6. 13.) *Si quis vestrum*, inquit Apostolus, *indiget sapientia, postulet a Deo qui dat omnibus affluenter*. (*Jacob* 1. 5.) Si quis igitur legem naturalem ex aliqua parte ignoraverit, seipsum accuset, quod cælesti lumini aditum sua culpa præcluserit. *Ut innotescat quod latebat*, inquit Augustinus, *gratiæ Dei est, quæ hominum adjuvat voluntates, qua ut non adjuventur in ipsis causa est, non in Deo*. (*Lib*. 2. *de pecc. mer. & remiss. cap*. 17. *n*. 26. *tom*. 10. *pag*. 54.) Eo minus excusari potest homo, quod cum generalibus quibusdam principiis, quæ ipsius menti indita sunt, quadam veluti cognatione conspirent cetera juris naturalis præcepta, & in iis sint quasi implicita: hæc autem primaria generalioraque principia bene introspecta, ad aliorum cognitionem veluti manu ducunt.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Datur ignorantia invincibilis juris positivi; ergo pariter datur ignorantia invincibilis juris naturalis.

Resp. Neg. conseq. & parit. Dissimilis prorsus est juris naturalis & juris positivi ratio: jus scilicet naturæ prorsus immutabile est: quidquid præcipit ex natura sua bonum est, malum vero quidquid prohibet. Præterea lex naturalis, omnium mentibus insita est; eam igitur, utpote sibi a Deo inditam, nonnisi sua culpa ignorare

pot-

potest homo, ob pravos scilicet quosdam affectus, quibus obscuratur.

Contra vero leges positivæ a libera legislatoris voluntate pendent, penes quem est eas condere, restringere, mutare, abrogare. Quod vetant, ex se malum & illicitum non est, sed ideo tantum quod libero decreto prohibeatur. Præterea earum cognitio cum primoribus morum principiis in mente nostra a natura consignatis nullam habet cognationem, nec quantalibet animi puritate comparatur. Unde fieri potest, ut sine ulla hominis culpa ignorentur leges positivæ, & citra peccatum violari possint; earum igitur notitiam a Deo postulare minus tenentur homines. Dum enim aliquis propter ignorantiam contra solum jus positivum agit, ipsius voluntas non fertur in rem in se malam & turpem: secus vero cum aliquis legem naturalem ex ignorantia infringit.

Objic. 2. Circa nonnullas quæstiones ad jus naturale pertinentes dissident viri doctissimi simul & sanctissimi. Sic putat S. Thomas a judice damnari eum posse, quem innocentem privata novit scientia, quod negat S. Bonaventura; ergo nonnullæ sunt recentiores juris naturalis conclusiones, quæ *invincibiliter* ignorari possunt.

Resp. Neg. conseq. Ex objecto enim exemplo id unum sequitur, nempe in iis quæ ad legem naturalem pertinent falli posse sanctos vel acutissimos, minime vero insuperabilem omnino esse ejusmodi errorem. Ea quippe opinionum discrepantia potuit contingere, vel ex nonnullis præjudiciis, a quibus immunes non sunt viri etiam sanctissimi & doctissimi; vel ex eo quod in excutienda quæstione non satis diligentiæ adhibuerint, vel ex aliqua culpa cujus expertes non sunt viri vel piissimi. Præterea frequenter monuerunt SS. Patres nullam opinionem vel doctrinam falsam a peccato eum liberare, qui contra legem æternam, cujus manatio quædam est lex naturalis, agit. *Quod agitur contra legem*, inquit S. Tho-

Thomas, *semper est malum, nec excusatur per hoc quod est secundum conscientiam.* (*Quodlib.* 8. *art.* 13.)

Objic. 3. Idem ferendum est judicium de juris naturalis remotioribus consequentiis, ac de principii cujuslibet speculativi consecutionibus pariter remotis: atqui sæpe contingit ut consecutiones remotæ in speculativis, ignorantiæ invincibili subjaceant: v. g. nemo nescit triangulum tribus angulis, totidemque lateribus constare; verum quot homines invicte ignorant, quadratum basis in triangulo rectangulo, quadrata duorum aliorum laterum simul sumpta æquare! ergo, &c.

Resp. Neg. maj. Ratio disparitatis est, quia juris naturalis cognitio, cum actus nostros dirigere debeat, magis a pectore, quam a mente, magis ab animi puritate, quam ab ingenii subtilitate pendet. Si quis ergo mentem suam ab omni prava cupiditate exemerit; si humili oratione ad Deum confugerit; si pios doctosque viros sine fraude, sine dissimulatione consuluerit, cum agitur de rebus dubiis, & violandæ legis divinæ periculum imminet; is profecto vel certam cognitionis veritatem assequetur, vel si dubius remanserit, partem tutiorem amplectetur. Longe autem aliter se habent veritates speculativæ; in actus humanos non influunt; earum cognitio magis ab ingenii sagacitate, quam a mentis puritate pendet, & sine ullo salutis periculo invicte ignorari possunt.

PARAGRAPHUS II.

De Lege positiva.

Quidquid ad legem positivam pertinet, in triplici sectione exponemus. In 1. quænam sint legis positivæ notio, divisio & objectum; in 2. utrum Principes sæculares & Ecclesia possint leges condere quæ conscientiam obligent, & quid utri-

utrique huic potestati sit proprium, expendamus; in 3. nonnullas proponemus quæstiones ad legis positivæ obligationem pertinentes.

SECTIO I.

De Legis positivæ notione, divisione & objecto.

Quæres 1. Quænam sit legis positivæ notio. Resp. Lex positiva ea dicitur, quæ mentibus nostris non insita est, sed ab aliquo legislatore extrinsecus posita & constituta. Definiri vel describi potest, *præceptum commune, justum, ad bonum publicum spectans, ab eo qui communitatis curam habet promulgatum, pœnis vel etiam præmiis sancitum.*

Dicitur 1. *præceptum*, qua voce designatur genus, quia præceptum latius patet quam lex, cum lex quælibet præceptum sit, sed non vice versa. Præterea lex, quatenus importat præceptum, differt a consilio, quod per se non obligat.

Dicitur 2. præceptum *commune*, quia præceptum alicui privato datum, proprie non est lex; sic mandatum, quod a Deo accepit Abrahamus, de occidendo filio, præceptum fuit, non lex, quia personæ privatæ tantum, non vero communitati impositum fuit.

Dicitur 3. *justum: Lex mihi esse non videtur, quæ justa non fuerit*, inquit Augustinus; (*Lib.* 1. *de lib. arbitr. cap.* 5. *tom.* 1. *pag.* 573.) illius autem justitia triplici ex capite repetenda est. 1. Ex parte objecti, quod honestum, licitum & legi divinæ consentaneum esse debet; 2. ex parte legislatoris, qui non debet potestatis suæ limites prætergredi; 3. ex parte subditorum, quibus ita distribuenda sunt Reipublicæ onera, ut cujusque facultatum ratio habeatur.

At, inquies, hæc conditio populos ad seditionem impelleret, quia nulla fere est lex de cujus injustitia conqueri non soleant.

Resp.

Resp. Non ex vulgi opinione, sed ex sapientum judicio æstimandam esse legum æquitatem: porro qui vere sapiunt, iniquas esse leges non facile suspicantur: norunt enim illas plerumque propter rationes causasque occultas constitui. Aliunde judicant satius esse legi, quamvis duriori, sese subjicere, quam ad eam tollendam seditiones excitare, ex quibus gravissima in Rempublicam mala derivårentur. Præterea in dubio justane sit lex, an injusta, eam servandam esse constat, quia tunc locum habet istud juris effatum: *In dubiis melior est conditio possidentis*; leges autem condendi, subditisque imponendi jus possidet Superior, quod proinde exstinguere non potest inferioris dubitatio: alioqui nimia subditis permitteretur licentia sese legibus eximendi cum subvertendæ Reipublicæ periculo.

Dicitur 4. *ad bonum publicum spectans*. Legislatores enim suam a Deo potestatem non accepere, ut privatis servirent commodis; sed ut subditorum, quos pro filiis habere debent, utilitati consulerent.

Dicitur 5. *ab eo qui curam habet communitatis*. Cum enim lex totam pro qua fertur societatem obliget, certe a legitimo superiore fieri debet; ab eo scilicet qui Reipublicæ curam gerit, ipsique præest. Unde paterfamilias præcepta quidem dare potest, non vero leges constituere, quia lex communitatem respicit, non solam familiam.

Dicitur 6. *promulgatum*: ut enim lex obliget debet innotescere; atqui id fieri non potest, nisi promulgatione, qua sola lex eo denunciatur modo, qui parendi officium inducat. Præterea lex statuitur instar regulæ, ad cujus normam suas actiones exigere tenentur subditi: atqui regula iis declaretur necesse est, qui ad eam debent suos actus componere: quamdiu enim in mente legislatoris latet recondita, nullius actionis regula esse potest.

Ut

Ut tamen lex obliget, eam omnibus & singulis cognitam esse minime necesse est: alioquin irritæ fierent omnes fere leges: vix enim aliqua est, quæ ad singulorum notitiam perveniat; sed ea sufficit promulgatio, qua solemniter, & juxta patriæ morem lex ita publicetur, ut cuilibet subdito facile possit innotescere: quo posito, omnes leges constringuntur, sive qui eam norunt, sive qui eam ignorant.

Dicitur tandem *pœnis sancitum*; quod appellatur *legum sanctio;* alioqui legum observationi non satis consuleret legislator.

Quæres 2. Quænam præcipuæ sint legis positivæ divisiones.

Resp. Lex positiva dividitur potissimum in *divinam* & *humanam*.

Lex divina ea est, quæ Deum habet auctorem. Duplex distinguitur, alia scilicet *vetus*, quæ in veteri; alia *nova*, quæ in novo Testamento continetur. Priorem Deus populo Judaico in monte Sinai per Moysen Prophetam, posteriorem vero omnibus hominibus dedit per Jesum Christum Filium suum. *Multifariam multisque modis*, inquit Apostolus, *olim loquens Deus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in filio*. (*Heb.* 1. 1.)

Posterior Lex dicitur 1. *nova*, tum à suo effectu, quia hominem per gratiam interiorem renovat, Deique amicum & filium efficit; tum a tempore, quia post legem veterem sive Mosaïcam, quam abrogavit, instituta est. 2. *Evangelica*, quia bonum & felicissimum continet nuntium, quo nempe remissio peccatorum, adoptio filiorum Dei, beatitudo cælestis hominibus promittuntur. Plura sunt legis veteris & legis novæ discrimina, quorum expositio pertinet ad Theologos.

Lex *humana* dividitur in *ecclesiasticam* & *civilem*. Prior ab iis sancita est, quos Christus regendæ Ecclesiæ præposuit; posterior autem ab Im-

Imperatoribus, Regibus aut Principibus constituta est.

Quæres 3.º Quodnam objectum, sive quænam materia sit legis humanæ.

Resp. Certum est legem quamcumque non esse debere, nisi de re laudabili & honesta, vel saltem ex se indifferente, quæ ad bonum commune referri possit. Lex autem quæ præciperet aliquid ex natura sua malum & turpe, eo ipso non esset lex. Enimvero lex naturalis & divina cuicumque hominum legi anteferenda est; ac proinde nunquam licet ad utilitatem publicam aliquid decernere, quod ex natura sua malum sit. Hinc statim ruit execranda quorumdam Politicorum opinio, qui humanæ legis materiam fieri posse existimant, quidquid ad Reipublicæ utilitatem conferre potest, quamvis injustum sit. Ad hujusmodi Politicos spectant hæc Apostolorum verba: *Si justum est in conspectu Dei, vos potius audire, quam Deum, judicate.* (*Act.* 4. 19.)

SECTIO II.

De jure quod habent Principes sæculares & Ecclesia leges condendi, quæ conscientiam obligent, quid utrique huic Potestati proprium sit.

Quæres 1. Utrum Principes sæculares & Ecclesia possint leges statuere, quæ conscientiam obstringant.

Quæstionem hanc solvent sequentes propositiones.

PROPOSITIO I.

Jus habent Principes sæculares leges condendi, quæ conscientiam obligent.

Prob. Principes sæculares veram habent subditos regendi potestatem a Deo acceptam. *Per*

me

me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt. (*Prov.* 8. 15.) Atqui hæc potestas stare non potest sine facultate leges condendi, quæ conscientiam obligent: coercendi sunt enim abusus qui sensim irrepunt, & improbi pœnarum metu continendi: atqui hæc omnia sine legibus, quæ conscientiam obligent, fieri non possunt.

Idem de Principibus etiam Ethnicis testatur Scriptura: sic enim præcipit Christus: *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* (*Luc.* 20. 25.) Atqui ibi Christus legem de tributis solvendis, latam ab Ethnico Principe servari jubet, namque vim obligandi habuisse supponit, ista subjungendo: *& quæ sunt Dei, Deo.* Idem sic docet Apostolus: *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.... ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram* (sive pœnam), *sed etiam propter conscientiam.* (*Rom.* 13. *v.* 1. & 5.) Hic agitur de legibus, quæ ab imperatoribus paganis latæ fuerant: atqui; teste Apostolo, ita conscientiam obligarunt, ut qui iis resistebant, ipsi Deo resisterent, & idcirco in damnationem incurrerent; ergo, &c.

Religionis Christianæ documentis accedit ratio naturalis, quæ præcipit ut omnes & singuli cives legibus civilibus obtemperent. Illæ enim sunt firmissimum auctoritatis regiæ fundamentum, arctissimum societatis vinculum, innocentiæ oppressæ perfugium. Leges omnium & singulorum conservationi invigilant, civium jura, possessiones, etiam vitam tuentur; cum igitur illarum beneficio incolumes simus & securi, jubet ratio naturalis ipsis debitum rependi obsequium. Si tamen lex humana quidpiam præciperet, quod juri naturali vel divino adversetur; omnia patienter essent toleranda, potius quam legislatori, contra divinam voluntatem imperanti, obtemperandum: tunc enim *obedire oportet Deo magis quam hominibus.* (*Act.* 5. 29.)

PRO-

PROPOSITIO II.

Potest Ecclesia leges condere, quæ vim obligandæ conscientiæ habeant.

Prob. Id potest Ecclesia, quod potuit Apostolorum ætate; neque enim intra certum tempus coercetur potestas eidem a Christo his verbis concessa; *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus* (*Matth.* 11. 17.) *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit.* (*Luc.* 10. 16.) Atqui Apostolorum temporibus potuit Ecclesia leges instituere, quæ conscientiam obstringerent, & nonnullas reipsa statuerunt Apostoli: sic in Concilio Hierosolymitano legem ediderunt, qua gentibus ad fidem conversis præceptum est *ut a suffocato & idolothytis abstinerent.* Atqui hac lege obligatam fuisse conscientiam ex his verbis constat: *Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, &c.* (*Act.* 15. 28.) Testatur ipsemet Apostolus se ex accepta divinitus potestate leges quasdam condidisse. *Scitis*, inquit, *quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum.* (1. *Thessal.* 4. 2.) eamdem sibi facultatem vindicavit Ecclesia prioribus sæculis, ut patet ex canonibus, sive decretis, quæ circa disciplinam edidit; ergo, &c.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Dantur leges mere pœnales; atqui hujusmodi leges nullam obligationem inducunt; ergo, &c.

Resp. Neg. maj. Leges enim mere pœnales illæ essent, quæ pœnam quidem intentarent, conscientiam vero non obstringerent: atqui non dantur hujusmodi leges: namque vel munitæ sunt conditionibus ad veram legem requisitis, & aucto-

ctoritate legitima constitutæ sunt, solemniter ac rite promulgatæ, tuncque iis obtemperandum est, ac proinde veram obligationem inducunt; vel carent prædictis conditionibus, nec fuerunt auctoritate legitima sancitæ, neque juxta morem solitum promulgatæ, tuncque nullo modo sunt leges. Et certe omnis pœna vel injusta est, vel alicui peccato infligitur: atqui nullum est peccatum, ubi nulla existit obligatio; ergo non dantur leges mere pœnales.

Instab. Imperatorum Romanorum adversus Christianos leges auctoritate legitima constitutæ, solemniterque promulgatæ fuerant; atqui tamen nulla ipsis vis inerat conscientiam obligandi; imo potius tenebantur Christiani suæ religioni constanter adhærere; ergo dantur leges proprie dictæ, quæ nullam obligationem inducunt.

Resp. Neg. maj. Leges enim positivæ vim legis non habent, nisi juri tum naturali tum divino sint consentaneæ; neque subditis licet obtemperare principibus aliquid contra jus vel naturale vel divinum imperantibus: atqui utrique huic juri adversabantur Imperatorum adversus Christianos leges; 1. quidem juri naturali. Nam injustum est pœnas gravissimas in eos decernere, qui nullum scelus commisere, nihil contra publicum ordinem moliti sunt: atqui tales erant Christiani, ut confitetur ipse Plinius junior in epistola ad Trajanum, quæ insigne est Christianorum innocentiæ monumentum. Non testatur enim ille scriptor, nisi quod viderat, vel ab aliis accurate exploraverat. De Christianis ita scribit ad Trajanum: *Soliti stato die ante lucem convenire.... seque sacramento, non in scelus aliquod obstringere; sed ne furta, ne latrocinia & adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent.* (*Lib.* 10. *Ep.* 97.) Ergo 1. cum jure naturali pugnabant Imperatorum adversus Christianos edicta; 2. & cum jure divino: fuisse enim divinitus revelatam Religionem Chri-

stianam fateantur adversarii necesse est; alioquin ad rem non pertineret proposita difficultas; Religionem igitur Christianam splèndidis divinæ revelationis characteribus coruscantem amplecti, non persequi debuerunt Principes; ergo juri tum divino, tum naturali adversabantur Imperatorum adversus Christianos edicta, ac proinde vim legis non habuerunt.

Instab. Saltem in ordine politico justæ erant prædictæ leges: postulat enim ordo politicus, ut novæ religiones legum severitate coerceantur: atqui nova erat Religio Christiana; ergo debuit legum severitate coerceri.

Resp. Dist. maj. Legum severitate coerceantur, salvo jure veritatis, conc. maj. violato jure veritatis, neg. maj.

Regimini enim politico non licet quidquam decernere, quod veritatem offendat, quæ primum & maximum est humanitatis bonum. Quid ergo præstare debet in Religionis negotio Princeps populorum amans, nisi ut veram Religionem agnoscat, & semel cognitam populorum obsequio & venerationi commendet, ac proinde arceat profanas novitates semper Reipublicæ periculosas, publicosque Religionis contemptores pœnis afficiat, quantum suadet aut permittit charitas & mansuetudo christiana, & nisi gravius malum metuendum occurrat.

Instab. Exigit ordo politicus, ut violentis quibuscumque mutationibus occurratur: atqui nova Religio, etiam vera, hujusmodi conversiones & mutationes inducit; ergo Religio Christiana debuit, juxta politicum ordinem, legum severitate coerceri.

Resp. Neg. min. quæ falsitatem & calumniam involvit; supponit enim potuisse Religionem Christianam tranquillitati publicæ aliquid detrimenti afferre: atqui illud falsum est & calumniosum. Deus quippe Religionis Christianæ institutor sapientissimus, eam cuilibet regimini formæ sic at-

tem-

temperavit, ut omnibus prodesse, nulli nocere possit. Nullam reperias Religionem, quæ publicæ felicitati magis faveat. Quam veritatem confitentur optimi rei politicæ Doctores, & præsertim clarissimus auctor libri cui titulus, *Esprit des Loix*. Id etiam probant ejusdem Religionis documenta, & eorum exempla, qui ad christianæ disciplinæ normam suos mores qualibet ætate accommodarunt.

Objic. 2. Si Ecclesiæ inesset leges condendi potestas, quamdam haberet jurisdictionem: atqui nullam habet; ergo, &c.

Resp. Dist. maj. Quamdam in spiritualibus jurisdictionem haberet, conc. in temporalibus, neg. similiter distinguo min. Itaque nullam in temporalibus jurisdictionem accepit a Christo Ecclesia. Eam quippe tantum potestatem Ecclesiæ concessit Christus, qua ipse, ut homo, donatus fuerat a Patre, ut sic Apostolis testatur: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* (*Jon.* 20. 21.) Atqui negat Christus se ullam a Patre potestatem temporalem accepisse. *Regnum meum*, inquit, *non est de hoc mundo.* (*Joan.* 18. 36.) Postulanti cuidam ut fratri jubeat hereditatem cum eo dividere, asserit se rerum terrenarum judicem non esse constitutum, *Quis me constituit judicem aut divisorem super vos?* (*Luc.* 12. 14.) ergo, &c.

Verum in rebus ad salutem pertinentibus a Christo jurisdictionem accepit Ecclesia. Ipsius est sacramenta conferre, Religionis Ministros consecrare, peccatores solvere aut ligare, controversias circa fidem & mores exortas definire. Ad eam quoque pertinet disciplinæ decreta condere ad fidelium pietatem vel restituendam, vel augendam, ea tamen lege, ut nullum in ordine civili effectum obtineant, nisi accesserit Potestatis sæcularis consensus. Hæc summa est jurisdictionis, quam Ecclesiæ Christus concessit. Si quæ possessiones aut dignitates seculares ecclesiasticis personis decursu temporum obtigerint, illæ ad pri-

mitivam Ecclesiæ constitutionem non pertinent; at suam vel a pietate fidelium, vel a Principum munificentia & concessione ducunt originem.

Inst. Atqui Ecclesia nullam, etiam in spiritualibus, habet jurisdictionem; si quam enim haberet, posset suarum legum violatores pœnis afficere: atqui id non potest; ergo, &c.

Resp. Dist. maj. Posset pœnis spiritualibus & canonicis afficere, conc. pœnis sæcularibus, neg.

Pœnæ spirituales & canonicæ sitæ sunt in bonorum spiritualium v. gr. Sacramentorum & Communionis ecclesiasticæ privatione: pœnæ vero sæculares in bonorum temporalium, v. g. dignitatum civilium, fortunæ, aut etiam vitæ amissione consistunt. Hujusmodi quidem bonis quemquam exuere non potest Ecclesia, neque statum civilem mutare; sed jus habet quemlibet fidelium, legitimam ob causam, servatisque legibus canonicis, a Sacramentis vel ecclesiastica communione excludendi, ad communem totius corporis, & privatam delinquentis utilitatem.

Quæres 2. quænam ecclesiasticæ, quænam civilis potestatis propria sint.

Resp. Potestatis Ecclesiasticæ propria sunt quæcumque ad vitam spiritualem & salutem populorum referuntur. Ad solam igitur Ecclesiam pertinet 1. docere quidquid Christus Pastorum Princeps credendum & servandum Apostolis commendavit, ac proinde controversias dirimere, in quibus de fide & moribus agitur; 2. Baptismum aliaque Sacramenta conferre, ac ea decernere, quæ ad cultum Religionis spectant; 3. Ecclesiæ Ministros consecrare, atque etiam e suo gradu dejicere, si ministerio indignos sese præbuerint; 4. peccatorum nexus in pœnitentiæ tribunali solvere vel stringere, & contumaces suarum legum violatores a fidelium communione segregare.

Potestatis civilis propria sunt quæcumque ad publicum ordinem & bonorum temporalium possessionem referuntur; potestatis igitur sæcularis ista

ista sunt munia: 1. ea statuere, quæ ad publicæ tranquillitatis conservationem pertinent, v. g. bellum denuntiare, legationes mittere, fœdera componere; 2. leges condere, quæ ordinem publicum spectant, eorumque contemptores pœnis sæcularibus, mulctarum scilicet irrogatione, infamia, vel ultimo etiam supplicio, si necesse fuerit, plectere; 3. ab iisdem legibus immunitatem concedere, pœnasque ab ipsis impositas remittere, si quando id expedire Legislatori videatur; 4. temporales civium possessiones tueri, scilicet fortunam, honorem, & vitam.

Utraque igitur Potestas ecclesiastica & civilis in suo quæque genere suprema est, a soloque Deo immediate pendet; utraque ab ipso primitus accepit quidquid ad suam perfectionem & integritatem necessarium est. Omnes & singuli Ecclesiæ Ministri, utpote cives, Regum & Magistratuum auctoritate in ordine publico submittuntur. Verum spiritualis auctoritas Ecclesiæ Pastoribus a Deo credita, a civili potestate non pendet. Pariter Principes Christiani, eo nomine Pastorum auctoritati subditi sunt; at suprema eorum potestas clavium ministerio non subjicitur. Hinc illa Bousset verba, qui superiori sæculo clarissimus extitit hujus doctrinæ defensor & vindex: *In eo sunt Patres omnes, ut ambas potestates divino Numine separatas, ac suis finibus circumscriptas, unique Deo subditas esse pronuncient*. (*Defens. Declarat. Cleri Gallic. part.* 2. *lib.* 5. *cap.* 33.)

Quamvis ambæ potestates a se invicem, Deo sic instituente, distinctæ sint, amico tamen & mutuo fœdere consociantur. Quemadmodum enim Religionis Christianæ documenta præcipiunt, ut Regi & Magistratibus pareamus, *non solum propter iram, sed propter conscientiam*; sic etiam curat jurisdictio temporalis, ut serventur Leges ecclesiasticæ; populorum obsequium, & venerationem Religioni conciliat, publicosque ejus

ejus contemptores pœnis, quantum necesse est, coercet.

SECTIO III.

De nonnullis quæstionibus ad Legis positivæ obligationem pertinentibus.

Quæres 1. quandonam lex positiva censeatur graviter & sub peccato mortali obligare?

Resp. id triplici potissimum ex capite æstimandum esse; 1. ex gravitate materiæ, quando scilicet Legislator rem ex se, vel ex circumstantiis gravem præcipit aut prohibet; 2. ex gravitate verborum quibus utitur; v. gr. cum aliquid imperat aut vetat *sub indignatione Dei*, *sub interminatione divini juditii*. Quæ formulæ in legibus canonicis nonnunquam usurpantur; 3. ex gravitate pœnæ transgressoribus impositæ. Hujusmodi sunt in jure ecclesiastico, *excommunicatio*, *suspensio*, *depositio*, *interdictum*; in jure autem civili pœna capitis, carceris perpetui, publicationis bonorum, &c. Hæc enim pœnarum severitas ab æquo judice pro levibus culpis decerni non potest.

Quæres 2. utrum lex humana obliget cum mortis, aut gravis alicujus incommodi periculo.

Resp. 1. eam ita non semper obligare; majorem enim obligandi vim non habet lex humana, quam divina: atqui divina lex positiva non semper obligat cum gravi periculo. Nam lege divina prohibitum erat, ne quis vel panes *propositionis* comederet, vel die sabbati aliquid operis servilis ageret: atqui tamen illæ Dei ipsius leges non obligarunt cum gravi vitæ periculo; potuit quippe David, urgente necessitate, panes sanctos comedere; potuerunt & Machabæi pugnare die sabbati: ergo, &c.

Resp. 2. legem humanam aliquando, etiam imminente vitæ periculo, obligare; quando scilicet bo-

bonum ex ejus observatione secuturum vitæ prævaleret; vel cum malum ex ejus violatione oriturum, vitæ dispendio majus est. Hæc regula nititur lege æterna, sive ordine immutabili, qui jubet meliora deterioribus anteponi. Sic tenetur miles excubias agere, & assignatam sibi stationem servare, etiam cum certo vitæ periculo, quia civitatis, vel exercitus conservatio longe potior est unius militis vita: item si quis ex Fidei & Ecclesiæ contemptu fidelem vi impelleret ad violandum jejunium, deberet iste potius mori, quam jejunium frangere; Fidei enim & Ecclesiæ contemptus longe gravius est malum, quam vitæ amissio.

Quæres 3. quid agendum sit cum occurrunt duo præcepta, quæ simul observari nequeunt.

Resp. Illud anteferendum esse quod gravius est ac præstantius. Hinc præcepto juris naturalis aut divini cedere debet præceptum humanum, quia naturæ lex circa res omnino necessarias versatur, & Deus homine longe superior est: hinc etiam præceptum caritatis, quæ omnium virtutum est præstantissima, aliarum exercitio prævalere debet: omittenda igitur jejunia, preces, auditio Missæ, & cetera hujusmodi, ut caritatis officium proximo, qui eo graviter indiget, præstes, si utrumque simul præceptum implere nequeas.

Quæres 4. utrum lex de tributis solvendis vere & proprie conscientiam obliget.

Resp. Ea de re dubitare non potest quisquis Christum audierit sic imperantem: *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo.* (*Luc.* 20. 25.) Ibi agitur de censu Imperatoribus solvendo: atqui ea de re Christus verum statuit præceptum, quod conscientiam teneat obstrictam, siquidem solvendorum tributorum obligationem comparat cum officiis Deo debitis. Idem sic jubet Apostolus: *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* (*Rom.* 13. 7.) Et vero quid rationi & æ-

æquitati magis consentaneum est, quam cives, pro suis facultatibus, subsidia Principi subministrare, quibus possit & suam dignitatem, ut par est, sustinere, & communi Reipublicæ bono consulere?

DISSERTATIO II.

De actuum humanorum proprietatibus.

Actuum humanorum proprietates sunt bonitas vel malitia moralis. Bonitas autem actuum humanorum moralis generatim est eorum cum recta ratione consensio. *Rectum factum nullo modo esse potest*, inquit Augustinus, *quod non a recta ratione proficiscitur*. (*Lib. de utilitate credendi*, *cap.* 12. *n.* 27. *tom.* 8. *pag.* 65.) Recta autem ratio vel est *increata*, quæ in mente divina existit, & *lex æterna* dici solet; vel *creata*, quæ lumen est creaturæ rationali a Deo insitum, sive ipsa legis æternæ cognitio, quid bonum malumve, quid faciendum, aut fugiendum sit indicans.

Malitia moralis generatim est actus humani a recta ratione, sive lege æterna, dissensio. Hic tria potissimum occurrunt excutienda: 1. utrum bonitas & malitia moralis sit aliquid in actu positivum; 2. an alterutra cuilibet actui humano ita competat, ut nullus sit indifferens; 3. unde repetenda sit actuum humanorum bonitas vel malitia moralis.

CA-

CAPUT PRIMUM.

Utrum bonitas vel malitia moralis sint aliquid in actibus humanis positivum.

PROPOSITIO I.

Bonitas moralis est aliquid positivum.

Probatur: Bonitas actus humani est illius cum recta ratione, sive æterna, consensio: atqui hæc consensio est aliquid positivum, non merum nihilum; siquidem, ex omnium consensu, vera est perfectio: ergo, &c.

PROPOSITIO II.

Malitia moralis est privatio rectitudinis debitæ.

Probatur: In eo consistit malitia moralis, quo posito, actus humanus statim intelligitur malus: atqui, posita sola privatione rectitudinis debitæ ex parte objecti, sive finis, sive circumstantiarum; actus humanus illico concipitur malus, juxta vulgare illud effatum, *Malum ex quocumque defectu*. Et vero tam privatio perfectionis actui humano debitæ hunc efficit moraliter malum, quam privatio perfectionis in opere physico requisitæ, illud efficit in suo genere malum: atqui privatio perfectionis in opere physico, &c. ex. gr. horologium, si careat apta rotarum conformatione, eo ipso malum dicitur & vitiosum: &c.

Præterea si malitia moralis esset aliquid positivum, Deus censendus foret illius auctor, siquidem *omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. (*Joan.* 1. 3.): atqui nefas fit Deo, tanquam auctori, tribuere malitiam moralem actuum humanorum, cum a summa ejus sancti-

ctitate sit alienissima; ergo, &c. Hanc esse Patrum & Bossuet doctrinam, patet ex iis quæ diximus, ubi de præmotione; quem locum consulite.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Illud est positivum quod habet causam positivam: atqui malitia moralis habet causam positivam; ergo, &c.

Resp. Dist. maj. Illud est positivum quod habet causam positivam & efficientem, conc. quod habet causam positivam, sed deficientem, neg.

Porro quod proficiscitur ex causa deficiente, dici non potest aliquid positivum. Sic tenebræ, quæ a sole deficiente exoriuntur, nihil sunt positivi; atqui malitia moralis habet quidem causam positivam, sed deficientem, nempe voluntatem humanam, quatenus actiones suas ad rectam rationem non dirigit, nec informat. *Nemo quærat causam efficientem malæ voluntatis*, inquit Augustinus, *non enim est efficiens, sed deficiens, quia illa non est effectio, sed defectio.* (*Lib.* 12. *de Civit. Dei*, *cap.* 7. *tom.* 7. *pag.* 306.)

Inst. Quod efficitur, habet causam efficientem: atqui malitia moralis efficitur; ergo, &c.

Resp. Neg. min. Actus quidem malus efficitur v. gr. hominis occisio, non vero illius malitia. Ea quippe nihil aliud est, quam privatio consensionis cum lege divina, seu cum recta ratione: atqui illa privatio non efficitur; siquidem merum est nihilum; ergo, &c.

Quod ut magis elucescat, sit istud exemplum: tortor publicus hominem morte plectit; homo privatus alterum hominem animo vindictæ, & propria auctoritate interficit. Tortor publicus non peccat occidendo; homo privatus reus est homicidii: in utroque physicus actus omnino idem supponi potest; in ipso igitur non consistit peccatum; neque enim in voluntate occidendi physice spectata, in utroque enim reperitur; ergo pec-

ca-

catum situm est in voluntate moraliter considerata. Tortor publicus occidit ex lege publica, a Deo probata; idcirco non peccat: homo privatus interficit contra legem divinam sic prohibentem, *non occides*: ergo illius actus malitia moralis in eo consistit, quod a lege divina deficiat; defectus autem & privatio sunt quid unum & idem.

Inst. Si malitia moralis non efficeretur, nullum esset discrimen inter peccatum *commissionis*, & peccatum *omissionis*; utrumque enim esset mera privatio: atqui tamen inter utrumque plurimum interest discriminis; ergo, &c.

Resp. Neg. maj. Peccatum enim *commissionis* est privatio convenientiæ cum lege divina ex parte actus ipsius; peccatum autem omissionis est actus debiti privatio. Præterea peccatum *commissionis* opponitur præcepto *negativo*; furtum v. g. adversatur huic præcepto, *non furaberis*: *omissionis* vero peccatum pugnat cum præcepto *affirmativo*; ex. gr. omissio jejunii contraria est isti præcepto, *jujunabis*.

Instab. Saltem nullum esset discrimen inter peccatum per excessum, & peccatum per defectum, v. g. inter prodigentiam & avaritiam: utrumque enim esset mera privatio: atqui falsum consequens; ergo & antecedens.

Resp. Neg. maj. Ea quippe differunt, quorum alterum est peccatum *commissionis*, alterum vero est peccatum *omissionis*; atqui culpa *per excessum* v. gr. prodigentia, peccatum est *commissionis*; prodigus enim suas facultates temere effundit; culpa vero *per defectum*, ut avaritia, est peccatum *omissionis*: avarus enim non dat quantum potest & debet; ergo hæc duo peccata a se invicem maxime discrepant.

Obj. 2. Si malitia moralis in privatione consisteret, omnia peccata eidem virtuti opposita essent æqualia: atqui tamen illud falsum est; ergo; &c.

Re-

Resp. Neg. Maj. Illa enim peccata non sunt æqualia, quorum unum magis recedit ab eadem virtute, quam alterum: atqui licet malitia moralis in privatione posita sit, attamen ex peccatis eidem virtuti oppositis, unum ab ea magis, & alterum minus recedit; v. g. avaritia magis a liberalitate disjungitur, quam prodigentia; avarus enim ad exercendam liberalitatem longe minus aptus est, quam prodigus.

Objic. 3. Causa effectus positivi est aliquid positivum: atqui malitia moralis est causa effectus positivi, nempe æterni supplicii; ergo, &c.

Resp. Dist. maj. Causa efficiens & physica effectus positivi, est aliquid positivum, conc. causa moralis & occasionalis, neg.

Porro malitia peccati, moralis duntaxat & occasionalis est causa æterni supplicii, non vero efficiens. Plurimi enim damnabuntur propter bonorum operum omissionem, ut sic legitur: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum .... esurivi enim & non dedistis mihi manducare: sitivi & non dedistis mihi potum: hospes eram & non collegistis me: nudus, & non cooperuistis me: infirmus & in carcere, & non visitastis me.* (*Matth.* 25. *v.* 41. *& seq.*) Atqui bonorum operum omissio non potest esse causa efficiens & physica damnationis, sed tantum causa moralis & occasionalis; ergo, &c.

CAPUT II.

Utrum admittendi sint actus indifferentes.

Actus humanus spectari potest vel *in specie*, id est, ratione solius objecti, & semotis fine ac circumstantiis; vel in *individuo*, & prout singularis est, habita nempe ratione & objecti, & finis, & circumstantiarum. Apud omnes certum est dari actus humanos *in specie* indifferentes, id est,

est, qui neque boni neque mali sint, si generatim duntaxat & ratione solius objecti considerentur. Tales sunt *ambulatio*, *locutio*, &c. sed controvertitur utrum admittendus sit actus quidam humanus *in individuo* indifferens, id est, qui ratione objecti, finis & circumstantiarum simul spectatus, nulla bonitate nullaque pravitate morali afficiatur.

PROPOSITIO.

Nullus est actus humanus in individuo indifferens.

Probatur 1. Omnis actus humanus vel rectæ rationi consentaneus est, vel non: si prius, bonus est, utpote congruens regulæ, cui conformari debet, ut sit bonus; si posterius, malus est, siquidem tenetur homo suos omnes actus deliberatos ad rectæ rationis normam componere; ergo omnis actus humanus bonus est vel malus, ac proinde nullus est indifferens.

Probatur 2. Actio quælibet humana in individuo spectata fit propter aliquem finem ultimum: atqui hujusmodi actio non potest esse indifferens. Ad illud enim requireretur, ut finis ultimus ad quem spectat agens, neque bonus esset neque malus: atqui id absurdum est: nam duplex tantum assignari potest finis ultimus actionis humanæ, scilicet Deus aut creatura; inter utrumque nihil medii datur: atqui si voluntas operantis actionem referat ad Deum, tanquam finem ultimum, bonus legitimusque est finis; malus vero erit, si voluntas in aliqua re creata, tanquam in fine ultimo, conquiescat. Nam *stare in creatura sine peccato esse non potest*, ut clamat ratio, & docet S. Thomas, (*Supplem.* Q. 49. *art.* 3. *ad* 1.); ergo, sicut finis ultimus, quem sibi proponit agens, vel bonus est vel malus, idem de quolibet a-

actu humano sentiendum est, ideoque nullus esse potest indifferens.

Probatur 3. Si quis actus in individuo esset indifferens, maxime verbum otiosum, quod nempe citra ullam necessitatem & utilitatem profertur: atqui ne verbum quidem otiosum dici potest indifferens, cum de eo rationem summo judici simus reddituri. *Dico autem vobis*, ait Christus, *quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* (*Matth.* 12. 36.) Ergo, &c.

Objicies: Potest aliquis in horto deambulare delectationis gratia: atqui actio illa est prorsus indifferens; ergo, &c.

Resp. Neg. min. Si enim delectatio, propter quam deambulamus, referatur ad Deum, tanquam finem ultimum, tunc bona est; mala vero, si non referatur. Hinc Theodoretus explicans hæc Apostoli verba, *Omnia in gloriam Dei facite*, ipsam deambulationem inter ea recenset, quæ ad Dei gloriam referenda sunt: *Pulchre*, inquit, *omnia comprehendit* (*Apostolus*) *& sedere & stare, & ambulare..... ut unus sit omnium scopus Dei gloria.*

Inst. Nulla est species sine individuo: atqui deambulatio in specie est indifferens; ergo & in individuo.

Resp. Dist. maj. Nulla est species sine individuo, sed individuo plura conveniunt, quam speciei, conc. nec plura conveniunt individuo quam speciei, neg.

Porro plura complectitur individuum, quam species. Sic animal universim sumptum, nec rationabile est, nec irrationabile; alterutrum vero sit necesse est, si in individuo spectetur. Pariter, quamvis actus in specie & generatim acceptus, neque bonus sit, neque malus, non ita se habet actus in individuo: non potest enim esse sine aliquo fine ultimo, ratione cujus vel bonus est vel malus.

CA-

CAPUT III.

Unde repetenda sit Actuum humanorum bonitas vel malitia moralis.

Tria sunt in actibus humanis, quorum habendæ est ratio specialis, nempe *objectum*, *finis & circumstantiæ*. Objectum est illud quod fit, v. g. erogatio eleemosynæ. Finis actionis est id cujus gratia aliquid geritur, ut Dei gloria, propter quam homo tenetur agere. Circumstantiæ sunt adjuncta, quæ actionem humanam comitantur. Certum est apud omnes actionem non esse bonam, nisi ad ultimum finem legitimum referatur, quem non alium esse demonstravimus, quam Deum; sed quæritur an, præter finem, quidquam aliud sit necessarium.

PROPOSITIO.

Actuum humanorum bonitas & malitia, non solum a fine ultimo, sed etiam ab objecto & circumstantiis repetenda est.

Prob. 1. pars: Ex eo non parum pendet actuum humanorum bonitas vel malitia moralis, per quod virtutes & vitia quædam, ac proinde eorum actus, a se invicem specie distinguuntur: atqui virtutes & vitia quædam, ideoque eorum actus, a se invicem specie discriminantur propter objectum circa quod versantur. Sic virtutes theologicæ, nempe fides, spes & caritas, a moralibus, qualis est temperantia, specie discrepant, quia theologicæ Deum ipsum habent pro objecto proximo, non autem morales. Sic etiam homicidium & adulterium specie differunt, quia diversa sunt utriusque objecta. Cur homicidio gravius est parricidium, nisi quia aliud est homicidii, & a-

aliud parricidii objectum? Ad æstimandam igitur actuum humanorum bonitatem, vel malitiam, habenda est ratio objecti circa quod versantur.

Prob. 2. pars: Aliquid bonitatis aut malitiæ in actus humanos a circumstantiis redundat, si dentur actus alii aliis pejores aut meliores, licet eumdem finem, idemque objectum habeant: atqui id certum est. Actio, v. g. illius, qui nummum in templo furatur, pejor est, quam si extra templum fieret; idem tamen est finis, idemque objectum; utrobique enim intenditur boni alieni possessio; furtum igitur illud in templo factum, nonnisi propter circumstantiam loci sacri, crimen gravius evadit. Actio pauperis, alteri pauperi eleemosynam erogantis, ceteris æqualibus, melior est quam actio divitis pari eleemosyna egenum sublevantis; atqui in ea hypothesi melior esse non potest, nisi propter circumstantias tum paupertatis, tum animi ad largiendum propensioris; ergo quidpiam bonitatis aut malitiæ actibus humanis conferunt circumstantiæ.

SCHOLION.

Annotandum est inter bonitatem & malitiam moralem id esse discriminis, quod ad bonitatem alicujus actionis necesse sit, ut tria hæc, objectum bonum, finis laudabilis & legitimæ circumstantiæ in actum simul coeant, ita ut si vel unum defuerit, actio non possit esse moraliter bona, quia ex recepto axiomate, *bonum ex integra causa*. Ad pravitatem vero actionis sufficit, ut unum ex his tribus, nempe objecto, fine, & circumstantiis, sit malum, quia ex altero axiomate, *malum ex minimo defectu*. Hinc S. Thomas, *quilibet singularis defectus*, inquit, *causat malum; bonum autem causatur ex integra causa*. (1. 2. *q.* 18. *art.* 4. *ad* 3.)

Ex eo quod actus bonus esse non possit, nisi in

in eum veluti confluant finis legitimus, objectum honestum, circumstantiæ licitæ, colligendum est falsum esse illud adagium, quod axiomatis instar a multis habetur: *quidquid agant homines, intentio judicat omnes*. Hoc enim si admittatur nullum erit flagitium, quod intentionis veluti flexu non excnsetur. Insontes essent Judæi, qui dum Christum & Apostolos morte plectendos esse decernebant, obsequium præstare se Deo arbitrabantur.

ETHI-

ETHICA

SPECIALIS.

Ethica specialis de variis seorsim hominum officiis disserit. Cum vero triplici sub respectu possit homo considerari, nempe ratione tum sui ipsius, tum ceterorum hominum, tum Dei sui conditoris, hinc triplex exsurgit officiorum genus. Quam divisionem, ut magis obviam, retinebimus.

DISSERTATIO PRIMA.

DE HOMINIS ERGA SEIPSUM OFFICIIS.

Cum homo constet anima & corpore simul conjunctis, duplicis ordinis sunt sua erga seipsum officia. Alia scilicet ad animam, & alia ad corpus spectant. De utrisque seorsim agendum.

CAPUT PRIMUM.

De officiis hominis ad ipsius animam spectantibus.

In eo generatim consistunt hominis erga mentem suam officia, ut ipsius facultates perficere, ad finemque proprium dirigere studeat. Cum autem duæ sint animæ facultates, nempe intellectus & voluntas, ad utriusque curam revocantur hominis erga mentem suam officia.

AR-

ARTICULUS I.

De officiis quæ ad intellectum spectant.

Cum ad eum finem destinatus sit intellectus, ut verum agnoscat, mens veris circa res ad officium suum pertinentes sententiis imbuenda est, & cognitionibus homine dignissimis exornanda. Quædam autem sunt, quorum cognitio ad homines pertinet, qualia sunt Religionis & morum principia, quibus prælucentibus, vitam in terris honeste pieque agere, salutemque in altera vita consequi possimus: quamvis cupiditatum æstu ad pravas actiones abripiantur homines, attamen cum mentis suæ compotes fiunt sibique redduntur, vera sanaque principia rursus eorum mentibus sublucent. Unde fit ut importunis conscientiæ stimulis exagitentur, ad melioremque frugem redeundi consilium efficax ineant; id autem vix unquam ab iis præstari solet, quorum in animos non jacta sunt salubrium præceptorum veluti semina.

Sunt etiam quædam cognitiones certis conditionibus & vitæ institutis accommodatæ. Debet autem quisque iis addiscendis præsertim operam dare, quæ ad suam artem, suumve munus recte obeundum necessaria sunt. Ad eas tamen disciplinas animum adjungere licet, quæ non sunt primæ utilitatis. Habent enim scientiæ omnes magna virtutis adjumenta, vel eo solo quod iis assuetus animus viliores & homini prorsus indecoras voluptates contemnere soleat. At summopere cavendum, ne in res obscuras, difficiles, minimeque necessarias studium plus æquo conferamus. Quinimo rerum etiam pulcherrimarum studiis a gerendis suis negotiis nos abduci recta ratio improbat. *Plus scire velle, quam satis est,* inquit Seneca, *intemperantia est.* Præterea angu-

gustiores sunt mentis humanæ limites, quam ut omnia possimus animo complecti. Qui pluribus igitur diversisque studet, nonnisi quamdam, ut ita dicam, scientiæ superficiem comparabit; sed tanto minor erit cognitionum soliditas, quanto latior & diffusior superficies. Sæpe etiam evenit, ut varia & multiplex diversarum scientiarum inquisitio, nedum ingenii vires augeat, & sagacitatem acuat, illud contra deterat ac hebetet.

Cum pravæ opiniones animum non minus corrumpant, quam vitiosus sanguis habitum corporis, maxime enitendum est ut menti nullæ insideant præjudicatæ opiniones. Quod vitium qui voluerit effugere, eas sequetur regulas quas in Logica exposuimus, ubi de judiciorum erroribus & remediis.

Nequicquam autem ad scientiam ingenio, labore, industria nitimur, nisi totius operis ducem adhibeamus Deum: instrumenta sunt illa quidem & subsidia doctrinæ; sed quemadmodum terra, quamvis diligenter subacta & exculta, nihil tamen fructus dabit, nisi præterea rore cælesti perfundatur; sic ad ingenii bonitatem laborisque pertinaciam nisi accedat obsecundantis Numinis favor, nihil aut certe parum in litteris proficiemus. Frustra scilicet homo plantat, frustra irrigat, nisi det incrementum Deus. Ipsius igitur opem cum Propheta sic implorare quisque debet: *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me.* (*Psal.* 118. 66.)

ARTICULUS II.

De officiis, quæ ad voluntatem spectant.

1. Cum voluntatis proprium sit bonum appetere & malum aversari, curandum nobis maxime est, ut appetitus noster, nec aliud quam bonum sincerum prosequatur, nec aliud quam verum

rum malum refugiat. Nihil proinde nobis esse debet antiquius, quam ut mendacibus bonorum apparentium illecebris non deludamur.

2. Immutabilis quidem est ordo, quem in rebus diligendis servare debemus. Ille autem ordo ex objecti dignitate & excellentia repetendus est, ita ut perfectiora & meliora majorem sibi vindicent dilectionem, quam minus perfecta & minus bona. Dictat enim recta ratio eumdem rebus deberi in nostra dilectione locum, quem habent in justa nostra existimatione. Unde colliges Deum super omnia esse diligendum, cum sit summum bonum, quo nihil perfectius, nihil excellentius potest excogitari; & animam magis esse amandam, quam corpus, quia corpore melior est ac præstantior.

3. Ex voluntatis affectibus, alii sunt ex natura sua pravi & inordinati, qui totidem sunt animi ægritudines, ut ambitio, avaritia, voluptatum amor; ac in iis reprimendis & coercendis plurimum diligentiæ adhibendum est: alii vero sunt affectus & appetitus ex natura sua boni, quos intra legitimos fines continere debemus, & rationis imperio subjicere, ut eos ad propriam destinationem flectat. Bonum est; v. g. felicitatis desiderium, sed legitimum ad finem dirigatur necesse est, nempe ad Deum, in quo solo sita est summa nostra felicitas; bonum est etiam cognoscendæ veritatis studium, modo tamen *altiora te non quæsieris, & fortiora te non scrutatus fueris*. (*Eccl.* 3. 22.)

4. Si teneamur omnes affectus ex natura sua pravos & inordinatos omnino reprimere, fugienda sunt igitur quæcumque illos aut fovere aut excitare possunt.

Unde colliges 1. maxime cavendum esse a libris amatoriis, &, ut ajunt, *Romanensibus*. Ex eorum lectione quantum immineat periculi, inde patet, quod toti sint in describendis profanis amoribus, in referendis colloquiis & litterulis ad li-

libidinem compositis, in commemorandis factis ad eum finem excogitatis, ut voluptatis sensum provocent. Quam vero triste incendium, in teneris præsertim adolescentium animis, excitent impuri illi ignes ex hujusmodi libellis erumpentes, infausta nimium testatur experientia. Idcirco variis in Conciliis ab Ecclesia fidelibus vetitum est, ne libros qui obscœnas continent narrationes, aut legant, aut apud se retineant.

Colliges 2. ex choreis & saltationibus, quales fieri solent, abstinendum esse. In iis quippe vehemens occurrit libidinis incitamentum; ibi enim viri & mulieres oculos tenent in se invicem defixos; ibi puellæ leporibus undequaque accersitis student placere; ibi uterque sexus vultu, gestu, nutu, omnibusque illecebris mutuam aucupari solent benevolentiam; ibi denique cantus lascivi, vel molles instrumentorum numeri, aures suaviter demulcent, & animos ad libidinem inflammant.

Colliges 3. fugiendos esse ludos scenicos, gallice *les spectacles*. Quid enim exhibere solent, nisi vel insanos amores, vel impotentem vindictæ furorem, vel immoderatam superbiam, vel effrenem humanæ gloriæ cupidinem, vel atrocem in æmulum invidiam, vel conjugia nefariis artibus quæsita? Ea sunt vitia quæ in theatris laudantur, vel excusantur; quæ iis coloribus adornantur, qui eorum fœditatem obtegant, eaque totidem in virtutes transforment; ipsorum denique imagines musicis cantibus, voce, gestu, totoque corporis habitu ad vivum exprimuntur, sensusque omnes acerrime commovent.

Qui hæc omnia efficacissima esse cupiditatum & vitiorum irritamenta negaverit, is profecto hominem nescit. Quantum hujusmodi spectaculis permotus olim fuerit, sic ingenue confitetur Augustinus: *Rapiebant me spectacula theatrica plena imaginibus miseriarum mearum & fomitibus ignis mei.* (*Lib.* 2. *confess.* *c.* 2.) Nonne profa-

sanis amoribus, ad quos natura proni sumus, ardebit qui eos laudibus extolli, & tandem felicem exitum habere videt? Nonne, ut inflammatam libidinem expleat, iis utetur artibus, quas e theatris didicerit? *Discit & facere, dum consuescit videre*, ait S. Cyprianus. (*Lib. de spectac.*) Quantam moribus perniciem inferant ludi scenici, non semel confessi sunt ipsimet scriptores gentiles. Ovidius, quem infortunia meliorem ad sensum revocaverant, Augustum monuerat non esse refrenandæ morum licentiæ præsentius remedium, quam theatrorum eversionem:

Ut tamen hoc fatear, ludi quoque semina præbent
Nequitiæ: tolli tota theatra jube,
Peccati causam quæ multis sæpe dederunt.
(Trist. Lib. 2.

Nihil est tam damnosum bonis moribus, inquit Seneca, *quam in aliquo spectaculo desidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia subrepunt. Quid me existimas dicere? Avarior redeo, ambitiosior, luxuriosior .... quia inter homines fui. Nemo nostrum ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium potest.* (*Ep.* 7.) Quisquis igitur voluerit pravos voluntatis affectus cohibere, is ludos scenicos prudens refugiat & abhorreat.

CAPUT II.

De officiis hominis ad corpus suum spectantibus.

Cum Deus animam corpori ea lege conjunxerit, ut ipsius bono & saluti consuleret, debet homo, quantum honeste fieri potest, curare, ut sua corpori vita, sua integritas, suaque valetudo constet: debet ipsius vires cibo, potu & somno reficere. Qua tamen in re, non quid voluptas suggerat, sed quid necessitas requirat, attendendum. Si enim cibis & potui plus æquo indulgeatur, inde contingere solet, ut corpus ad-

ver-

versus rectorem suum animum efferatur insolentius, ipsiusque imperium detrectet; nec molliter igitur curandum corpus, nec labore nimio frangendum, sed moderata exercitatione roborandum. Nulla enim est pestis mollitie & desidia fœdior. Corpus enim simul & animam corrumpit, hominemque & sibi & aliis inutilem efficit. Ex ea pullulare omne vitiorum genus, luctuosa comprobat experientia.

Corporeis sensibus quædam, ut Scripturæ verbis utar, *custodia ponenda est*. Quæ enim per oculos & aures subeunt species, eæ sæpius in imaginationis sede vestigia imprimunt, pravis animi affectibus excitandis maxime accommodata. Debent præsertim juvenes ab iis rebus præcavere, quæ periculosas in sensibus commotiones, & subinde vividiores in animo affectus excitare solent. Cum enim in ipsis magis ardescat cupiditas, ferveat imaginandi vis, & sanguis vehementius ebulliat, ex visis & auditis repente inflammantur, & ad medullas usque penetrat morbus aliquando insanabilis. Unde sapienter sic monet Juvenalis satyra 14.

Nil dictu fœdum visuque hæc limina tangat
Intra quæ puer est.

Hic proponi solent duæ quæstiones gravissimæ. 1. Utrum licite possit aliquis seipsum interficere, saltem quando tot malis conflictatur, ut ipsi vivere miserum magis videatur, quam mori. 2. An liceat ad propriæ vitæ conservationem, injustum aggressorem occidere, vel singulari certamine cum aliquo congredi.

QUÆSTIO I.

An suicidium aliquando sit licitum.

Sapientem posse morte voluntaria hujus vitæ ærumnis & doloribus sese subducere olim contendebant Stoici. Insanam hanc opinionem nostris

stris hisce temporibus defenderunt nonnulli sophistæ, quibus non satis fuisset omnem morum regulam subvertere, nisi in aliorum suamque vitam tandem aliquando conjurassent.

PROPOSITIO I.

Suicidium propria voluntate commissum, actus est rebellionis erga Deum.

Prob. Ille est erga Deum rebellis, qui leges Dei aperte contemnit, & ipsius jura sibi arrogat: atqui duplici hoc vitio laborat, qui seipsum propria voluntate occidit. 1. Quidem leges Dei aperte contemnit. Ea quippe est omnium pectoribus a Deo insita, ut quisque corporis sui conservationi provideat, & quæ ipsi nocent naturæ instinctu aversetur: ea vero naturæ lex iterum in Decalogo his verbis promulgata est: *non occides*: qua lege tam nostra, quam proximi vetita est occisio, quia non plus juris homo in suam, quam in proximi vitam habet: atqui legem hanc spernit, aut saltem arbitraria interpretatione irritam facit, quisquis seipsum interficit; ergo 1. &c.

2. Jura Dei sibi arrogat: Deus enim solus est supremus vitæ & necis arbiter: *Ego occidam & ego vivere faciam;* (*Deut.* 32. 39.) *Tu es, Domine, qui mortis & vitæ habes potestatem.* (*Sap.* 16. 13.) Vita igitur nostra quoddam est depositum, quod solus repetere potest, qui solus dedit. Militia est vita humana; quemadmodum ergo non potest miles stationem sibi commissam relinquere sine jussu Imperatoris; ita, & multo minus, non potest homo ab ista mortali vita discedere præter Dei voluntatem, qui summus est omnium Imperatorum Dominus. *Piis omnibus*, ait Tullius, *retinendus est animus in custodia corporis, nec injussu ejus, a quo ille nobis datus est, ex hominum vita migrandum est,*

ne munus humanum assignatum a Deo defugisse videamur. (*In somnio Scipionis*) Ergo 2. &c. ergo, &c.

PROPOSITIO II.

Qui seipsum voluntarie occidit, reus est in societatem & crudelis in seipsum.

Prob. 1. pars: Ille reus in societatem censeri debet, qui ipsi eripuit membrum utile; qui spem omnem & facultatem abjicit boni cujuscumque hominibus conferendi: atqui ita se habet qui cruentas sibi infert manus. Numquid objiciet se in eo statu versari, in quo nullum societati bonum conferre possit? Sed 1. qua ratione certus est statum illum diuturnum fore & constantem? 2. Nonne potest aliis utilem sese præstare, patientiæ & fortitudinis exemplum præbendo? 3. Si prodesse nequeat, saltem nocere non debet: jam vero sui interfector societati plurimum nocet. Ceteros enim, quantum in se est, hortatur, ut fortem rebus in adversis constantiam spernant; quod profecto societati maxime est exitiosum: si enim possit quisque vitam abjicere, ut ab importunis doloribus sese liberet, cur non poterit ad effugiendum aliquod incommodum abdicare & principatum & magistratum & exercitus imperium? Cur non poterit paterfamilias, ut propriæ tranquillitati consulat, uxorem & liberos deserere & sese in solitudinem recipere? ergo 1. in societatem reus est, qui seipsum interimit.

Prob. 2. pars: Ille in seipsum crudelis est, qui sub fugiendi mali præsentis obtentu, in apertum summæ infelicitatis discrimen sese conjicit: atqui in horrendum illud periculum incurrit, qui vitam sibi eripit. Præsentia quidem mala declinat; at incertus est melioremne, an longe deteriorem conditionem sit experturus. Imo potius, si pro-

videntiam divinam agnoscat, cujus ordinatione omnia in mundo contingunt, certus est injustum se ad supremi judicis tribunal intrudere, ac proinde male ab eo accipiendum esse, & pœnis gravissimis afficiendum. Suppliciis acerbissimis obnoxios esse in inferis, qui vitam temere projiciunt, veteribus etiam paganis persuasum fuit, ut patet ex iis Virgilii versibus:

Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lethum
Insontes peperere manu, lucemque perosi
Projecere animas: Quam vellent æthere in alto,
Nunc & pauperièm, & duros perferre labores!

Ergo 2. In seipsum crudelis est, qui vitam sibi eripit.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Illud licitum est, quod fortis est animi: atqui seipsum occidere, fortis est animi: ergo, &c.

Resp. Neg. min. Qui seipsum interimit, non fortitudinem, sed animi abjectionem demonstrat. Cur enim ita se gerit, nisi quia vel tædium vitæ, vel infortunia, morbos, egestatem, aut alia hujus vitæ mala tolerare non potest? qua in re ignaviam sapiens quisque deprehendet, non fortitudinem, quæ in ærumnis constanter perferendis sita est. Hinc præclare Martialis:

Rebus in adversis facile est contemnere vitam;
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

Qui ut suicidium fortitudinis laude commendent, quorumdam Romanorum allegant exempla, sic compellat Rousseau Genevensis: *Tu veux t'autoriser par des exemples: tu m'oses nommer des Romains. Regarde les beaux jours de la République, & vois si tu y trouveras un seul citoyen vertueux, se délivrer ainsi du poids de ses devoirs, même aprés les plus cruelles infortunes.*

nes. Regulus retournant à Charthage, prévient-il par sa mort les tourmens qui l'attendoient?.... Le Sénat même n'admire-t-il pas le Consul Varron, pour avoir pu survivre à sa défaite? Par quelles raisons tant de Généraux se laissent-ils volontairement livrer aux ennemis, eux à qui l'ignominie étoit cruelle, & à qui il en coûtoit si peu de mourir? c'est qu'ils devoient à leur patrie, leur sang, leur vie, & leur dernier soupir, & que la honte ni les revers ne les pouvoient détourner de ce devoir sacré.

Objic. 2. Eam licet vitam abjicere, quæ nobis malum est, & nemini bonum: atqui contingit aliquando, ut vita nobis malum sit, & nemini bonum; ergo tunc licet eam abjicere.

Resp. 1. Neg. maj. utpote verbis generalioribus conceptam. Hæc enim præterea conditio est adjungenda, ut scilicet non culpa nostra, v. gr. immoderatis cupiditatibus, vita nobis malum evaserit. Refrenandas enim esse cupiditates, non vitam abjiciendam esse jubet lex naturalis.

Resp. 2. Neg. min. Nunquam enim contingere potest, aliquem ita esse ab omni societati vinculo solutum, ut nulla ipsi supersint officia erga ceteros homines implenda. Nonne parentes, liberos, propinquos, amicos habet, quorum in gratiam vitam servare debeat? Nonne tenetur universæ societati exemplum præbere patientiæ & fortitudinis, ex quo plurima in Rempublicam derivatur utilitas? cum enim homines nascantur societatis membra, tenentur bonum publicum, quantum in se est, promovere. Hinc ita prosequitur præfatus scriptor: *Mais je ne tiens à rien, je suis inutile au monde. Philosophe d'un jour, ignores-tu que tu ne saurois faire un pas sur la terre, sans y trouver quelque devoir à remplir?... chaque fois que tu es tenté de sortir de la vie, dis en toi même: que je fasse une bonne action auparavant de mourir; puis vas chercher quelque indigent à secourir, quelque infortuné à conso-*

solet... si cette considération te retient aujourd' hui, elle te retiendra demain, après demain, toute ta vie.

Denique etiamsi nullis erga societatem officiis esset obnoxius, nonne teneretur parere Deo prohibenti, ne vitam, quam ab eo accepit, temere, eoque inconsulto, deserat?

Instab. Supponamus hominem gravissimis cruciatum doloribus, & qui nullum societati bonum conferre possit: atqui hujusmodi homini vita, sic ipsi malum est, ut nemini sit bonum; eam igitur potest, tanquam onus intolerabile, deponere.

Resp. Neg. min. Quod enim a Creatore homini eo consilio impositum est, ut suam assequatur destinationem, illud malum censeri non debet; atqui vita, etiam gravissimis doloribus conflictata, homini a Creatore eo consilio, &c. neque enim existimandum est hominem in hanc vitam tot miseriis obnoxiam temere projectum fuisse. Aut neges existere Deum, aut agnoscas nihil in hoc mundo contingere, quod non fuerit divina ordinatione constitutum; ergo vita quibuscumque ærumnis exagitata, nunquam ut malum habenda est.

Objic. 3. Vitam nobis concessit Deus tanquam beneficium; ergo nobis succensere non debet, si beneficium illud restituamus, quando nobis molestum est.

Resp. 1. Dist. ant. Vita est beneficium simul & depositum, conc. vita merum est beneficium, nego.

Itaque vita beneficium est, simul & depositum a Deo nobis concreditum, ut illud sedulo tueamur & servemus, donec ab eo reposcatur, a quo nobis fuit commissum. Si enim vita merum esset beneficium & munus, ea pro suo nutu & arbitrio uti possent homines, nec vitæ suæ rationem cuiquam deberent, nec proinde a Deo pendere censerentur: atqui illud omnino repugnat; ergo vita merum non est donum, sed etiam de-

po-

positum, quod retinere debent homines, donec illud Deus repetat.

Resp. 2. Neg. conseq. Merito quippe nobis succensere potest Deus, quando concessum nobis vitæ beneficium injussi abjicimus, propter mala quæ nobis ingruunt; quid enim id aliud est, quam ejus Providentiam incusare, ejusque benignitati & justitiæ diffidere? namque si de benignitate, de justitia, providentiaque divina non dubitaremus, mala quæ nobis accidunt haberentur vel tanquam propriorum scelerum pœnæ, vel tanquam meriti comparandi instrumenta, vel tanquam totidem occasiones patientiam, nostramquem in Deum fiduciam exercendi & excitandi.

Objic. 4. Mors aliquando unicum superest malis nostris remedium; ergo tunc ad eam licet confugere: vetitum quippe non est malis nostris finem imponere.

Resp. 1. Neg. ant. Tum quia in præsenti vita nihil est omnino desperatum: perpetuæ sunt enim in rebus humanis vicissitudines; tum quia alteram fore vitam, in qua sua erit virtuti merces & crimini pœna, demonstravimus. Cum autem vitam sibi proprio arbitratu auferre, & inconsulto, qui eam nobis concessit, Deo, grande sit nefas, quanta supplicia eos manent, qui tantam suo Creatori injuriam referunt? nedum igitur mors sit malorum remedium & finis, contra initium est pœnæ longe gravioris, in altera vita subeundæ.

Resp. 2. Neg. conseq. Quamvis enim mors unicum foret malorum quæ patimur remedium, ad illud tamen proprio nutu confugere non liceret. Expectandum enim est donec Providentia divina, quæ certo consilio ea mala permittit, aliquod præsenti nostræ conditioni levamen & solatium, eo quo sibi libuerit modo, afferat. Et vero pudeat adversarios eam proponere rationem, qua semel admissa, insanus suicidii furor longe lateque grassaretur. Quam multi enim sibi

bi mortem consciscerent, rati se iis in angustiis versari, in quibus nullum, præter mortem, remedium ipsis superesset!

Instab. Membrum amputare licet, ut corporis totius saluti consulatur; ergo multo magis potest aliquis vitam abjicere, ut felicitatem suam in tuto collocet.

Resp. Neg. cons. & parit. Ideo enim licitum est membrum graviter vitiatum resecare, quia totum corpus aliter servari non potest: contra vero probare nequeunt adversarii, vitam aliquando retineri non posse, absque evidenti felicitatis nostræ detrimento: in quocumque enim statu collocati, & quibuscumque doloribus conflictati simus, semper adest felicitatem nostram obtinendi via, nempe sincerum erga voluntatem divinam obsequium; quod sane recusat, qui injussus ex hac mortali vita discedit.

Neque dicant adversarii, juxta doctrinam quam defendimus, in sanandis, quos Deus immittit, morbis, nihil curæ adhibendum esse. Patienter quidem ferendi sunt; sed nihilominus præcepto naturali obtemperandum est, quo jubemur proprii corporis saluti providere.

Objic. 5. Licet pro patria, pro Religione vitam aperto discrimini objicere: atqui illud perinde est ac mortem sibi ultro inferre; ergo, &c.

Resp. Dist. maj. Quia tunc certum est velle Deum, ut vitam abjiciamus, conc. neque illud certum est, neg.

Revera licitum est pro patria, pro Religione fortiter occumbere, quia certum est ita velle Deum. Illud vero nefas esset, nisi constaret id approbari a Deo, & multo magis si ab ipso prohiberetur. Porro ubi Religionis aut patriæ summa utilitas postulat, ut aperto vitæ discrimini nos objiciamus, tunc eo ipso compertum est velle Deum, ut mortem strenue adeamus. Cum enim Religionis & patriæ conservatio bonum sit longe præstantius, quam vita hominis privati, re-

recta ratio præcipit, ut quisquis Religionis & societatis incolumitati vitam suam posthabeat. In præsenti autem quæstione agitur de homine, qui citra ullam aut Religionis aut patriæ utilitatem seipsum interficit, imo cum gravi utriusque detrimento; quod sane vetat Deus, nedum approbet.

Objic. 6. cum auctore nefandi operis, cui titulus *Systême de la nature:* Si attendas, inquit, ad pactum quo societati devinctus est homo, facile deprehendes quamlibet conventionem esse conditionalem & reciprocam, sive exigere, ut mutua sit utriusque contrahentis utilitas. Civis cum societate & patria non alio, quam felicitatis, vinculo colligari potest; quo semel dissoluto, prorsus liber evadit.

Resp. 1. Hujusmodi pactum meram esse fabulam; ex neutra enim parte voluntarium esset. Numquid penes hominem fuit extra societatem, vel in hac, potius quam in illa nasci? Non potest ipsa societas hunc vel illum hominem pro suo arbitrio vel admittere, vel rejicere. Ex jure naturali eorum omnium mater est, qui in ipsius gremio nascuntur; horum conservationi providere debet; citra injustitiam nequit quempiam civem vitæ socialis commodis fraudare, nisi pœnam hanc aliqua culpa sibi accersivit. Quo pacto igitur civi licebit e societate, cum sibi libuerit, sese excludere?

2. Esto existat fictitium illud pactum conditionale, quis judex jure pronuntiabit, an utrimque impletæ fuerint conditiones? an privatus ipse? sed hujusmodi auctoritas omnem subverteret ordinem: societas enim cujuslibet privati libidini subjiceretur, qui illam erga se injustam esse pro suo arbitrio judicabit. An ipsa societas? at suicidium vetat, quod proinde committi non potest.

3. Si non alio quam præsentis felicitatis vinculo civis quisquis societati devinciatur, ipsi nihil debebimus, nisi quantum nobis profuerit; priva-

tum

tum commodum semper communi bono licebit anteponere. Ubi, omnibus perpensis, deprehendam non posse me ab aliquo crimine abstinere, quin damnum quoddam patiar, tunc crimen illud perpetrandi jus mihi erit. Quis sanus principium non horreat; unde fluit absurdum illud consectarium?

Objic. 7. cum auctore libri, qui inscribitur *Lettres Persanes*. Numquid providentiæ ordinem violaverim, si materiæ modificationes immutem: & globum ex rotundo quadratum faciam? quando e corpore mens mea soluta fuerit, nihil detrimenti inde capiet orbis universi ordo & dispositio; ubi corpus meum aliam induerit formam, non minus sublimis erit anima. (*Lettre* 74.)

Resp. Hujusmodi argumento probabitur, eum qui proximo vitam eripit, non magis peccare, quam qui globo novam dat formam. Ibi non agitur de orbis universis ordine physico, sed morali. Neutrum offendis, materiæ formas immutando, quia eas Deus tuæ voluntati subjecit; tuam vero & aliorum vitam tuo non permisit arbitrio. Adversus eam nihil juris habet ipsa societas, nisi id postulet ipsius conservatio. Quam futilia essent argumenta, quæ in suicidii gratiam adhibuerat, deinde agnovit præfatus Auctor; in opere enim posteriori confitetur contra legem naturalem & Religionem revelatam peccare, qui seipsum interimit. (*Esprit des Loix*, *Liv.* 14. *chap.* 12. *note*.)

Obj. 8. Multi in Scripturis sacris laudantur, qui mortem proprio nutu sibi intulerunt: sic Samson, concussis fortiter templi columnis, ipsarum ruina cum Philistinis obrutus est; sic Eleazar sese elephanti supposuit, cujus mole oppressus est; sic etiam sancta Apollonia in flammas, quibus consumpta est, sese conjecit; ergo licet seipsum interficere.

Resp. Neg. ant. Ii enim non propria tantum au-

auctoritate mortem sibi conscivere, sed inspirante Deo, qui supremus est vitæ nostræ Dominus. *Nec Samson excusatur*, inquit Augustinus, *quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi quod latenter Spiritus sanctus hoc jusserat, qui per illum miracula faciebat*. (*Lib.* 1. *de Civit. Dei*, *cap.* 21. *tom.* 7. *pag.* 21.) Idem faciendum de his Christi sponsis, quæ propter grave fidei vel castitatis periculum in ignem præcipites sese dederunt. *Hoc fecerunt*, ait S. Augustinus, *non humanitus deceptæ, sed divinitus jussæ; non errantes, sed obedientes*. (*Ibid. pag.* 24.) Eleazarus vero mortem sibi directe non intulit; sperare enim potuit se prius recessurum, quam caderet elephantus, vel illud animal in dextram aut sinistram partem casurum.

SECTIO II.

An liceat ad propriæ vitæ conservationem injustum aggressorem occidere, vel singulari certamine cum aliquo congredi.

Circa gravissimam hanc quæstionem duæ sunt sententiæ.

PRIMA SENTENTIA.

Quidam negant licere, etiam pro vita defendenda, injustum aggressorem occidere. Cujus in sententiæ gratiam allegant 1. plurima Scripturarum oracula & præsertim ista: *In hoc cognovimus caritatem Dei, quoniam animam suam pro nobis posuit; & nos debemus pro fratribus animas ponere*. (1. *Joan.* 3. 16.).... *Ego autem dico vobis non resistere malo; sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram*. (*Matth.* 5. 39.) Quod Christi præceptum & ceteras christianæ patientiæ leges, saltem

tem in animi præparatione remittendas esse docent SS. Patres. *Sunt ergo ista præcepta sapientiæ*, inquit Augustinus, *semper in cordis præparatione retinenda; ipsaque benevolentia, ne reddatur malum pro malo, semper in voluntate complenda est.* (*Epist.* 5.) Hic præcipit S. Doctor quid intus & in animo sit agendum. Quid autem extra fieri debeat, sic docet ibidem: *In manifesto autem id fiat, quod eis videtur prodesse, quibus bene velle debemus.* Numquid autem interior illa benevolentia & patientia, cum injusti aggressoris cæde potest consistere? numquid cuiquam utile est interfici, præsertim in ipso scelere? numquid cuiquam prodest ad infernum certo detrudi?

2. Patrum auctoritatem sibi vindicant: *Occidere innocentibus*, inquit S. Cyprianus, *nec nocentem liceat.* (*Epist.* 57.) *Christianis occidere non licet injustos vitæ ipsorum ereptores*, (*Epist.* 56.).... S. Ambrosius: *Non videtur quod vir christianus & justus, & sapiens, quærere sibi vitam aliena morte possit aut debeat.* (*Lib.* 3. *de Officiis*, *cap.* 4.) S. Augustinus legem quidem non reprehendit, quæ latrones & alios invasores violentos occidere permittit; sed inculpatos non habet eos qui interficiunt: *Legem quidem non reprehendo, quæ tales permittit interfici; sed quo pacto istos defendam, qui interficiunt, non invenio.* (*Lib.* 1. *de lib. arbitr. cap.* 5. *n.* 12.) S. Bernardus: *Et qui nec ulciscendi zelo, nec vindicandi typho, sed tantum evalendi remedio, interficit hominem; sed ne hanc quidem dixerim bonam victoriam, cum de duobus malis, in corpore quam in anima mori levius sit .... & occisor lethaliter peccat, & occisus æternaliter perit.* (*Tract.* 1. *de nova Malitia.*)

3. Varias adhibent rationes, & maxime istam ex iis S. Augustini verbis desumptam. *Temporalem plane vitam suam pro æterna vita proximi non dubitavit Christianus amittere.* (*Lib.* 1. de

de Mendacio, *cap.* 6.) Ergo cum injustus aggressor, si occidatur, æternum damnandus sit, per propriæ vitæ jacturam ejus saluti consulendum est.

SECUNDA SENTENTIA.

Affirmant plurimi licitum esse, ad propriam vitam defendendam, injustum aggressorem occidere. Ita docet S. Thomas (2. 2. Q. 64. *art.* 7.), modo id fiat *cum moderamine inculpatæ tutelæ*, & præter interficientis intentionem. Variis nituntur rationibus qui opinionem hanc defendunt. Prima desumitur ab ipso jure naturali omnium animis insito, quod unicuique suadet, ut propriæ conservationi invigilet; secunda repetitur ex legibus humanis quæ injustæ viderentur, nisi per eas liceret latrones aliosque invasores violentos occidere; tertia ducitur ab utilitate communi, quæ postulat ut civis probi & innocentis vita non posthabeatur hominis facinorosi conservationi.

Illæ vero rationes prioris sententiæ defensoribus non satis firmæ videntur. Ad primam respondent suadere quidem jus naturale ut nostræ conservationi provideamus; sed tamen ita ut non violetur lex divina, quæ sic jubet: *Et nos debemus pro fratribus animas ponere;* vita igitur temporalis nihil facienda est, quando de nostra vel aliorum salute agitur: qui vero latronem vel quemlibet aggressorem violentum interficit, eum, utpote in affectu peccati mortalis constitutum, æternæ damnationi devovet.

Ad secundam respondent legibus civilibus vetitum non esse adversus injustum aggressorem sese defendere, easque homicidii in his rerum angustiis commissi veniam facile concedere: sed, juxta legem divinam, extra culpam non esse, qui etiam in legitimæ defensionis casu, interficiunt.

Ad tertiam reponunt se non vitam temporalem, sed æternam salutem hominis scelerati ante-

teponere vitæ temporali vir probi & innocentis, qui perfectæ caritatis actum exercendo, salutem suam in tuto collocat. Leges enim civiles, inquiunt, præsentem tantum societatis ordinem considerant; Religio vero Christiana ad alium rerum ordinem assurgit, & in omnibus non tam præsentia, quam futura æternaque bona aut mala intuetur.

Inde sequeretur, ajunt posterioris sententiæ patroni, nullum esse bellum legitimum: nullum quippe est, etiam justa de causa susceptum, quod æternæ plurimorum damnationi occasionem non præbeat.

Respondent alii Principem aut eos, quorum est in aliqua societate, de pace vel bello statuere, non posse hostium saluti etiam æternæ posthabere jura nationis aut Reipublicæ, cujus ipsis commissum est regimen. Princeps enim est Reipublicæ veluti procurator, in quo proinde desideratur summa fides, summaque diligentia: hæc vero in eo potissimum consistit, ut nequeat procurator de bono quod sibi creditum est, pro suo arbitrio decernere; contra vero privatos, qui vitam suam temporalem æternæ injusti aggressoris saluti postponit, de bono quod suum est, potius quam aliorum, statuit.

COROLLARIA.

Ex dictis colligere est 1. dubium saltem an liceat injustum aggressorem occidere. Cum autem *ab omni specie mala*, ex Apostolo, *sit abstinendum*, & in dubiis pars tutior eligenda, in praxi standum est sententiæ quæ negat violentum invasorem posse citra culpam interfici, quamvis altera sit magis recepta.

2. Cum certum minime sit, licite posse interimi injustum aggressorem pro vita tuenda, colligendum est multo minus licitum esse, propter commodi alicujus temporalis, scilicet vel fortu-

næ vel honoris fictitii conservationem, cuiquam mortem inferre, & idcirco detestanda esse singularia *ex condicto* certamina, gallice *duels*, quæ ex auctoritate privata suscipiuntur. Quod ut magis pateat, sit

PROPOSITIO.

Illicita sunt singularia certamina, quæ duella *vocitantur.*

Probatur, Quia singularia hæc certamina fiunt 1. contra legem divinam, quæ homicidium prohibet; 2. contra Dei auctoritatem, ad quem pertinet vindicta, *mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus*; (*Rom.* 12. 19.) divina proinde jura usurpant qui privato certamine congrediuntur; 3. contra omnem pietatis & Religionis sensum: qui enim ad singulare certamen provocat, aut provocatus ad illud sese accingit, propter inanem quamdam honoris umbram, is & suam & alterius salutem in apertum discrimen adducit, alteruter quippe, & fortassis uterque, supremum Judicem aditurus est imparatus. 4. Fiunt contra Regum nostrorum edict., præcipue Ludovici Magni qui anno 1643. sancivit, ut qui duello confligerent, tanquam læsæ majestatis, tum divinæ, tum humanæ rei haberentur, & christiana sepultura carerent; 5. contra plurima Ecclesiæ decreta, quæ constitutis in transgressores pœnis gravissimis, duellum prohibuerunt. Illud Tridentina Synodus vocat, *detestabilem usum, fabricante diabolo introductum, ut cruenta corporum morte, animarum etiam perniciem lucretur.* (*Sess.* 25. *cap.* 19. *de Reformat.*) 6. contra rectam rationem quæ clamat non deserendam esse vitam, nec alteri eripiendam, ne umbratilis offensa remaneant inulta. 7. Tandem contra commune patriæ bonum, cui per hujusmodi certamina rapiuntur plurimi nobiles viri, quorum opera in bel-

bello & pace uteretur: „ Non tantum enim pre-
„ tiosi sanguinis, ait clarissimus Rollin, longa
„ bella exhauriunt, quantum, sæviente duello-
„ rum licentia, cruenta pax absumit. Neque e-
„ nim grassatur, ut plurimum, hæc delicata in-
„ sanæ gloriæ cupiditas per objecta & vilia capi-
„ ta; sed insidet in optimo quoque & generosis-
„ simo, ipsiusque nobilitatis florem depopulatur,
„ hoc est, præcipuam spem posteritatis, & cer-
„ tissimum Imperii columen evertit." (*Opuscul. tom. 2. pag. 111.*)

COROLLARIUM.

Graviter ergo peccant Principes, vel militum duces, qui morem illum fovent a barbaris sæculis deductum, ita ut scilicet infamis habeatur, qui accepta levi quadam injuria, illius autorem ad condictum certamen non provocaverit, vel qui ab altero, qui se læsum putat, provocatus, duellum recusaverit. Gravius etiam peccant qui similem ob casum exigunt, ut vel duello ad mortem usque certetur, vel militia deseratur.

Solvuntur objecta.

Objic. I. Ubi deficiunt testes, non possumus ab auctoritate publica injuriarum ultionem repetere; ergo tunc saltem licitum est duellum privata auctoritate susceptum.

Resp. Neg. conseq. Tum quia dictat ratio naturalis nemini licere in propria causa sese judicem constituere: ita enim comparati sunt homines, ut injurias sibi illatas, longe graviores existiment, quam re vera sint, & quod jus suum putant, ultra modum prosequi soleant; tum quia vindictam privatam generatim sic prohibet Deus: *mihi vindicta, ego retribuam;* tum, quia patienter ferendæ sunt injuriæ, cum eas ulcisci possumus, quin violentur leges divinæ & humanæ, quia

quin apertum adeatur vitæ & salutis æternæ periculum.

Inst. Tam licet hominem occidere pro retinendo honore, quam pro vita defendenda: atqui licet hominem occidere pro vita defendenda; ergo & pro retinendo honore qui læsus fuit.

Resp. 1. Neg. maj. Qui enim contendunt, urgente vitæ periculo, licitum esse injustum aggressorem occidere, jus naturale, & leges positivas in legitimæ defensionis gratiam invocant: contra vero nulla unquam lege privatis licitum fuit, ob illatam injuriam aliquem interficere. Idcirco, si Causistarum, qui duellis patrocinantur, argumenta perpendas, eos nonnisi insana hominum existimatione & opinione niti deprehendes.

Resp. 2. Neg. min. Ex his enim quæ supra diximus compertum est, sententiam quæ affirmat licitum esse pro vita servanda injustum aggressorem interficere, gravissimis impugnari rationibus; ergo dubia saltem & incerta est; ridiculum proinde est opinionem valde incertam, & in falsum propensiorem, quam in verum, adhibere, ad constantissimum christianæ disciplinæ caput evertendum.

Inst. Honor est aliquid vita melius; ergo etiamsi non liceret pro vita defendenda alium hominem occidere, id tamen licitum est, ubi agitur de honore servando.

Resp. Dist. ant. Verus honor est aliquid vita melius, conc. honor fictitius, neg.

Itaque verus honor a vano quodam honoris simulacro accurate secernendus est, ne in tanti momenti re consuetudinis & opinionis veluti torrente abrepti, a veritatis tramite deflectamus. Verus honor virtute fundatur, illiusque est indivulsus comes. Honor autem fucatus ab hominum judicio pendet. Verus honor in nobis est; honor vero fictitius in aliorum existimatione consistit, quæ profecto certa non est judicandi vel agendi regula.

Fa-

Fateor equidem verum solidumque honorem esse vita meliorem; satius quippe est mori, quam aliquo crimine fœdari, sanctasque Dei leges infringere. Absurde vero prorsus diceretur honorem fictitium vita ipsa esse potiorem: præsertim si honor ille non tantum vitæ periculo servandus sit, sed etiam legum divinarum & humanarum contemptu. Porro hujusmodi est honor, qui ad singularia, de quibus agitur, certamina rapit. Nonnisi in insana quorumdam hominum opinione positus est; non quærendus igitur, non curandus; sed negligendus & contemnendus. Injurias enim sanguine vindicare & eluere, turpe, inhumanum, barbarum est; nedum sit decorum & honestum. *Nec vero audiendi*, inquit Tullius, *qui graviter irascendum inimicis putant, idque magni & fortis viri esse censent: nihil enim laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia.* (*Lib.* 1. *de Officiis*, *cap.* 25.)

Obj. 2. Nemo tenetur famæ jacturam pati: sed qui provocatus ad duellum, illud recusaret, juxta hominum existimationem, famæ jacturam pateretur; ergo, &c.

Resp. Neg. maj. E duobus enim malis minimum eligendum est: atqui longe satius est in opprobrium incurrere, & hominibus esse despectui, quam famam ulla ratione defendere, quæ a divinis humanisque legibus prohibeatur. In eo quippe casu standum est huic Scripturæ oraculo: *Nescitis, quia amicitia hujus mundi inimica est Dei? quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur.* (*Jacob* 4. 4.)

Et vero hic testes appello, non ferreos illos homines, quibus immanis ludus est, & se, & alios periculo mortis objicere: sed eos, quos fatalis quædam necessitas ad cruentum & singulare certamen adigit. Si quacumque tandem alia ratione servari posse bona hominum existimarent, quam libenter viam illam arriperent! quantis con-

scien-

scientiæ stimulis, quantis cruciatibus internis sese liberarent! At vero, inquiunt, duræ necessitati obtemperandum est, quam imponit stultæ opinionis imperiosa lex; ergo, inquiemus, satius vobis videtur, multitudinis, licet vestro judicio injustæ, laudem captare, quam vestræ conscientiæ, quam bonorum omnium, quam Dei ipsius approbationem mereri; ergo virtutem & Religionem ipsam, opinioni quæ, vobis judicibus, insana est, mactandam esse decernitis? quid autem horribilius, quid homine christiano indignius fingi potest?

DISSERTATIO II.

DE HOMINIS ERGA CETEROS HOMINES OFFICIIS.

Officia, quibus erga ceteros homines obstringimur, vel communi humanitatis titulo nituntur, vel suam a societate ducunt originem: Hinc duplex erit hujus dissertationis caput.

CAPUT PRIMUM.

De hominis erga ceteros homines officii, communi humanitatis titulo subnixis.

Principium generale: *Alios homines quisque sicut seipsum diligere tenetur:* ratio est, quod omnes, quatenus homines, sint æquales: omnium enim eadem est natura; omnes similibus pollent facultatibus; omnes ab uno eodemque Deo conditi sunt; omnes ab uno eodemque parente suam ducunt originem; omnes pari ratione in lucem editi, adolescunt, consenescunt, intereuntque similiter; omnes denique ad eumdem finem destinantur.

Iis

Iis omnibus accedit hoc Christi præceptum: *Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* (*Matth.* 22. 39.) *Proximi autem nomine*, ait S. Leo, *non ii tantum intelligendi sunt, qui nobis amicitia, aut propinquitate junguntur; sed omnes prorsus homines, cum quibus nobis natura communis est.* (*Serm. XI. de Jejun. X. mensis, c.* 2.)

COROLLARIA.

Hinc colliges 1. diligendos esse inimicos: lege enim naturali tenemur omnes homines diligere: atqui lex naturalis prorsus immutabilis est, nec proinde eam abrogare potest inimicitiæ ratio. Naturale hoc præceptum sic confirmat Christus: *Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* (*Matth.* 5. 44.)

Colliges 2. nulli damnum esse inferendum. Alios enim homines sicut nosmetipsos deligere debemus: atqui ita se suaque amat unusquisque, ut sibi damnum afferri nolit; erga ceteros igitur homines eodem modo comparatus esse debet. Abstinendum est proinde ab homicidiis, latrociniis, furtis, rapinis, calumniis, &c. si quis ergo vel per se, vel aliorum ministerio nocuerit alteri in bonis, sive corporis, sive animi, sive fortunæ, sive famæ, tenetur ille, quantum in se fuerit, damnum resarcire. Frustra quippe clamat naturæ lex, nemini afferendum esse detrimentum, si impune violari possit. *Detrahere aliquid alteri*, inquit Tullius, *& hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor.*

Si multi actionis damniferæ fuerint participes, tenetur eorum quisquis restituere pro ratione damni quod intulit; imo totum damnum ab eo resarciendum est, si suam alii partem non restituant. Cujus officii rationem hanc affert Collator

tor Parisiensis: *La raison est que la complicité du crime, ou la part que chacun a dans la faute, l'en rendant coupable, elle le rend par conséquent responsable du tout. On peut ajouter que l'action de tous ces voleurs étant comme une seule action morale, chacun est censé avoir fait lui même tout le dommage, qu'ils ont causé de concert, & tous ensemble. C'est la décision du Droit canonique & du Droit civil.* (*Tom.* 2. *pag.* 304. *édit. ann.* 1755.)

Colliges 3. Proximo indigenti pro modulo nostro subveniendum esse. Amor enim otiosus & nihil agens, nullus merito reputatur. Subsidia autem proximo debita, alia sunt *spiritualia*, alia *corporea*. Prioris generis ista sunt: Ignorantes erudire, errantes corrigere, dubitantibus consilium dare, mœstos consolari, Deum pro salute proximi orare. Posterioris autem generis septem numerantur, scilicet esurientes pascere, sitientibus potum dare, nudos vestire, captivos redimere, peregrinos hospitio excipere, ægrotos invisere, mortuos sepelire. Ita proximo indigenti succurrendum esse clamat primaria hæc naturæ lex: *Alteri faciendum est, quod nobis factum merito velimus:* atqui nullus est, qui aliorum beneficiis sublevari juste non velit, cum iis opus habet.

Hominibus, qui prædictis officiis proximum fraudaverint, terribilis hæc sententia, teste Christo, denuntiabitur, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum. . . . esurivi enim, & non dedistis mihi manducare; sitivi, & non dedistis mihi potum; hospes eram, & non collegistis me; nudus, & non cooperuistis me: infirmus & in carcere, & non visitastis me.* (*Matth.* 25. *v.* 41. *& seq.*)

Observandum est autem in beneficiis proximo conferendis quemdam servandum esse ordinem; extraneis enim anteferendi sunt qui sanguine, amicitia vel religione nobis sunt conjunctiores.

Re-

Regulam hanc ita statuit S. Augustinus: *Cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui .... constrictius tibi junguntur*. (*Lib.* 1. *de Doctr. Christ. cap.* 28. *tom.* 3. *pag.* 14.) Quæ regula nititur ipsa natura, quæ ad illud constanter inclinat, ut magis quam extraneos, eos diligamus & ope nostra juvemus, qui vel consanguinitatis vel amicitiæ vel religionis vinculo nobis sunt colligati. Si tamen extraneus graviori necessitate laboraret, anteferendus esset propinquo longe minus indigenti: *Nam vera in hoc est caritas*, inquit S. Bernardus, *ut qui indigent amplius, accipiant prius*. (*Tom. I. pag.* 440. *n.* 6.

CAPUT II.

De hominum officiis ad societatem spectantibus.

Societas est plurimorum hominum conjunctio ad eumdem finem, societatis viribus assequendum. Agemus 1. de officiis in ordine ad societatem universim sumptam; 2. de officiis quæ pertinent ad speciales societatis formas & species.

ARTICULUS PRIMUS.

De officiis in ordine ad societatem universim spectatam.

1 Contra nonnullos Philosophos demonstrabimus homines ad societatem factos esse, & divinitus destinatos. Deinde per modum corollarii exponemus quæ exinde derivantur officia.

Th. Hobbes fatetur quidem homines alios aliis indigere, maxime senes, pueros, ægrotos; sed negat eos ad societatem a natura comparatos esse. Quinimo contendit homines esse sibi invicem naturaliter infensos. Voluntas lædendi, inquit,

quit, omnibus inest in statu naturæ, qui scilicet societatum institutionem præcessit. Ideo contendit naturalem hominum conditionem esse statum belli omnium contra omnes, in quo singuli ad illud perpetuo intenti sint, ut alios seu vi, seu fraude, seu quovis alio modo præoccupent.

Rousseau Genevensis non ita ferocem & bellicosum hominem e Creatoris manibus prodire asserit, sed mitem & benignum, omniumque virtutum seminibus a natura instructum esse; ipsum autem societate depravari, in vitiaque pronum fieri contendit. Unde concludit hominem, nedum fuerit ad societatem, qua corrumpitur, a natura constitutus, ab ea e contrario destinatum esse, ut belluarum instar in sylvis, in agris, in cavernis vitam ageret segregem, in quibus ab omni labe sese purum servaret.

Utroque illo systemate quantum deprimatur naturæ humanæ dignitas facile est intelligere; alterum homines belluis pejores fingit; alterum parem homini brutisque animantibus conditionem attribuit. Adversus eos sit

PROPOSITIO.

Homo natus est ad societatem cum aliis hominibus ineundam.

Prob. Ad illud homo natus est, quod postulant ipsius conditio, facultates & propensiones: atqui ut homo cum aliis hominibus societatem ineat, postulant, &c. & 1. quidem ejus conditio. Varias enim hominis ætates perlustra, & eum nunquam sibi sufficere, sed aliorum ope semper indigere comperies. Si eum in puerili ætate inspicias, qua ratione tenellus infans vitam servare posset, nisi sedula parentum cura ipsum foveret, regeret, aleretque. Alioqui nudus, humi jacens, aeris inclementiæ expositus, vel cito ine-

inedia consumeretur, vel belluarum ferocium præda factus, vix in lucem editus periret miserabiliter.

Sed fingamus eum adolescentiam assequi: nisi tunc parentum aliorumve hominum consiliis erudiatur, & auxiliis adjuvetur, quid erit aliud, quam ferox quoddam animal, diversas animi & corporis facultates ignorans? Deinde virilem ætatem attingat, tunc occurret generatio prolisque educatio; & communis liberorum cura, quæ patrem inter & matrem vitæ consortium, ac proinde societatem exigit*. Denique ubi consenuerit, eadem, quæ in infantia, recurret corporis imbecillitas, eadem infirmitas; tunc igitur sublata hominum societate, humi procumbens, variis morbis miseriisque confectus, nullis remediis sublevatus, nullis cibis recreatus, durissima fame extinguetur; ergo 1. postulat hominis conditio, ut cum aliis hominibus societatem ineat.

2. Id etiam requirunt hominis facultates; multis enim præditus est copulandæ societati aptissimis, & quæ, ea sublata, sunt prorsus inutiles. Quid v. g. ad societatis usum esse potest accommodatius, quam facultas varios animi sensus, voce, vultu, gestibus, aliisque signis externis exprimendi? quid autem inutilius, si omnem societatem sustuleris? inest homini facultas documenta recipiendi, quibus perficiatur; inest ingenium quod, posita societate, artium scientiarumque est capax. Tolle societatem, & otiose prorsus erunt egregiæ illæ animi dotes, incultæque omnino marcescent; ergo 2. hominem ad societatem natura esse destinatum, probant quibus exornatur facultates.

3. Idem demonstrant propensiones omnibus ingenitæ. Sic nemo est qui congressus hominum fugiat & oderit; nemo est qui non amet in amicorum sinu suos dolores exonerare; nemo est qui propriam lætitiam in aliorum veluti gremium effundere non gestiat; nemo fere qui in solitudine

vitam agere velit prorsus segregem; omnibus insita est bonam apud alios famam comparandi cupiditas, cujus tanta vis est, ut homines ad suscipiendas res, vel maxime arduas, impellat; omnibus inditi sunt quidam beneficentiæ & commiserationis sensus, quibus fit ut humani nihil a nobis alienum putemus: ut cujuslibet miseriis commoveamur: ut cuilibet periclitanti vel patienti, opem & solatium, quantum in nobis est, naturæ impulsu præbeamus: atqui omnes illæ propensiones ad consociandos, secumque invicem colligendos homines conspirant; ergo 3. &c. aliunde, &c. ergo homo natus est ad societatem cum aliis hominibus ineundam.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Ad illud minime natus est homo, quod juri naturali adversatur: atqui societas; &c. ergo, &c.

Resp. Neg. min. Ad eum quippe finem instituta est societas, ut facilius & tutius observaretur jus naturale. Quamvis enim hominibus a natura insita sint socialitatis principia, luctuosa tamen experientia constat eos variis cupiditatibus esse obnoxios, quæ juri naturali & bono publico essent plurimum nocituræ, si ipsi habenæ permitterentur: atqui eo potissimum consilio instituta est societas, ut cupiditates certis legibus, quodam veluti freno, coerceret.

Instab. Ex societate nascitur conditionum inæqualitas; atqui juri naturali adversatur conditionum inæqualitas: ergo & societas.

Resp. Neg. min. Quod enim, suadente ratione, ex liberaque hominum conventione fuit institutum, id juri naturali non opponitur; atqui ita se habet conditionum inæqualitas. Cum scilicet deprehendissent homines, necessarium esse ut alter regeretur ab altero, partem suæ libertati cesserunt, quo tutius alteram retinerent. Ut

enim

enim cujusque jura serventur illæsa, omniumque saluti prospiciatur, coercendæ sunt cupiditates, violentiaque omnis comprimenda; quod fieri non poterat, nisi unius, vel multorum imperio sese homines subjicerent. Hinc conditionum inæqualitas, quæ non minus legitima est, quam ipsæ ex quibus derivatur conventiones; ergo eam cum jure naturali pugnare perperam objicitur.

Instab. Homines jure naturali sunt æquales; ergo conditionum inæqualitas juri naturali adversatur.

Resp. Dist. ant. Homines jure naturali sunt æquales, eo sensu quod eandem habeant naturam, originem, & destinationem, conc. eo sensu quod contra hominis naturam sit, ut alter ab altero pendeat, neg.

Itaque eo quidem sensu omnes homines sunt jure naturali æquales, quod communem habeant naturam, originem & destinationem. Omnes enim acceperunt mentem intelligentia & voluntate præditam; omnes eundem auctorem agnoscunt; omnes ad eandem felicitatem destinati sunt. Unde fit ut genus humanum sit veluti ingens familia, per totum orbem diffusa, cujus omnia membra ejusdem naturæ cognatione, quasi fraternitatis vinculo, colligantur.

Nequaquam vero dici potest omnes homines jure naturali æquales esse, eo sensu quod ipsorum natura non ferat, ut alter alteri subjiciatur. Sunt enim apud homines legitimæ quædam causæ, propter quas alter ab altero pendeat. 1. Ipsa nascendi conditio parentibus liberos submittit, idque omni tempore & loco natura docuit. 2. Potuerunt homines, vigente adhuc primæva libertate, eam regiminis formam instituere, quam omnium utilitati magis consentaneam judicaverint: atqui nulla potuit admitti regiminis forma, quin constituerentur aut Principes aut magistratus, legum vindices, quibus ceteri parere tenerentur; homines igitur non sunt jure naturali æ-

quales, eo sensu quod ipsorum natura non permittat, ut alter ab altero pendeat.

Instab. alio modo: Ex societate contigit, ut quidam fierent tyranni, & quidam servituti manciparentur; ut alii sint opulenti, & alii omnium egeni; ergo injusta est societas, ac proinde juri naturali adversatur.

Resp. Dist. ant. Illud contigit ex societatis abusu, conc. ex ipsa natura societatis, neg.

Itaque a justitia & ratione alienum est, in aliquam institutionem ea incommoda refundere, quæ ex sola hominum pravitate contigerunt. Si enim valeat hujusmodi criminatio, optimum quoque culpandum erit. Nullum quippe est bonum quod homines vel in suam, vel in aliorum perciciem non verterint.

Jam vero contra societatis naturam accidit, ut quidam sua abutentes auctoritate, alios servitutis jugo subderent. Si enim primam societatis originem repetamus, facile erit deprehendere, supremam auctoritatem Regibus & Principibus ea tantum conditione fuisse creditam, ut populos non suo nutu & arbitrio, sed æquis legibus gubernarent. Veritatem hanc boni Principes quibuscumque temporibus, & imprimis Galliæ nostræ Reges, agnoverunt.

Pariter si contigit ut quidam divitiis affluerent, quidam vero dura paupertate premerentur, abusus est qui socialem constitutionem deformat, non autem vitium ipsius naturæ illigatum. Præterea cum cives plurimi sua culpa, nempe inertia, in egestatem sese conjecerint, injustum prorsus esset, illud incommodum societati imputare; ergo si qui abusus in societatem irrepserint, non ipsa accusanda est; sed culpandi sunt homines, qui rebus optimis abutuntur.

Objic. 2. Homo natus est ad felicitatem: atqui societas adversatur felicitati; ergo, &c.

Resp. Neg. min. Illud enim felicitati minime nocet, quod legibus sapientissimis agendi ratio-

nem

nem civium ad bonum commune dirigit, omnesque impellit ad implenda sua erga Deum, seipsos, ceterosque homines officia: atqui id efficit societas, non vero æqualitatis status, in quo pro suo quisquis arbitrio vitam institueret.

Enim vero si veteres recentiores historias relegamus, compertum erit multos populos formam quidem regiminis commutasse, v. g. modo Monarchiam Reipublicæ, modo Rempublicam Monarchiæ prætulisse; nullum vero invenias, qui omnem prorsus societatem abjecerit; persuasum igitur habuerunt hanc vel illam quidem regiminis formam, communi felicitati non esse accommodatam, non vero societatem in se consideratam.

Instab. Illud felicitati adversatur quod cupiditatibus præbet originem: atqui societates, &c. ergo &c.

Resp. Neg. min. Cupiditates enim suam in ipso pectore humano sedem habent & originem; nobiscum nascuntur & adolescunt. Qua rerum conditione semel posita, homines hunc statum elegerunt, non ubi tollerentur cupiditates, quod prorsus erat impossibile; sed ubi compressæ, minus communi felicitati obstarent. Jam vero manifestum est statum socialem in quo vigent leges, & pœnæ adversus transgressores sunt constitutæ, reprimendis cupiditatibus aptiorem esse, ac proinde communi felicitati magis idoneum, quam statum naturalem, in quo pariter existunt cupiditates, nulloque freno continentur; ergo societas cupiditates coercet, nedum ipsis originem præbeat.

Instab. Illud humanæ felicitati nocet, quod pejorem efficit hominis conditionem: atqui societas civilis pejorem, &c. certissimis enim constat experimentis 1. corpus humanum in statu solitudinis robustius esse ac valentius; 2. ex societatis commercio, tanquam ex pestifero fonte, infinitos propemodum morbos scaturire. Inde fit ut homi-

mines; feri sylvarum incolæ, constanti valetudine fruantur, quia vitam agunt naturæ viciniorem; ergo, &c.

Resp. 1. Dist. maj. Quod pejorem efficit ex natura sua hominis conditionem, conc. maj. ex hominum abusu, neg. maj. dist. par. min.

Itaque si interdum societas civilis deteriorem efficiat hominis conditionem, malum est ab ipsius natura prorsus alienum, hominumque pravitati tribuendum. Homines enim ea mente societatis civilis fœdus inierunt, ut conjunctis viribus, mutuæ felicitati efficacius allaborarent; aut potius eo consilio divina Providentia ad societatem nos destinavit. Cum autem optima quæque pravis hominum affectibus corrumpi soleant, deinceps accidit ut homines secum invicem colligati, non tantum vitæ necessaria, sed ea etiam quæ vividiorem voluptatis sensum provocant, studiosius inquirerent. Hinc artes explendis cupiditatibus accommodatæ majori pretio habitæ sunt, quam eæ quæ ad usus necessarios partinerent. Inde emolliti animi; inde enervatæ corporis mentisque facultates; inde luxuriæ pestis, tot morbos, tot calamitates in genus humanum invexit. Ne tamen inde concludas societatem civilem ex natura sua humanæ felicitati nocere; extiterunt enim, & hodiernis etiam temporibus existunt civitates bene moratæ, e quibus exulant, quos deploramus, societatis abusus.

Resp. 2. Vitam solitariam cujus commoda tantopere venditant adversarii, incommodis longe gravioribus obnoxiam esse, a quibus homines liberat societas civilis. Esto enim homines feri, qui vitam segregem in sylvis agunt, robustiores sint, a plurimisque morbis immunes, at certe, ipso Genevensi cive teste, neque ingenium suum disciplinis liberalibus excolunt, neque facultates morales evolvunt. Nullam, si eidem fides adjungatur, distinctam habent veri & falsi, justi & injusti notionem; nullum creatori cultum exhibent;

in

in præsentibus toti, nec præterita recordantur, nec futura prævident; denique in toto vitæ decursu brutis animantibus haud absimiles videntur. Quis vero societatis incommodis ita moveatur, ut turpissimam hanc conditionem invideat?

Objic. 3. Si homines ad societatem nati sunt, quisquis in solitudinem abit, contra intentionem Providentiæ peccat: atqui illud absurdum est, totoque excellentibus & religiosis viris injuriosum, qui, ut Deum possiderent, urbes suosque deseruerunt; ergo, &c.

Resp. Dist. maj. Contra intentionem Providentiæ peccat, quisquis in solitudinem abit sine peculiari Dei impulsu, conc. secus, neg.

Revera contra Providentiæ intentionem peccat qui, nisi Deus specialiter eum ad illud moveat, omnem prorsus societatem fugit. In apertum enim vitæ discrimen, quando consenuerit, sese conjiceret. Hinc illud Scripturæ oraculum: *Væ soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem se.* (*Eccl.* 4. 10.) Non ideo tamen reprehendendi sunt illi homines pietate insignes, qui totos sese in antris & sylvis abdidere, ut pœnitentiam agerent, excussoque temporalium negotiorum onere, Deo servirent liberius. Asperum enim illud vitæ genus, nonnisi inspirante Deo, suscepisse judicandi sunt.

Ceterum plurimum discriminis est inter homines, qui sese ab omni prorsus societate segregant, & eos qui a tumultuosis duntaxat cœtibus recedunt, ut saluti suæ consulant. Manifestum est illos contra Providentiæ intentionem non agere, qui vitæ purioris desiderio ducti, periculosos hominum cœtus fugiunt, quales sunt ii qui cœnobiticam vitam amplectuntur. Ipsi non sunt plane societatis exsortes; siquidem communibus officiorum, documentorum, & exemplorum vinculis inter se junguntur.

co-

COROLLARIUM I.

Debet civis quisque patriæ legibus obtemperare: cum enim firmissimum sit cujuslibet societatis munimentum, iis sublatis, hæc corruat necesse est. Gravissimi igitur criminis rei sunt, qui patrias leges infringere non dubitant. Quantum enim in se est, societatem destruunt. Quid autem id aliud est, quam in Deum ipsum rebellare, qui societatis est auctor, cum ad eam homines destinaverit?

COROLLARIUM II.

Vitam pro patria effundere, ubi opus est, debemus. Quisquis enim societatis alicujus membrum fit, huic seipsum suaque omnia tradit; ad promovendam communem utilitatem, quocumque poterit modo, sese obstringit. Nostra proinde vita proprium fit patriæ bonum. Ubi igitur ad depellendam ipsius perniciem, vel gravem aliquam calamitatem, necesse erit ut civis in manifestum vitæ periculum incurrat, repetendi hujus sacrificii jus habet patria. Quod si abnuat civis, graviter in patriam peccat, & turpissimum sibi dedecus inurit. Quid enim indignius & abjectius est, quam paucos vitæ ignobilis dies anteferre, & officio suo, & societatis, cujus omnia debemus, utilitati?

Contra vero quam magno fortique animo dignum, quam dulce est, & officio suo, & patriæ bono sese devovere! Omnem mortis horrorem discutit ista cogitatio: *meo sanguini salutem suam cives debituri sunt. Apud eos æternum vivent nobilior mei pars, meæque virtutes. Patriæ, etiam post mortem sum profuturus, clarissimum meæ in eam charitatis exemplum civibus relinquendo.* Qua cogitatione armati, plurimi tum Græci, tum Romani, pro civium salute ad certam mortem convolarunt.

Quor-

Quorsum ad extranea confugere exempla, dum nobis domestica suppetunt? Ex ultimis quæ Gallia nostra subministrat, unum duntaxat seligimus: Caletum (*Calais*) ad extrema redegerat Eduardus III. Angliæ Rex per unius anni obsessionem. Tandem ad pactionem de urbe dedenda ventum est. Quod tandiu sibi restitisset ea civitas, indignans Princeps hanc legem imposuit, ut ipsi traderentur sex e primoribus civibus, quos suæ ultioni mactaret. Qua conditione consternata fuit civitas. At generosus civis, cui nomen *Eustache de Saint-Pierre*, sese publice saluti victimam obtulit. Huic sese adjunxerunt quinque alii, tanto commoti pietatis exemplo. Angliæ Regi traditi sunt, & jam jam morituri erant, nisi Principis uxor tantam animi fortitudinem demirans, eorum veniam suis precibus obtinuisset.

COROLLARIUM III.

Suis quisque bonis patriam debet adjuvare; ea tantum lege id juris habent privati, ut eorum fortunas & vitam defendat Respublica, ut ipsorum incolumitati & securitati invigilet & provideat; in publicorum igitur sumptuum partem veniant oportet. Quinimo in arctum sese cogere, & superflua resecare debent cives, quando id exigit publica necessitas. Si enim vitam ipsam, quanto magis suas facultates tenentur patriæ devovere.

Multa nostri annales offerunt civium exempla, qui officium illud generose expleverunt. Infaustus Galliæ Rex (*le Roi Jean*) post diuturnum, quo vexata fuit Francia, bellum, Pictavis in hostium potestatem venerat. Illico una e provinciis nostris, nempe Occitania (*le Languedoc*) quamlibet oblectationem publicam, quodlibet luxus genus sibi intercidit, ut laboranti patriæ subveniret. Clarissimus D. de Turenne non semel supellectilem suam vendidit, & ære alieno sese

ob-

obstrinxit, ut exercitum, cui præerat, suis aleret sumptibus. Nostra etiam ætate, regnante Ludovico XV., crudeli bello regnum erat conflictatum, vacuum ærarium, exhausti populi. In iis autem rerum angustiis, omnium animos incendit amor patriæ. Provinciæ, urbes, variique Galliæ ordines, quidquid sibi subtrahere possunt, in commune Reipublicæ bonum conferunt, nova dilectissimo principi subsidia certatim offerunt, ex quibus construantur naves bellicæ. Novum, & quidem splendidum, illius erga Patriam & Principem, charitatis argumentum annus iste nobis subministrat.

COROLLARIUM IV.

Suas animi & corporis dotes (*talens*) in patriæ utilitatem impendere debent privati. Iis enim a Deo concessæ non fuerunt, nisi ut eas in commune societatis bonum conferrent. Graviter igitur peccant qui, neglectis egregiis animi facultatibus, turpi otio & mollitie diffluunt. Longe aliter se geret bonus civis. Quidquid dotis accepit a Deo, in societatis cujus est membrum, usus adhibebit, aliquem magistratum, vel artem patriæ utilem exercendo. Ratus eo consilio instituta esse munera publica (*les charges publiques*), ut societatis felicitati serviant, non alium sibi finem proponit. In iis obeundis non propriam tantum gloriam, non privata commoda, sed communem patriæ utilitatem sectatur.

CAPUT III.

De hominum officiis in ordine ad varias societatis species.

Societas dividitur in domesticam & civilem.

AR-

ARTICULUS PRIMUS.

De Societate domestica.

Triplex potissimum distinguitur societas domestica, nempe *conjugalis*, *paterna*, & *herilis*.

PARAGRAPHUS I.

De Societate conjugali.

1. Societatis conjugalis præcipuus finis est liberorum procreatio, propter quam scilicet sexuum diversitas in humano genere constituta est, dicente Scriptura: *Masculum & feminam creavit eos*, *benedixitque illis*, *& ait: crescite & multiplicamini*. (*Genes.* 1. *v.* 27. & 28.) Cum autem filiorum procreatio variis de causis optari soleat, non tam eo spectare debent conjugum vota, ut nominis, bonorum & dignitatum heredes habeant, quam ut veræ fidei, Religionis, Deique cultores educent. Quapropter Tobiam sic admonet Angelus: *Accipies virginem cum timore Domini*, *amore filiorum magis quam libidine ductus*, *ut in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequaris*. (*Tob.* 6. 22.)

5. Matrimonium comitari solent graves ærumnæ, anxietates, sollicitudines, quæ infaustæ sunt primi peccati appendices. Unde Apostolus de conjugibus sic habet: *Tribulationem carnis habebunt hujusmodi*. (1. *Cor.* 7. 28.) Debent igitur conjuges mutuam opem sibi præstare, ut grave nuptiarum jugum facilius sustineant. Ad illud autem assequendum, sese invicem diligant, mutuoque honore concordiam firmare studeant necesse est; adeo ut mulieres sint viris suis subditæ, & viri uxores habeant tanquam socias, non veluti famulas. Idcirco mulieribus sic jubet Apostolus: *Mulieres viris suis subditæ sint*, *sicut Domi-*

no, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ. (*Eph.* 5. *v.* 22. & 23.) Deinde sic viris præcipit: *Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea.* (*Ibid. v.* 25.) Ut autem mutuus inter conjuges amor foveatur, vir debet, quantum ferunt Religio & ratio, uxori benignum sese & obsequiosum præbere; debet infirmitates sexus debilioris patienter sustinere; debet, quantum prudentia suggesserit, rerum domesticarum eam participem facere, sed ita ut auctoritatem in familiam semper retineat, cui præesse sui est muneris.

3. Cum inter conjuges individua sit vitæ consuetudo, perpetuumque vinculum, quod sola morte dissolvi queat, in uxoris & mariti delectu summa adhibenda est diligentia. Quod officium ad parentes præcipue spectat. Juvenes enim, cum sint inexperti, & cæco quodam affectuum impetu abripi soleant, ad rem tanti momenti feliciter conficiendam sunt prorsus impares. Habenda est autem ratio ætatis, fortunæ, conditionis, ingenii & indolis, ut in omnibus, quantum fieri potest, inter utrumque conjugem servetur æqualitas. Nihil vero studiosius explorari debet, quam ingenium & indoles. Alioqui rixis, dissidiis innumerabilibus perturbabitur societas conjugalis.

4. Postulant veritas & justitia, ut neuter futurus conjux mendacio, fraude alterum decipiat, sed contra ingenue sibi invicem ea declarent, quorum cognitio utriusque intersit, priusquam matrimonii jugum subeant. Sic Raguel Saram filiam suam in matrimonium Tobiæ traditurus, eum de septem virorum, quibus illa jam nupserat, morte præmonuit. (*Tob.* 7.) Cum enim Deus cujus providentia omnes eventus diriguntur, sit summe verax & justus, felicem exitum ab eo sperare non debent, qui in contrahendo matrimonio fraudem adhibuerunt.

5. Diligentissime curandum est, ut ea deligatur

tur uxor, quæ Deum timeat, quæ virtutibus ornetur, & moribus christianis sit imbuta. His enim dotibus si careat, quomodo virtutem & pietatem teneris liberorum mentibus instillare poterit, quod tamen præcipuum est parentum munus? Præterea si vetitum sit, ne cum malis & improbis societatem ineamus, quorum vitia nostros in animos sensim subreperent; quanto minus licet conjugem pietate destitutam assumere! longe enim arctior esse debet societas cum uxore aut marito, quam cum amicis.

Denique *domus & divitiæ dantur a parentibus; a Domino autem proprie uxor prudens.* (*Prov.* 19. 14.) Tanti igitur momenti negotium præ ceteris omnibus divinæ bonitati commendandum est, tanquam opus periculosæ plenum aleæ.

PAGRAPHUS II.

De Societate paterna.

Societas paterna ea est quæ inter parentes & filios intercedit. Utrisque sua sunt officia, quæ raptim perstringemus.

De parentum erga liberos officiis.

1. Non satis est liberos a parentibus procreatos fuisse; præterea alendi sunt atque educandi. Eos proprio matris lacte esse enutriendos, non alienis uberibus tradendos, ipsa docet natura, quæ mulieri dedit quidquid ad munus illud requiritur. Præterea matris, non secus ac liberorum interest, ut eos ipsa nutriat. Matris quidem, quæ, nisi id faciat, nimia affluentis lactis copia graves sibi morbos accersit. Interest etiam liberorum: namque magnam partem habet in corporibus animisque fingendis ingenium nutricis & natura lactis. Quod enim arbusculis contingit, ut scilicet ad mutandam earum indolem plurimum va-

valeant aquæ, & solum quibus nutriuntur; hoc multo magis in pueris locum habet. Si ergo frequenter accidit, ut arbor læta & nitens, alium in locum translata, deteriori terræ succo depereat; non mirum est si parentum bonorum liberi, neque corpore, neque animo his similes existant, cum ipsis plerumque adhibeatur nutrix vitiosa. Quantum pueris noceat aliena nutritio sic describit auctor Prædii rustici. (*Lib.* 2. *versus finem.*)

At puer ingenuus, qui sub laquearibus aureis
Exoritur, tristi patrios mutare Penates
Cogitur exilio; positoque puerpera fœtu
Fœmina, dives opum, ventris cum pondere matrem
Exuit, atque boum mugitus inter, alendam
Rus aliquo sobolem domina procul urbe relegat:
Quæque cani sugenda dabit, negat ubera nato:
Gibbere: distortis fœdum vel cruribus, annos
Post aliquot, puerum recipit, quem plurima passum
Non oculo novit, non pectoris indice motu.

Præterea mulierum crudelitate, quæ suos partus deserunt, & a se ablegant, interscinditur, aut certe quidem deteritur vinculum illud animi & amoris, quo parentes cum filiis natura colligat. Nam ubi infans procul a matris conspectu exulat, maternus amor sensim restinguitur: ipsius quoque infantis affectus in ea sola conquiescit, cujus curis alitur; & proinde, ut in pueris expositis usuvenit, matris quæ illum genuit vix ullus superest sensus, ullumque desiderium.

2. Nihil parentibus debet esse antiquius, quam ut christiane instituantur ipsorum liberi. Eos ad supremi Numinis cognitionem, cultum & amorem verbo & exemplo informent, Tobiam imitantes qui filium *ab infantia timere Deum docuit, & abstinere ab omni peccato*. (*Tob.* 1. 10.) Pietatis aliarumque virtutum exempla ipsis propo-

ponant, sive ex profanis, sive præsertim ex sacris auctoribus deprompta. Hoc imprimis caveant parentes, ne facta verbis dissentiant, pravisque suis moribus liberos ad imitationem pronos in vitia pertrahant. *Maxima*, inquit Ethnicus Poeta, *pueris debetur reverentia*. Cum natura simus earum rerum tenacissimi, quæ rudibus annis percipiuntur, maxime curandum est, ut pueri nihil nisi bona & recta videant, legant, audiant, quorum memoria usque ad senectutem eos prosequatur. Quam ob causam a famulorum consortio, quantum fieri potest, removeantur: Nihil est enim tam tenerum, tam flexibile, tam quocumque inclinaveris cereum, quam puerorum mentes. Plurimum igitur esset periculi, ne cereis illorum animis multa imprimerentur indecora & obscœna, si inter famulos versarentur, qui plerumque corruptis sunt moribus.

5. Curent parentes, ut liberi ab ignobili otio abducantur, & iis erudiantur disciplinis vel artibus, quæ cujusque indoli & conditioni videntur congruere. Postquam autem eos magistris edocendos commiserint, non idcirco sese ab omni cura solutos existiment. Verum qui sint eorum progressus, quæ agendi ratio, qui mores diligenter inquirant. Qua in re non leviter peccant multi parentes, qui ubi suos liberos in magistrorum disciplinam tradiderunt, vel potius projecerunt, de ipsis nihil sunt solliciti, nihil de eorum studiis, nihil de moribus inquirunt, imo illorum præceptores, ne facie quidem, ut plurimum, norunt.

4. Cum adultam ætatem assecuti fuerint liberi, ipsis proponatur vitæ institutum, non quod caro & sanguis, sed quod voluntas Dei, æternaque liberorum felicitas suadere videantur. Cum patriæ membra nascantur, aliquod vitæ genus amplecti debent, quo Reipublicæ, sive in toga, sive in armis, sive in aliis artibus utiles esse possit, ut sic monet Juvenalis satyra 14.

Gra-

Gratum est quod patriæ civem, populoque dedisti,
Si facis ut patriæ sit idoneus, utilis agris;
Utilis & bellorum, & pacis rebus agendis.

De liberorum erga parentes officiis.

Liberorum erga parentes officia ad quatuor præcipua revocari possunt, honorem scilicet, amorem, obedientiam, & auxilium.

1. Equidem parentibus deberi honorem & reverentiam, ita docet & suggerit natura, ut in ea re consentiant cujuscumque nationis & Religionis populi. Quod naturæ præceptum sic confirmat Deus: *Honora patrem tuum & matrem tuam.* (*Exod.* 21. 20.) Idem præcipitur his verbis: *Qui timet Dominum, honorat parentes, & quasi dominis serviet his qui se genuerunt.* (*Eccli.* 3. 8.) Dei enim, cujus locum erga nos tenent, sunt imagines. Divinæ potentiæ instrumenta fuerunt ad vitam nobis impertiendam; divinæ Providentiæ quasi canales extitere, ad nos enutriendos. Quæ igitur ipsis infertur injuria, eadem in ipsum Deum recidit. Idcirco veteri in lege capitali sententia damnatum voluit, qui parentibus esset contumeliosus: *Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur.* (*Exod.* 21. 17.)

Duo postulat honor parentibus debitus, 1. ut eos consulant liberi in rebus alicujus momenti, in quibus ab eorum auctoritate pendent, ipsorumque consiliis acquiescant, nisi obstiterit lex divina; 2. ut parentum infirmitates patienter sustineant: æquissimum enim est, ut qui juvenilem infirmitatem nostram susceperint, eorum senilem imbecillitatem toleremus. *Fili*, inquit Ecclesiasticus, *suscipe senectam patris tui, & non contristes eum in vita illius; & si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas eum in virtute tua.* (*Cap.* 3. *v.* 14. & 15.)

2.

2. Parentes suos amore tenerrimo complecti debent liberi; ingrati enim animi vitio graviter peccarent, nisi eos diligerent, quorum ministerio & vitæ usuram, & innumera beneficia a Deo acceperunt. Summopere igitur studendum est, ut parentibus nostra agendi ratio in omnibus placeat; ut sive pro bonis lætitiam, sive pro malis quæ ipsis accidunt, dolorem iis significemus. Sed in eo maxime elucere debet amor noster, ut parentum bono spirituali consulamus. Si enim de temporalibus duntaxat ipsorum bonis solliciti sumus, eos paganorum more, non vero ut Christianos decet, diligimus: idcirco nihil omittere debent liberi, ut parentum saluti inserviant, sive precibus, sive exemplis, sive monitis, prout christiana suggesserit prudentia.

3. Non satis est parentes honore & amore prosequi, ipsis præterea obediendum est. Cujus obsequii illustre exemplum præbuit Christus Dominus, de quo sic narrat S. Lucas: *Erat subditus illis*, parentibus. (*Cap.* 2. *v.* 51.) Idem sic jubet Apostolus Christi fidissimus interpres: *Filii, obedite vestris parentibus in Domino; hoc enim justum est* (*Eph.* 6. 1.): *Filii, obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in Dominum*. (*Coloss.* 3. 20.) Hæc autem parentibus obtemperandi lex non tantum quandiu vivunt, sed etiam post ipsorum mortem, obligat. Debent enim filii vere christiani ultimas parentum voluntates, post eorum obitum, religiose exequi.

4. Parentibus subministrandum quidquid ad vitam sustentandam necessarium est, habita ratione status & conditionis. Nihil quippe æquius est, quam iis partim saltem rependere quæ ab ipsis accepimus. Quidquid enim beneficii in parentes conferat filius, nunquam tantum dare poterit, quantum sibi ab ipsis collatum fuit.

PARAGRAPHUS III.

De Societate herili.

Dominorum erga famulos officia hic leviter attingemus. I. Imperium domini in famulos, nec durius sit, nec mollius. Non durius quidem imperitare debent, sed meminisse illud Apostoli: *Vos, domini, eadem facite illis, remittentes minas: scientes quia & illorum & vester Dominus est in cælis, & personarum acceptio non est apud eum.* (*Eph.* 6. 9.) Idem Apostolus ad Philemonem scribens in gratiam Onesimi ejus servi, qui Religionem Christianam amplexus fuerat, Philemonem hortatur, ut ipsum habeant, *jam non ut servum, sed pro servo carissimum fratrem.* (*v.* 16.) Præterea recogitandum est, famulorum conditionem non tantum laboriosam esse, sed etiam apud homines vilem & abjectam; postulant igitur humanitas & charitas, ut illius ministerii difficultates & demissionem, quantum in nobis est, temperemus: non tamen benignius & indulgentius sese gerere debent domini; nimia enim bonitate abutuntur famuli, juxta illud Proverbiorum: *Qui delicate a pueritia nutrit servum suum, postea sentiet eum contumacem.* (*Cap.* 29. *v.* 21.) Prudentis est domini, explorata famulorum indole, cum aliis mitius, cum aliis severius agere.

2. Tenentur domini pactam cum famulis mercedem tempore constituto persolvere, nec longiorem facere hujus expectationem. *Quicumque*, inquit filio suo Tobias, *tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, & merces mercenarii tui apud te omnino non remaneat.* (*Tob.* 4. 15.) Operas suo pretio & famulos sua mercede fraudare, tantum est peccatum, ut quasi homicidium a Scriptura reputetur: *Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt.* (*Eccli.* 34. 27.)

3.

3. Si quem in morbum inciderit famulus, diligentem illius curam gerere debet herus. Si enim quibus indiget subsidia illi subministrari non curaverit, contra charitatem peccat. Inhumane autem prorsus agerent heri divites, si famulos ægrotantes, aut derelinquerent, aut cogerent tenue peculium, multis sudoribus comparatum, in morbi curationem impendere, vel ad publicam pauperum domum confugere. Præterea boni domini est efficere, ut post ipsius obitum fidi veteresque famuli habeant unde vivere possint, nec postea in famulatum sese tradere cogantur.

In præfatis officiis non agitur nisi de bonis temporalibus. Quod spectat ad spiritualia, tenentur domini famulorum saluti impensius consulere, nihilque omittere, ut eos a malo deterreant, ad bonumque excitent. Herus enim quisque, ut notat Augustinus, tanquam suæ familiæ Episcopum sese reputare debet, & ea, qua pastorem decet, sollicitudine suos domesticos ad Dei cultum impellere.

Debet ergo 1. curare ut officiis a Religione præscriptis accurate fungantur, eosque suis exemplis excitare; 2. summam adhibere diligentiam ut Religionis Christianæ dogmatibus, mysteriis, præceptis erudiantur, sive eos cogendo publicis Parochiæ exercitationibus interesse, sive operam dando, ut privatim educeantur, sive libros subministrando qui veræ solidæque pietatis sensus & documenta contineant; sed maxime cavendum, ne pravos lectitent libros, qui eos ad turpia sollicitent.

3. Non permittat herus, ut famuli otio diffluant, sed eos jubeat vel in opus aliquod manuale, vel in lectionem, vel in scriptionem impendere quidquid temporis, expleto servitio, supererit; sic quippe innumeris occurreretur malis & vitiis: *multam enim malitiam*, inquit Scriptura, *docuit otiositas*. (*Eccli.* 33. 29.) Quid aliud discere possunt homines per notabilem diei partem

tem occupationibus vacui, & quorum plerique non aliud tædio remedium adhibent, quam ludum, vinum, aut colloquia, quibus ad libidinem pertrahuntur?

4. Vel per se, vel per alios diligenter explorent domini, quænam sit famulorum agendi ratio, qui mores. Ad ipsos enim spectat terribilis hæc Apostoli sententia: *Si quis autem suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior.* (1. *Tim.* 5. 8.)

ARTICULUS II.

De Societate civili.

Societas civilis definiri potest hominum multitudo, qui sub eodem regimine publico consociantur, securitatis felicitatisque comparandæ gratia. Variæ autem sunt civilis regiminis formæ, quæ tamen ad tres generales revocari possunt; aliud quippe est *monarchicum*, aliud *aristocraticum*, & aliud *democraticum*.

Regimen *monarchicum* illud est in quo summum imperium in uno residet, sive in quo unus imperat Princeps, qui dicitur *Monarcha*, ut in Gallia & Hispania. *Aristocraticum* appellatur illud in quo imperant Optimates, seu Nobiles simul plures, ut fit apud Venetos. Tandem *democraticum* vocatur illud quod a populo administratur, sive in quo Respublica a Consilio regitur, in quo quilibet e populo jus habet suffragii, ut apud Helvetios.

Quæritur 1. quænam ex triplici illa regiminis forma sit præponenda.

Resp. Sicut artem suam quisque laudare amat, sic patriam, mores, vitæ institutum, regiminisque sui formam. Sed ingenue fatendum est unicuique esse commoda, & pariter sua, propter hominum cupiditates, incommoda. Illud autem

præ

præ aliis laudandum regimen, quod minimis urgetur incommodis. Quo nomine, primatum sibi vindicare monarchicum regimen existimamus.

1. Quia in eo civium concordiæ magis consulitur, quippe qui in officio continentur efficacius ab uno Rectore, cui cum una sit voluntas, non multiplex, ut accidit quando rerum administrationi plures præficiuntur, æquali semper tenore aguntur omnia, quemadmodum universus orbis ab unico & omnipotente Deo constanti modo regitur. 2. Quia firmior existit Respublica: ubi enim unus est rerum moderator, in unum conspirant omnium studia, & vires populi in unum colliguntur, tantus non est ambitiosorum potentiorumque hominum factionibus & dissidiis locus. 3. Quia felicitati publicæ magis allaboratur ab unico moderatore, quam a pluribus. Rector enim unicus Rempublicam curat tanquam suam, Rectores autem plurimi, tanquam communem; ita vero probati sunt homines, ut quisque illud studiosius curet, quod spectat tanquam suum. 4. Denique quia in domo privata, in navi, in exercitu, longe melius concordiæ bonoque communi consulitur unius, quam multorum, imperio; idem igitur in societate civili evenire debet.

Quæritur 2. undenam oriatur suprema civilis regiminis potestas.

Resp. Certum est neminem, quamvis robore, opibus, ingenio præstantem, jus habere alios suo imperio subjiciendi, sive eos ad leges quas condiderit, observandas cogendi. Eximiæ enim tum animi, tum corporis dotes nullum in alios dominium conferre valent, ut satis patet. Idcirco, ut legitima sit in Principe auctoritas, requiritur consensus & libera electio, qua populus vel uni, vel pluribus regendum sese committat. Verum conferatne populus summam potestatem, quæ in ipso ante Principis delectum residebat; an vero suam a solo habeat Deo hæc potestas, id ipsum

est,

est, quod in controversiam ausi sunt quidam adducere. Qua de re sit sequens propositio.

PROPOSITIO.

Suprema Principum auctoritas a Deo, non a populo suam habet originem.

Probatur: Suprema auctoritas, ex omnium consensu, leges condere potest, pœna etiam mortis adversus transgressores constituta: atqui hæc potestas a Deo solo, qui summus est vitæ & necis arbiter, confertur, non a singulis hominibus Principem eligentibus. Cum enim nec in suam, nec in aliorum vitam jus habeant, illud alteri dare nequeunt; ergo, &c. Præterea si potestas suprema a populo conferatur, populus obedire non tenebitur, nisi propter fidem Principi ea conditione datam, ut bene imperet: atqui illud dici non potest; si enim nonnisi cum Princeps recte imperat, obtemperare teneretur populus, judex esset legum a Principe conditarum, easque pro suo nutu recusare posset: atqui nihil supremæ Principum auctoritati, nihil communi societatis bono magis adversatur. Id enim turbas, dissensiones publicas, apertamque adversus Principes rebellionem induceret; de societate igitur actum esset & conclamatum; ergo, &c.

Denique iis accedit Scripturarum auctoritas: *Per me Reges regnant*. (*Prov.* 8. 15.) Nabuchodonosor Principem ethnicum sic alloquitur Daniel: *Deus Cæli regnum & . . . imperium dedit tibi . . . & sub ditione tua universa constituit*. (*Dan.* 2. *v.* 37. & 38.) . . . . *Non est potestas nisi a Deo*, inquit Apostolus; *quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt*. (*Rom.* 13. 1.) Veritatem hanc innumeris in locis prædicant SS. Patres. Sed unum hic appellabimus Augustinum: *Deus ipse*, inquit, *dat regna terrena bonis & malis*. (*Lib.*

(*Lib.* 4. *de Civit. Dei*, *cap.* 33.)... *Non tribuamus dandi regni atque imperii potestatem, nisi Deo vero*. (*Ibid. Lib.* 5. *cap.* 21.)

COROLLARIA.

Hinc colliges 1. Principibus obediendum esse, non solum *propter iram*, *sed etiam propter conscientiam*, ut ait Apostolus, id est non solo metu pœnæ transgressoribus impositæ, sed etiam propter obsequium Deo debitum. 2. Nunquam licitum esse adversus Principes rebellare. *Qui enim resistit potestati*, *Dei ordinationi resistit*. (*Rom.* 13. 2.) Quamvis igitur Princeps crudeliter imperaret, quamvis veræ Religionis foret hostis infensissimus, ab eo tamen descissere nefas esset; sed ita in vera Religione standum esset, ut nec quidquam contra Deum admitteretur, nec a Principe fieret defectio. Qua in re primorum Christianorum illustre habemus exemplum, qui omnia potius mala patiebantur, quam Deum offenderent, vel fidem Principi debitam violarent. 3. Regiam potestatem a Deo solo pendere. *Colimus Imperatorem*, ait Tertullianus, *ut hominem a Deo secundum*, & *solo Deo minorem*. (*L.* 2. *ad Scapulam c.* 2.) Nullam proinde in terris esse potestatem, quæ subditos a fidelitate Principibus debita eximere possit. 4. Augustissimam Regis personam verbis aut factis lædere quoddam esse sacrilegii genus. Cum enim divinæ supra homines potestatis sit particeps, quædam est in terris ipsius Divinitatis imago. 5. Tandem colliges a civibus honorem & reverentiam deberi Magistratibus a Rege constitutis. Principis enim vices gerunt, qui cum solus nequeat rerum publicarum onus sustinere, Magistratus quosdam deligit, qui legum custodes sint & vindices.

Quæres 3. quænam sint præcepta Magistratuum & judicum officia & dotes.

Resp.

Resp. 1. Debent ex legum præscripto judicare; eas igitur noverit judex necesse est, illarumque mentem diligenter perscrutetur, ut ab iis in omni judicio non deflectat.

2. Lucro & avaritiæ non serviat. Præcipua enim Judicum dos est integritas, quæ nec corrumpi nec labefactari possit: atqui Judex lucrum inhians & avaritiæ studens, intemeratam in dicendo jure integritatem non retinebit: munerum enim illecebris captus, litigantis qui plus obtulerit jus magis certum esse sibi facile persuadebit. Hinc illud Deuteronomii: *Non excipies personam, nec munera, quia munera excæcant oculos sapientum*. (*Cap.* 16. *v.* 19.)

3. Judici summa opus est constantia, invictoque animi robore. Ita enim comparatus esse debet, ut nec odii, nec amoris affectibus, nec vindictæ desiderio, nec potentum precibus, aut minis, nec mortis ipsius formidine ab officio deterreatur. Ad illud vero quanta requiritur animi fortitudo! unde sic monet Ecclesiasticus: *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis .... noli esse pusillanimis in animo tuo*. (*Cap.* 7. *vers.* 6. *&* 9.) Præterea necesse est ut judex studiis plerumque jejunis, ingratis & difficilibus vacet; ut obscura & ambigua partium jura diligenter excutiat; ut vix alienis, qui sæpe fallunt & falluntur, oculis credat; tot vero labores quo pacto sustinere poterit, nisi maxima animi firmitate polleat?

4. In judicio sola causa, seu res, de qua disceptatur, spectanda est, nulla habita ratione personæ, sive sit pauper, sive potens. Ita præcipit Deus: *Non facies quod iniquum est, nec injuste judicabis. Non consideres personam pauperis: nec honores vultum potentis, juste judica proximo tuo*. (*Levit.* 19. 15.) Audiendi sunt igitur litigantes, qualescumque fuerint, nobiles vel plebeii, divites aut pauperes, urbani vel rustici;

pon-

ponderanda quæ utrinque allegantur; nec enim quempiam inauditum condemnari patitur ratio.

Quæres 4. utrum Judex condemnare possit hominem in re capitali accusatum, & sufficienti testium numero convictum, quem privata scientia certo novit esse innocentem.

Resp. Partem affirmantem defendunt multi, inter quos eminet S. Thomas. Alii autem cum S. Bonaventura negant, & contendunt teneri hujusmodi Judicem abstinere a judicio, imo Magistratum, si necesse sit, deponere. Qua de controversia sit

PROPOSITIO.

Non licet Judici ex allegatis & probatis hominem condemnare, quem certo novit innocentem; verum a judicio debet abstinere; imo, si necesse sit, Magistratum deponere.

Prob. Non licet agere contra legem tum naturalem, tum positivam: atqui judex eum condemnare non potest, quem certo novit innocentem, quin agat 1. contra legem naturalem. Hæc enim clamat, morte non afficiendum esse insontem; 2. contra legem positivam, & quidem divinam. Sic enim vetat Deus: *Non suscipies vocem mendacii ... non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in judicio, plurimorum acquiesces sententiæ, ut a vero devies.* (*Exod.* 23. *v.* 1. & 2.) Atqui judex hominem innocentem in hypothesi proposita damnando, *susciperet vocem mendacii*, nempe testium criminationes, quarum falsitatem compertam habet, *sequeretur turbam ad faciendum malum*, nempe ad judicandum contra propriam conscientiam, quod semper est peccatum: *plurimorum acquiesceret sententiæ ut a vero deviaret*, pronuntiando scilicet contra veritatem sibi cognitam: ergo, &c.

Præ-

Præterea judex, quantum potest, illum imitari debet, cujus in jure dicendo personam gerit: atqui judex in jure dicendo ipsius Dei personam sustinet, juxta illud Scripturæ ad Judices: *Videte quid faciatis: non enim hominis exercetis judicium, sed Domini.* (*Lib.* 2. *Paralip.* 19. *v.* 6.) Deus vero secundum veritatem judicat, non secundum falsa hominum testimonia; ergo judex eodem modo se gerere debet.

Denique minima de malis eligenda sunt, ut vulgari fertur axiomate: atqui judex in casu proposito longe minus malum, leviusque incommodum subit, Magistratus jacturam sustinendo, quam reluctante conscientia, pœnam capitis in hominem insontem ferendo. Tunc quippe maximum Dei odium in se concitaret: *Qui enim condemnat justum, abominabilis est... apud Deum.* (*Proverb.* 17. 15.) Ergo, &c.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Ita præcipit Deus: *In ore duorum aut trium testium peribit qui interficietur.* (*Deut.* 17. 6.) Ergo judex debet judicare secundum allegata & probata, contra privatam scientiam.

Resp. Neg. conseq. Id unum declarat objectus Scripturæ locus, nullum scilicet unius hominis testimonio esse condemnandum, quia ex trito proverbio, *Testis unus, testis nullus.* Hunc esse genuinum Scripturæ sensum demonstrant verba immediate subjuncta: *Non occidatur, uno contra se dicente testimonium.* Objectus vero textus nullo modo probat damnandum esse hominem a falsis testibus accusatum, cujus innocentia cognoscitur. Cur enim jubet Deus adhiberi testes? ut veri sontes legitime puniantur, minime vero ut innocentes in ullo casu morte plectantur.

Inst. Judex, cum sit persona publica, secundum scientiam publicam, non vero privatam, judicare debet; ergo & secundum allegata a testibus.

Resp.

Resp. Neg. ant. Judex quidem, cum judicat, publicam, non vero privatam, scientiam sequi debet. In præsenti autem hypothesi, ubi cum allegatis pugnat privata illius scientia, tenetur a judicio, ne damnet innocentem, abstinere. Allegata enim & juridice probata propriam certamque judicis cognitionem non destruunt; nunquam autem licet contra veritatem liquido cognitam agere.

Obj. 2. Id judici non licitum est, quod publicæ tranquillitati nocet: atqui à judicio non potest abstinere, quin publicæ tranquillitati noceat: ergo, &c.

Resp. Neg. min. Publicam enim tranquillitatem asserit, qui impedit, quantum potest, ne opprimatur innocens: atqui judex in casu, de quo agitur, a judicio sese continens, impedit, quantum in se est, ne opprimatur innocens; ergo, &c.

Inst. Nisi judex in facta hypothesi sententiam ferat, via sceleribus aperietur. Corruptus enim judex sontes non damnabit, causabiturque se contra propriam scientiam non posse innocentem condemnare: ergo judex in præsenti casu a sententia ferenda non potest abstinere, quin publicæ tranquillitati noceat.

Resp. Neg. ant. 1. Quia, licet judex ille sententiam non ferat, ceteri, qui cum eo de eadem causa cognoscunt, pronuntiare possunt. 2. Quia sontes multi adeo sunt manifesti, ut in ipsorum gratiam nullus judex possit privatam scientiam obtendere; 3. quia satius est reum abire inultum, quam damnari innocentem.

Obj. 3. Tenetur Sacerdos Eucharistiam porrigere homini publice ad sacram Mensam accedenti; quamvis eum peccato mortali inquinatum, ac proinde indignum, certo noverit; ergo pariter debet judex innocentem accusatum contra privatam scientiam condemnare.

Resp. Dist. conseq. & parit. Minister enim, qui Eucharistiam homini porrigit, quem indi-

gnum certo novit, 1. legi ecclesiasticæ obtemperat, quæ ita fieri jubet, ut scandalis occurratur; 2. exemplum Christi sequitur, qui corpus suum Judæ tradidit, quamvis atrocem ipsius perfidiam haberet compertam. Judex vero, qui hominem damnaret, cujus sibi perspecta est innocentia, legis tum naturalis, tum divinæ violator esset, ut constat ex dictis.

Obj. 4. Dux exercitus, quamvis multos insontes in urbis obsidione perituros noverit, ab ea tamen obsidenda non tenetur abstinere; ergo neque judex, de quo disputatur, a sententia ferenda debet abstinere.

Resp. Neg. conseq. Immane quippe est discrimen inter ducem exercitus & præfatum judicem. Ducis enim officium est publicam injuriam auctoritate publica in bello justo vindicare aut repellere. Unam sibi proponit urbis expugnationem; si qui insontes in obsidione pereant, illud præter ipsius mentem contingit. Judicis autem munus est, suum cuique jus tribuere, ac proinde vitam innocenti servare, qui in eam jus habet; nullam damnandi insontis potestatem accepit a Republica, quæ ipsa eum absolveret, si ejus innocentiam certo cognosceret.

DISSERTATIO III.

DE HOMINIS ERGA DEUM OFFICIIS.

Omnium quibus erga Deum obstringuntur homines officiorum complexio, dicitur Religio, quæ eum omnem cultum continet, quo ipsi placeamus, vitamque æternam consequamur. Unica est hujusmodi Religio, nec alia est quam Christiana. Duplicis autem generis officia complectitur, alia nempe quæ dictat ratio naturalis, & alia quæ per solam revelationem innotescunt. Ipsa rationis naturalis præcepta ita obscuraverunt va-

variæ hominum cupiditates, ut tanquam singulare Dei beneficium habere debeamus, quod ea per externam revelationem nobis manifestare dignatus fuerit.

Tria erunt gravissimæ hujus dissertationis capita: in primo, de cultu qui Deo debetur; in secundo, de revelatione; in tertio, de Christianæ Religionis veritate & divinitate dicturi sumus.

CAPUT PRIMUM.

De cultu qui ab hominibus Deo debetur.

Hic nobis cum Deistis quibusdam congrediendum est, qui docent Deum, utpote sibi sufficientem, nullum ab hominibus cultum exigere, sive interiorem & animi, sive exteriorem & corporis.

PROPOSITIO I.

Deo cultus internus debetur.

Prob. 1. Illud supremo Numini debent homines, quod postulant divinarum perfectionum excellentia, & ipsa hominis natura; atqui ut cultum internum Deo rependamus, postulant, &c. Ille enim potissimum consistit in amore, adoratione, oratione, gratiarum actione: atqui hæc omnia Deo vindicant divinarum perfectionum excellentia, & ipsa hominis natura.

1. Quidem amorem: cum enim amandi facultatem a Deo habeant acceptam homines, hæc versus illud objectum sese ferre debet, quod magis perfectum & amore dignum est; atqui nullum fingi potest objectum, quod Deo perfectius sit & amore dignius. Præterea immutabilis rerum ordo exigit, ut homo eam, qua pollet, aman-

mandi facultatem ad illud bonum convertat, quo solo expleri potest voluntatis nostræ capacitas: atqui hujusmodi bonum in solo Deo situm esse demonstravimus; ergo 1. &c.

2. Ut Deus ab hominibus adoretur, exigit divinæ & humanæ naturæ ratio. Deum enim adorare nihil aliud est, quam summum illius in nos creaturasque omnes dominium ex animo confiteri, ipsique omnino subjicere: atqui naturæ divinæ excellentia, simul & hominis conditio postulant, ut supremum illud Dei dominium agnoscamus & revereamur, ipsique libenter subjecti simus, cum e nihilo nos eduxerit; ergo 2. &c.

3. Ut Deo preces nostras offeramus necesse est: Deus enim est summe potens & beneficus, homines vero Dei ope maxime indigent, ut ipsius præcepta exequantur, & quæ sibi necessaria sunt obtineant: atqui præcipit ratio naturalis, ut creatura ex se indigens suum auctorem & potentissimum & maxime beneficum suppliciter deprecetur, ad illud quo caret impetrandum; ergo 3. &c.

4. Deo gratias agere tenemur: ea quippe est naturæ lex, ut ei a quo beneficium acceperis, memorem animum & grates rependere debeas: atqui nulla sunt beneficia quæ cum iis comparari possint, quæ in homines effudit summa Dei liberalitas. Nobis enim vitam concessit, & datam conservat; ab illius munificentia defluxit quidquid facultatis, quidquid boni nobis inest; ergo 4. &c. ergo internus Deo cultus debetur.

Prob. 2. Nulla unquam extitit gens adeo rudis & fera, quæ Deum, quem agnoscebat, non coluerit. *Sua*, inquit Tullius pro Flacco, *sua cuique civitati Religio est: Deum quippe natura venerari novit; nec quisquam est homo, qui lege, quæ hoc præcipiat, careat:* atqui unanimis ille circa internum Dei cultum consensus, naturæ vox est concordissima; neque enim a cupiditatibus, aut præjudiciis ortum habuit: non quidem a cupiditatibus, cum frenum sit illis reprimendis & coer-

coercendis efficacissimum; non etiam a præjudiciis; ea quippe nec universa, nec perpetua sunt; maxime vero quando cupiditatibus adversantur: atqui populorum in admittendo cultu Dei interno consensus, omnium est locorum, omniumque temporum, ut testis est ipse Tullius; ergo, &c.

Prob. 3. Quo consilio Deus mundum ita condidit, ut conspicuos suarum perfectionum, potentiæ nimirum, sapientiæ & bonitatis characteres opere suo impresserit? Quo consilio rationem & intelligentiam homini indidit, qua facile valeat ipsum suasque perfectiones undique in orbe universo collucentes agnoscere? Nonne Creatori ea mens fuit, ut ipsum homines colerent, intimisque amoris, adorationis, venerationis & grati animi sensibus prosequerentur? Ergo internum Deo cultum debent homines.

Solvuntur objecta.

Objic. Deus nullum ab homine cultum interiorem exigit; ergo nullus ipsi debetur.

Resp. Neg. ant. Deus enim non potest non exigere, quod jubet summus & immutabilis ordo; alioqui voluntas divina non esset perfectissima; atqui præcipit summus & immutabilis ordo, ut internum Deo cultum rependamus. Cum enim omnium sit causa & principium, jubet immutabilis ordo in eo solo finem omnium ultimum esse constituendum: atqui non potest Deus esse omnium finis ultimus: quin homines seipsos ad Deum referre teneantur, eum scilicet interius colendo.

Argumentum istud ita proponit illustrissimus D. Fenelon, Archiepiscopus Cameracensis: *Dieu se doit tout, il se rend tout; Tout vient de lui, il faut que tout retourne à lui. Autrement l'ordre seroit violé.... Si Dieu agissoit sans aucune fin, il agiroit d'une façon aveugle, insensée, où sa sagesse n'auroit aucune part; s'il agissoit pour une fin moins haute que lui, il rabais-*

baisseroit son action au dessous de celle de tout homme vertueux qui agit pour l'Être suprême. Ce seroit le combre de l'absurdité. Concluons donc, sans craindre de nous tromper, que Dieu fait tout pour lui même: or, cet Être suprême, que nous nommons Dieu, ne peut avoir créé les êtres intelligens pour lui, qu'en voulant que ces êtres emploient leur intelligence à le connoître, & à l'admirer, & leur volonté à l'aimer, & à lui obéir.... il faut qu'en les créant, il se propose pour fin de son ouvrage, de se faire connoître comme vérité infinite: & de se faire aimer comme bonté universelle. (Lettres sur divers sujets concernans la Religion & la Métaphys. pag. 42. & suiv.).

Inst. 1. Deus exigere non potest cultum ipso indignum: atqui humanus quilibet cultus, utpote finitus, Deo indignus est; ergo, &c.

Resp. Neg. min. Illud Deo non est indignum, quo sublato violaretur æternus & immutabilis ordo, quem Deus necessario diligit: atqui sublato Dei cultu quamvis finito, læderetur æternus, &c. quid enim inordinatum magis fingi potest, quam creatura rationalis, quæ nullos amoris, adorationis, obsequii, memoris animi sensus suo rependit Creatori, cujus tanta est perfectio, tanta majestas, tanta munificentia? Hujusmodi creaturam quoddam esse monstrum sic ostendit D. Clarck: *Je pose en fait que la vue d'un arbre planté dans un terroir fertile, continuellement humeté par la rosée du ciel, & échauffé par les rayons du soleil, qui avec tout cela ne porte ni feuille, ni fruit, n'est pas un objet à beaucoup près si irregulier & si contraire à la nature, que de voir un être raisonnable persuadé, que Dieu fait en sa faveur, tout ce qu'un être infiniment bon peut faire pour le bien de sa créature, négliger cependant de s'acquitter envers lui des devoirs qui naissent nécessairement de la relation que la creature a avec son créateur.*

In-

Inst. 2. Deus, utpote sibi solus sufficiens, humano cultu non indiget; ergo eum non exigit.

Resp. Nego conseq. Ex eo quod enim sibi Deus solus sufficiat, id unum colligi potest, nempe cultum interiorem a Deo nobis non præcipi, ut inde aliquid utilitatis in eum redundet. Nequaquam vero inferre licet Deum a nobis cultum aliquem non postulare, tum ut jure suo utatur, tum ut cultus ille nobismetipsis fructuosus sit. Præterea nonne Deus mundum condidit, quamvis eo non indigeret? Quidni ergo potest cultum ab homine exigere, licet inde felicitati suæ nova quædam non fiat accessio? Quin imo non potuit Deus legem hanc homini non imponere: alioquin contra supremum ordinem peccasset, ut liquet ex dictis.

PROPOSITIO II.

Necessarius est cultus Divinitatis externus.

Prob. 1. Cultus externus ille est, qui corporis ministerio exercetur, quo suos erga Deum pietatis & Religionis sensus homo manifestat: atqui hujusmodi cultus est necessarius. A cultu enim interiori, quem Deo debitum esse demonstravimus, non potest non fluere. Cultus enim internus in amore præsertim situs est: atqui homines a natura ita comparati sunt, ut aliquem diligere non possint, quin amor ille in signa quædam externa prosiliat; a laudibus, donis, aliisve testimoniis sese temperare non potest. Impossibile igitur est, ut Deum sincero diligamus affectu, quin vividi divinæ caritatis sensus nonnullis exterioribus signis sese prodant.

Prob. 2. Quia cultus externus iisdem nititur fundamentis, ac cultus interior. Cur enim Deo cultum debemus internum? Nonne quia nostram creavit animam, eamque plurimis ornavit facultatibus, quas sine ingrati animi vitio in ipsius glo-

gloriam non possumus non impendere, siquidem propter alium finem ultimum, quam seipsum, agere non potest Deus? Atqui non minus valent rationes illæ ad stabiliendam cultus externi necessitatem. Non animæ enim tantum, sed & corporis nostri creator est Deus; utriusque ergo famulatum ei debemus, a quo utrumque accepimus; necesse est proinde, ut suum Deo tributum pro suo modulo corpus persolvat, utque variæ illius facultates a Deo acceptæ ad promovendam ipsius gloriam conferantur.

Prob. 3. Quia cultus exterior ad augendam & confirmandam nostram erga Deum pietatem maximi est momenti. Tanta quippe est hominis infirmitas, ita pendet a sensibus, ut externis quibusdam cæremoniis & signis, veluti totidem incitamentis, indigeat, quæ pios in Deum affectus foveant, & suscitent; alioquin sensim languescerent, & extinguerentur. Hinc piissimus & elegantissimus D. de Fenelon: *N'est il pas évident que les hommes attachés aux sens, & dont la raison est foible, ont encore plus besoin d' un spectacle pour imprimer en eux le respect d' une majesté invisible, & contraire à toutes leurs passions, que pour leur faire respecter une majesté visible, qui ébluit leurs foibles yeux, & qui flatte leurs passions grossieres? On sent la necessité du spectacle d' une cour pour un Roi, & on ne veut pas reconnoitre la necessité infiniment plus grande d' une pompe pour le culte divin. C' est ne pas reconnoître le besoin des hommes.* (*Ibid. pag.* 53. & 54.)

Prob. 4. Orbis universus supremi Numinis majestatem annuntiat, ut in Pneumatologia exposuimus. Terra cælumque suo modo gloriam Dei enarrant. Numquid homo ratione præditus, tot beneficiis a Deo cumulatus, solus in rerum natura sui Auctoris laudes celebrare, reverentiam ipsi debitam præstare, & supremum ejus dominium exterius profiteri abnueret?

Solvuntur objecta.

Obj. 1. Deus cor solum intuetur; ergo supervacaneus est cultus externus.

Resp. Dist. ant. Deus cor solum intuetur, tanquam principium a quo prodeunt actus Religionis, conc. ant. Deus cor solum intuetur, tanquam ministrum & instrumentum actuum Religionis, neg. ant.

Deus quidem cor solum intuetur, ut judicet qua intentione, quo consilio exerceantur actus Religionis, quia fieri potest ut externa illius officia non observentur, nisi propter vanam pietatis ostentationem & hypocrisim. Nequaquam vero inde sequitur velle Deum, ut cor solum sit actuum Religionis veluti minister & instrumentum. Quæ enim cultum internum jubet divina lex, eadem externum præscribit: siquidem, eo sublato, sensim interiret cultus interior. Præterea ceteros homines a nobis diligi, ac proinde adjuvari Deus percipit, maxime vero in iis quæ ad salutem pertinent, qualis est sincera in Deum pietas. Ad eam igitur alios sermonibus, documentis, exemplis nostris excitare debemus: atqui tali munere, sine corporis ministerio, & cultu externo, fungi non possumus; ergo, &c.

Objic. 2. Deus eos tantum approbat sui cultores, qui illum in spiritu & veritate adorant; ergo rejiciendus est cultus externus.

Resp. Neg. conseq. Ex eo quod enim Deus in spiritu & veritate, id est, sinceris animi affectibus, adorari velit, perperam colligitur rejiciendum esse cultum externum: quinimo eum retinendum esse longe rectius concluditur. Intimos enim Religionis sensus, in quibus sita est adoratio in spiritu & veritate, fovet, nutrit, suscitat, tum in nobis, tum in aliis. Natura quippe hominis infirma sensuum adminiculo indiget, ipsoque cæremoniarum & rituum apparatu pietas ejus excitatur.

Objic. 3. Deo, qui corda scrutatur, non opus est actibus nostris externis, ut ipsi pateant interiores animæ nostræ sensus; ergo prorsus inutilis est cultus externus.

Resp. Neg. conseq. Cultum enim externum non ideo dicimus adhibendum, ut Deo interiores animi nostri sensus innotescant, sed alias ob causas. 1. Quia dimidiatus esset divinitatis cultus, nisi facultates etiam corporeas, quas a supremo Numine accepimus, in ipsius gloriam & laudem impenderemus. 2. Quia, nisi mutuis sese documentis, hortationibus, exemplis ad pietatem excitarent homines, brevi apud eos extingueretur Religionis amor & cognitio. Enim vero ut quasdam disciplinas facilius addiscant, utque suis in cognitionibus firmiores sint, nonne solent homines corporeas exercitationes, sensuumque adminiculum adhibere? Cur ergo hujusmodi subsidia, ubi de Religione agitur, negligerent? Pudeat recentiores sophistas, in scenæ spectaculis, quæ mores corrumpunt, approbare magnificos apparatus, dum sublatum volunt cultum Dei externum, qui eo spectat, ut homines ad virtutem excitet.

Objic. 4. Si Deus cultum externum exigeret, eum apud omnes populos uniformem constituisset, ne cultus diversitas inter homines fieret discordiæ fomes: atqui tamen varius est apud varios populos cultus externus; ergo, &c.

Resp. Neg. maj. Deo enim non displicet illa rituum varietas, suamque habet utilitatem. Aliæ quippe aliis gentibus magis accommodatæ sunt cæremoniæ, earumque ingenio & consuetudinibus magis congruunt; sed nihil habeant indecori necesse est, nihil supremo Numine indigni, nihil quod a cultus interni perfectione alienum sit. Legitima ergo causa esse non potest hæc rituum diversitas, cur solvatur unitatis vinculum.

Responsum autem illud ad eos tantum ritus pertinet, quos Deus nec revelavit, nec præcipit, Cujusmodi sunt plurimi in Ecclesia sapienter insti-

stituti. Ubi autem agitur de ritu, sive cultu externo, qui fuit a Deo revelatus & præscriptus, tunc procul dubio jubenti Deo parendum est, & culpandus quisquis hunc cultum contemnit vel negligit.

CAPUT II.

De Revelatione.

Revelatio est veritatis alicujus externa manifestatio nobis a Deo facta. De qua tres erunt articuli; in 1. an possibilis; in 2. utrum necessaria sit expendemus; in 3. de revelationis divinæ signis & notis sermo erit.

ARTICULUS PRIMUS.

An possibilis sit revelatio.

Contendunt fere omnes Deistæ, non posse Deum revelare, nisi quod ratio & lumen naturale, post exploratam rerum naturam, verum demonstrant. Idcirco quidquid ratione non assequuntur, ac proinde omnia mysteria, rejiciunt, & potuisse a Deo revelari pernegant.

PROPOSITIO.

Deus potest quasdam veritates revelare supra rationem humanam positas, ac proinde earum fidem exigere.

Prob. Cur Deus non posset veritates revelare, quæ humanæ intelligentiæ vim superent? an quia nullæ sunt hujusmodi veritates? an quia eas manifestandi nulla Deo via suppetit? an tandem quia contra rationem est ea credere, quæ supra ipsam posita sunt? Porro tria hæc falsa sunt.

1. Quidem falsum est, nullas esse veritates supra rationis humanæ captum positas. Plurimas e-

enim in ordine etiam naturali occurrere nemo est qui nesciat. Qua de re audiamus illustrissimum Archiepiscopum Lugdunensem in percelebri documento pastorali de Religione:

Tout dans l'univers est plein de vérités, qui sont en même temps indubitables & incompréhensibles. La lumiere si admirable dans ses mouvemens; l'air, ce fluide si agissant, & si terrible dans la plupart de ses phénomènes; le feu si redoutable dans ses effets & si caché dans son essence; les principes des élémens, la variété de leurs combinaisons; le lien qui unit en nous deux substances si différentes, & tant d'autres merveilles de la nature, doivent réprimer la présomptueuse confiance de l'esprit humain, & le convaincre pour jamais de la foiblesse.... Mais si dans l'ordre de la nature, il se rencontre des barrieres que tous nos efforts ne sauroient franchir, faut-il s'étonner que dans un ordre plus élevé, qui est celui de la révélation, il se truve des vérités au dessus de nôtre foible intelligence? (*Edit. in 4. pag.* 155.).

Præterea vel admittendæ sunt veritates supra captum hominis constitutæ, vel dicendum erit humanam intelligentiam esse veritatis quasi mensuram, ita ut non alias Deus cognoscere possit veritates, nisi quæ nostræ rationi sunt accommodatæ; atqui illud posterius impium est perinde & absurdum: inde enim sequeretur divinum intellectum humano non præcellere; ergo 1. falsum est, nullas existere veritates, quæ rationem humanam superent.

2. Non minus falsum est, nullam Deo viam suppetere, qua veritates supra rationem humanam positas, ac sibi compertas, nobis revelare possit. Quis enim, nisi plane desipiat, eam Deo facultatem ausit denegare, quæ omnibus communis est hominibus: atqui nullus est homo, qui facultatem non habeat, quas novit veritates, aliis manifestandi; ergo potest Deus plurimas verita-

tes

tes sibi cognitas, & humanæ rationi impervias hominibus revelare, sive per miracula quæ certam faciant ipsius doctrinam, sive aliis qui nos latent, modis.

Præterea qui summum habet in mentes creatas dominium, iis quidquid sibi libuerit manifestare potest: atqui Deus in mentes creatas susupremum habet imperium, in opus enim suum non potest non dominari; ergo 2. &c.

3. Tandem falsum est contra rationem esse ea credere, quæ supra ipsam constituta sunt. Quot enim occurrunt veritates, quibus omnes homines, ne exceptis quidem nostris adversariis, sua ratione utentes assentiunt, quamvis ipsorum intelligentiam superent? Nonne credunt ipsimet Deistæ Deum esse æternum, immensum, liberum simul & immutabilem? Atqui tum æternitatis & immensitatis divinæ natura, tum libertatis & immutabilitatis concordia & concentus, omnem humani ingenii vim & sagacitatem fugiunt. Nonne credunt Deistæ arctissimam esse inter animam humanam & corpus conjunctionem? Atqui tamen in quo sita sit intima hæc utriusque substantiæ adeo diversæ societas, ipsos latet Philosophos; de illius quidem natura subtiliter disserunt, sed omnes quæ eam involvunt, tenebras non depulerunt. Numquid negant Deistæ motum existere? numquid negant stupenda materiæ tum electricæ, tum magneticæ phænomena? numquid negant generari animalia, vegetare plantas? Atqui tamen horum omnium vel natura, vel modus omnes Philosophorum conatus & perspicacitatem eludit; ergo vel secum turpiter pugnent Deistæ, vel fateantur necesse est, a ratione alienum non esse ea credere, quæ supra rationem posita sunt.

Præterea si quis ab ortu cæcus, aliis hominibus fidem denegaret in his quæ de coloribus referunt, nonne ridiculus haberetur? atqui tamen nullas colorum ideas habet. Varios igitur existe-

re

re colores non credidit, nisi quia id ipsi testantur alii homines. Jam vero si ille cæcus aliis hominibus fidem adjungere debeat in iis, quæ mente non percipit, quis sanus negaverit fidem Deo esse adhibendam, cum ea dogmata revelat, quæ hominis intelligentiam fugiunt? Si hominum testimonio credere oporteat, quanto magis iis veritatibus firmiter adhærendum est, quæ ipso Dei testimonio nituntur, quamvis rationis nostræ limites prætergrediantur?

Denique fatetur Genevensis Philosophus, humanæ intelligentiæ prorsus inaccessam esse divinam essentiam, & tamen fidem suam ita profitetur: *Moins je le conçois, plus je l'adore. Le plus digne usage de ma raison est de m' anéantir devant Dieu.* (*Emile*, *tom.* 3. *pag.* 88.) Ergo 3. contra rationem non est ea credere, quæ supra ipsam posita sunt; ergo, &c.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Deus non potest sibi contradicere: atqui sibi contradiceret, si dogmata supra rationis captum posita revelaret, illorumque fidem exigeret; ergo Deus non potest, &c.

Resp. Neg. min. Nedum sibi contradicat Deus, mysteria revelando quorum fidem exigat, suam contra sapientiam demonstrat. Duobus enim potissimum vitiis laborat genus humanum, superbia vanaque curiositate. Hinc ortum habuerunt primorum parentum lapsus & infelicitas. Inde manarunt tot errores, in quos turpiter impegerunt ipsimet Philosophi: his autem vitiis efficacius mederi ingenitamque homini superbiam reprimere non potuit Christus, quam mysteria rationi inaccessa revelando, quam stultam faciendo hujusce mundi sapientiam, ita ut in Religione docti & indocti pares essent ac æquales.

Præterea Christus, dum mysteria ab humano ingenio remotissima nobis credenda proposuit, e-

exercendæ fidei nostræ, Deoque integrum obsequium exhibendi locum dedit. Etenim si nihil in Religione esset quod non intelligeremus, nostram quidem obedientiam testari possemus, præceptis rationi accommodatis parendo; sed nulla fuisset occasio intellectum nostrum fidei jugo subjiciendi, superbamque rationem auctoritati divinæ submittendi; quod præstamus, cum Deo revelanti fidem obsequiose adjungimus.

Denique non hominis superbiam duntaxat retundit revelatio, sed etiam humani ingenii erroribus occurrit, tutamque viam indigitat, ut sic docet Archiepiscopus Lugdunensis. (*Instruct. past. edit. in 4. pag. 139.*) *Elle regle, elle étend, elle épure ses lumieres; elle l'arrache au choc d'une multitude d'opinions fausses & contraires qui l'agitent; elle lui montre avec assurance la route qu'il doit tenir; elle le conduit au port, en lui épargnant même la crainte du naufrage*; ergo revelatio non contradictionem in Deo probat, sed summam illius sapientiam.

Instab. Ille sibi contradicit, qui ex una parte rationem concedit, ex altera vero parte rationis usum interdicit: atqui sic ageret Deus mysteria proponendo credenda; ergo, &c.

Resp. Neg. min. Dum enim jubet Deus fidem mysteriis a se revelatis adhiberi, id unum præcipit, ut nempe suo auctori summæque veritati sese ratio subjiciat: atqui in ea re nihil est quod prudentem rationis usum adimat, in eo quippe præsertim situs est legitimus rationis usus, ut supremo suo dominio docilem & obsequiosam sese præbeat, cum aliquid ab ipso revelatum esse certo noverit. Istæ sunt itaque rationis partes, ut argumenta externa, quibus nititur revelatio, facta scilicet, testimonia, miracula excutiat. Ubi autem, iis diligenter excussis, compertum habuerit Deum aliquid revelasse, tunc illud, repulsa qualibet dubitatione, amplecti debet, non vero intimam mysteriorum naturam sibi imperviam ri-

rimari curiosius. Ratio enim bene comparata, postquam existere revelationem demonstravit, hominem sic alloquitur; *Écoutez un maître qui m'est supérieur, & n'écoutez que lui. C'est par mon ordre que vous me quittez, & c'est ma lumiere qui vous conduit à une autre. Il est juste que je sache si c'est Dieu qui révele ses volontés & ses mysteres, parce que je ne dois croire que lui, & ne me fier qu'à sa vérité; mais quand je suis certain que c'est lui qui parle, je n'ai plus qu'à l'écouter & à me taire.* (*Duguet, Principes de la foi. tom. I. chap. I.*)

Objic. 2. Deus nihil potest revelare contra rationem: sed quæ supra rationem constituuntur, sunt etiam contra rationem; ergo, &c.

Resp. Neg. min. Quia illud dicitur supra rationem positum, quod a mente humana cognosci non potest: illud vero est contra rationem, cujus percipitur repugnantia: atqui hæc duo maxime discrepant. In priori enim non occurrit nisi defectus perceptionis, in posteriori autem adest manifesta repugnantiæ perceptio: atqui immane est discrimen inter ea, quæ tantum non percipiuntur, & ea quorum clare percipitur repugnantia, ut per se patet.

Instab. cum Baylio: Quod supra rationem est non videtur rationi consentaneum: sed quidquid non videtur rationi consentaneum, ipsi adversatur; ergo quod supra rationem est, ipsi adversatur.

Resp. I. Dist. maj. Quod supra rationem est, non videtur rationi consentaneum, id est, mentis humanæ captui accommodatum, conc. id est, videtur rationi contrarium, neg.

Revera quod supra rationem positum est, non videtur mentis humanæ captui accommodatum; sed non idcirco videtur rationi contrarium: ad illud enim requireretur clara rei perceptio: atqui hæc locum habere non potest in his quæ supra rationem sunt constituta, ut patet; ergo, &c.

Resp.

Resp. 2. Neg. min. Nempe aliquid esse contra rationem eo ipso, quod non videatur ipsi consentire. Illud enim solum dici potest rationi adversum, cujus percipitur repugnantia: atqui licet aliquid non videatur rationi consentaneum, non tamen idcirco percipitur repugnare; inde enim tantummodo colligi potest claram non affulgere rei perceptionem.

Instab. Ea sunt contra rationem, quæ impugnantur argumentis insolubilibus: atqui mysteria, &c. ergo, &c.

Resp. Dist. maj. Si illa argumenta ex evidenti contraditione oriantur, conc. si ex intelligentiæ nostræ limitibus & mysteriorum sublimitate, neg. maj. dist. parit. min.

Porro quæ mysteriis opponuntur argumenta, ex angustis intelligentiæ nostræ limitibus, & mysteriorum altitudine inaccessa ortum habent; minime vero ex evidenti contradictione. Eam quippe in dogmatibus revelatis adesse quo pacto statui potest? Ad illud recte pronuntiandum necesse foret, ut liquidas mysteriorum ideas haberemus. Quis autem Deistarum dicere ausit sibi claras affulgere mysteriorum notiones, eaque a se percipi? Non illud etiam dixerit quivis Christianus; alioqui jam tollerentur mysteria, quorum ea est natura, ut intelligentiam humanam prorsus superent. Rationem hanc sic eleganter exponit clarissimus Lugdunensis Archiepiscopus in opere eximio jam laudato, (*pag.* 137.) *Pour assurer qu' il y a de la contradiction dans nos mysteres, il faudroit voir clairement l'incompatibilité des termes qui les constituent, avoir de ces termes des idées distinctes & complettes; pour en avoir ces idées, il faudroit que l'esprit abaissât les objets jusqu' à son niveau, ou qu' il s' elevât jusqu' à la région où ils sont placés. Or, qui osera prétendre avoir sur chaque mystere des notions assez claires, assez parfaites pour en connoître le fond & les rapports? Ceux qui jugent que les*

idées renfermées dans nos mysteres, sont insociables & incompatibles, jugent donc de ce qu' ils ne voient pas, de ce qu' il ne connoissent pas. Ils abusent donc de leur raison sous le vain pretexte d'en conserver l' usage.

Objic. 3. Mysteria enuntiantur verbis sensu vacuis, & quibus nullæ respondent ideæ. Sic in ista propositione, quæ Trinitatis mysterium exprimit; *Tres sunt Personæ in unica Dei substantia*, mera audiuntur verba, prætereaque nihil: atqui hujusmodi mysteria Deum revelare dedeceret; ergo, &c.

Resp. Neg. maj. Mysteria vocibus exprimuntur, quibus non respondent quidem claræ rerum ideæ; alioquin evanescet mysterium: non idcirco tamen verba hæc meri sunt soni, omni sensu vacui. Multa enim de mysteriis enuntiantur, quibus fidem adjungere possumus, imo & debemus, posita revelatione. Ex. gr. ex revelatione mysterii SS. Trinitatis facile cognoscitur in Deo unicam esse naturam, tres vero Personas, licet quo pacto illud fiat, conjicere non possumus, nisi modo prorsus imperfecto, ex quadam scilicet cum rebus creatis analogia. Sic v. g. intellectus, voluntas, memoria unam eandemque animam constituunt, nec tamen una eadenque sunt proprietas; pariter, inquiunt Theologi, Pater, Filius & Spiritus Sanctus, unus idemque Deus sunt, nec ideo dici debent una eademque Persona.

ARTICULUS II.

De necessitate Revelationis.

Duplici sensu necessaria dici potest revelatio, nimirum *simpliciter*, quando sine illius adminiculo veritas aliqua nullo modo detegi potest. Quo sensu revelatione nobis opus est ad cognoscenda Religionis Christianæ mysteria; siquidem supra rationis captum sunt posita. Revelatio

tio dicitur necessaria *secundum quid*, cum absque illius ope veritas quidem potest detegi, sed nonnisi difficillime. Utrum autem revelatio sit homini necessaria *simpliciter*, an *secundum quid*, ad cognoscenda omnia legis naturalis præcepta, non leviter disputatur; sed, omissa hujusmodi controversia, satis erit ostendere quantum revelatione indigeret genus humanum.

PROPOSITIO.

Ad cognoscenda plurima legis naturalis præcepta, revelatione summopere indigebat genus humanum.

Prob. Eo genus humanum indigebat auxilio, sine quo non barbaræ solum gentes, sed etiam populi cultissimi, & præstantiores Philosophi legem naturalem maxima ex parte ignorarunt; atqui sine revelatione, non barbaræ solum gentes, sed, &c. multa enim licita existimabant, quæ vetat & horrescit lex naturalis. Sic licitum erat apud Persas proprias matres in matrimonium ducere, apud Heliopolin in Ægypto, mulieribus uti promiscue; apud Hircanos parentes suos feris dilaniandos tradere; apud Græcos & Romanos, feralibus gladiatorum spectaculis oculos pascere, & liberos quos nutrire renuebant, interimere: atqui hæc omnia aliaque plurima, juxta communem existimationem, prohibet lex naturalis. Præterea plurima sunt legis naturalis præcepta, quorum cognitio genuinam Dei notionem supponit; atqui populi etiam litteris & artibus maxime perpoliti, in effingenda Divinitatis notione turpiter erratunt, ut nemo nescit.

Ipsimet Philosophi antiquitatis insigniores, famosi illi generis humani præceptores, circa gravissima quædam legis naturalis principia non minus excutiebant. Ut enim de Epicuri grege, aliisque dissolutioribus Philosophis taceam, Plato,

to, divinus ipse Plato, uxorum communitatem, barbaramque infantium, qui vel deformes erant, vel numero parentibus onerosi, expositionem permittit, nudos utriusque sexus homines digladiari jubet; ebrietatem in Bacchi honorem præcipit; Aristoteles turpes & lascivas Deorum imagines approbat, infantes male conformatos occidere licitum facit. Stoici omnes stuprum admittunt: atqui hæc omnia quantum a lege naturali aliena sint, nemo non intelligit.

Porro si & populorum cultissimorum & Philosophorum præstantiorum ratio sibi permissa, circa gravissima juris naturalis præcepta adeo caligavit, quis negaverit genus humanum, cujus partem maximam constituunt rudes & imperiti, revelatione summopere indiguisse? Unde incredulos sic urget Archiepiscopus Lugdunensis:

Quelle sera donc la ressource des incrédules pour combattre l' autorité d' une expérience, qui est celle de toute le terre, qui a duré quattre mille ans, & qui atteste si hautement la necessité de la révelation? Diront-ils que la lumiere naturelle peut aujourd' hui, ce qu' elle n' a pu dans les plus beaux âges du monde; qu' elle est plus vive, plus pénétrante dans le vulgaire de nos jours, dans ces hommes qui n' ont ni le temps, ni les moyens de s' appliquer à la recherche de la vérité, qu' elle ne le fut dans les plus grands Philosophes de l' antiquité profane, dans ces ames éminentes où la sagesse humaine parut dans tout son éclat? Prétendront-ils que le peuple, c' est-à-dire, la totalité morale du genre humain, peut se former à lui même un corps de doctrine certain, entier, & lié, tandis que ces hommes célébres n' eurent que des débris, des opinion flottantes, quelques vérités éparses & mutilées, sans suine, sans motif, sans autorité? (*Ibid. pag.* 40.)

Immortales igitur gratiarum actiones Deo persolvantur, quod splendida revelationis luce, den-

sis-

sissimas depulerit tenebras, in quibus sine tanto beneficio jaceremus.

Solvuntur objecta.

Obj. 1. Quod Deus homini concessit, ut legis naturalis præcepta cognosceret, ad ea detegenda non indiget revelatione: atqui Deus rationem homini concessit, ut, &c. ergo, &c.

Resp. Dist. maj. Quod, &c. non indiget revelatione, si integrum sit, conc. si peccato corruptum fuerit, neg. dist. pariter min.

Itaque ratio in duplici statu spectari potest, scilicet quatenus integra, & Adamo innocenti indita, & quatenus est in homine lapso corrupta, præjudiciis & cupiditatibus impedita. Fateor equidem rationem sanam, qualis erat in homine innocente, ad detegenda quæcumque legis naturalis præcepta, absque nova revelatione idoneam fuisse; sed longe aliter se habet ratio in homine lapso, a primaque dignitate dejecto. Infirma quippe est, variis præjudiciis & cupiditatibus obnubilata; non mirum est igitur, eam sine revelationis subsidio illis veritatibus detegendis imparem esse, quarum cognitio ipsi plana & facilis erat, cum esset integra. Ad æstimandas enim rationis vires nullum adhiberi potest certius argumentum, quam generalis quadraginta sæculorum, quæ revelationem antecessere, experientia: atqui omnes populi, si Judæos excipias, quibus illuxerat revelatio, per longum illud temporis spatium, circa legem naturalem graviter errarunt, ut testantur indubitata historiæ monumenta; ergo in hominis lapsi ratione non satis erat præsidii, ut per eam solam ad sufficientem legis naturalis cognitionem perveniret.

Neque dixeris nos, ubi agitur de stabilienda revelationis necessitate, jam ad revelationem ipsam confugere, & Catholicæ de originali peccato doctrinæ opem implorare.

Hæc

Hæc enim duo tantum affirmamus; 1. creaturam rationalem, nonnisi integram & innocentem a Creatoris manibus prodire potuisse: 2. in præsenti statu intellectum hominis erroribus & præjudiciis obscuratum, voluntatem vero cupiditatibus depravatam esse. Primum caput invicte demonstat quæ in nobis superstes fuit idea entis summe perfecti, alterum vero testantur sensus intimus & quotidiana experientia. Unde colligimus, deploranda quadam rerum conversione naturam humanam fuisse in deterius mutatam. Quæ quidem luctuosa rerum conversio, cum neque divina voluntate, neque ineluctabili fato, neque fortuito casu contingere potuerit, superest ut suam a libertatis abusu ducat originem: verum quomodo, & quibus de causis evenerit iste libertatis abusus, in omnesque homines infelici contagio transierit, hoc declarare, hoc definire solius est revelationis.

Objic. 2. Tam possunt semperque potuerunt homines solius rationis ope omnia legis naturalis officia detegere, quam hodierni Deistæ qui revelationem rejiciunt: atqui hodierni Deistæ omnia norunt legis naturalis præcepta, &c. ergo, &c.

Resp. Neg. maj. quæ duplici sub respectu falsa est. 1. Nedum omnia legis naturalis officia cognoscant Deistæ, plurima & quidem gravissima ignorant. Alii enim internum, alii externum Dei cultum rejiciunt; alii omnia habent perinde licita, & virtutis ac vitii discrimen negant.

3. Non soli rationi, sed etiam revelationi, quam ingrati insectantur, maxima ex parte debent nostrates Deistæ, quam habent legis naturalis notitiam. Revelationis enim lux splendida densissimas Paganismi tenebras discussit, legisque naturalis præcepta sub hominum oculis posuit. Nunc igitur, prælucente revelatione, multo facilius est ea detegere, quam caliginosis illis temporibus, in quibus sibi relicta fuit ratio. Veritatem hanc demonstrant illarum regionum inco-

colæ, quibus Religionis christianæ lumen nondum illuxit. In quantis enim ignorantiæ tenebris jacent miserabiliter!

Objic. 3. Vel Philosophi veteres, quoscumque potuerunt conatus adhibuere ad cognoscenda legis naturalis præcepta, vel non: si prius, concedi debuit revelatio hominibus, quod in se erat, facientibus; si posterius, veterum Philosophorum experientia probari non potest genus humanum ad legis naturalis cognitionem assequendam revelatione tantopere indiguisse; siquidem humana ratio majores potuisset vires exercere.

Resp. Veteres Philosopi eam omnem adhibuerunt contentionem, quæ erat penes rationem naturalem, in statu præsenti spectatam, id est, præjudiciis & cupiditatibus impeditam & obnubilatam; ideoque ex tantis conatibus, per longam sæculorum seriem inanibus, æstimari potest quid valeant vires naturæ humanæ sibi derelictæ. Verum ne concludas hujusmodi conatibus debitam fuisse revelationem: gratuitum quippe est Dei beneficium, quemadmodum & gratia qua flectimur ad bonum. Prætereá hominis sibi permissi labor ad cognoscenda legis naturalis officia, semper aliquid vitii sibi adjunctum habet; quod divinis auxiliis affert obstaculum. Veteres enim Philosophi inanis gloriæ cupiditati, potius quam veræ solidæque doctrinæ studio, serviebant. Qua in re non paucos habent imitatores, si fides adhibeatur huic Civis Genevensis testimonio:

Où est le Philosophe, qui pour sa gloire ne tromperoit pas volontiers le genre humain? où est celui qui dans le secret de son cœur se propose un autre objet que celui de se distinguer? pourvu qu'il s'éleve au dessus du vulgaire, qu'il efface l'éclat de ses concurrens, que demande-t-il de plus? l'essentiel est de penser autrement que les autres. Chez les croyans, il est athée; chez les athées, il seroit croyant. (*Emile*, *liv.* 4.)

Obj.

Obj. 4. Si revelatione tantopere indigerent homines, hæc universalis esse deberet: atqui tamen non ita est; ergo, &c.

Resp. Neg. maj. Cum enim Deus in distribuendis suis beneficiis omnino sit liber, sua judicia, ubi, quando, quomodo, & quibus vult, manifestat, dum alios suis permittit tenebris. Quod autem Deus eas cælesti lumine non depellat, hominis vitio tribuendum est. Quamvis enim gratia quæ animos illustrat, homini sit indebita, & donum misericordiæ divinæ gratuitum, hanc tamen illis nunquam denegat, qui nullum sua culpa opponunt obicem. *Deus semper paratus est*, inquit Augustinus, *dare suam lucem nobis; sed nos non semper parati sumus accipere ..... cum rerum corporalium cupiditate obtenebramur.* (*Lib. 2. de Sermon. Domini in monte, cap. 3.*

Denique dum sic disputant Deistæ, non attendunt suum in seipsos retorqueri posse argumentum. Non diffitentur enim omnibus necessarium esse, ut verum agnoscant Deum: atqui tamen Deus occultissimo, sed justo consilio permittit ut homines plurimi verum Deum ignorent.

ARTICULUS III.

De revelationis divinæ signis & notis.

Cum inter signa, quæ veram probant revelationem, principem locum obtineant miracula & Prophetiæ, de utrisque duplici in paragrapho disseremus.

PARAGRAPHUS I.

De Miraculis.

Inquirendum 1. quid sit miraculum; 2. an possibile; 3. quænam sit illius causa efficiens; 4. quid valeat in genere probationis.

SE-

SECTIO I.

Quid sit miraculum.

Miraculum latine a *mirando* dicitur, quia hoc nomine generatim intelligi solet stupendus quidam effectus qui admirationem moveat. Dividitur in miraculum proprie & stricte dictum, quod totius naturæ creatæ vires superat; & in miraculum improprie & late sumptum, quod vires quidem humanas excedit, non vero vim quamlibet creatam, neque Spirituum angelicorum virtutem superat. Hujusmodi sunt quædam prodigia a dæmonibus patrata. Quid autem de miraculi proprie dicti natura cum plerisque Theologis sentiamus, aperiet sequens

PROPOSITIO.

Miraculum proprie dictum videtur definiendum eventus quidam stupendus, totius naturæ creatæ vires & ordinem superans.

Prob. 1. Quia sic miraculum a quolibet alio opere discriminatur. Cum enim dicitur opus totius naturæ creatæ vires & ordinem superans, differt, tum a quibusdam phænomenis, quæ juxta certas naturæ leges contingunt, quales sunt eclipses; tum a fallacibus præstigiis; tum a nonnullis operibus, quæ, licet stupenda sint, solique Deo propria, miraculis tamen non annumerantur, quales sunt creatio, motus siderum constantes: hæc enim fiunt juxta ordinem a Providentia constitutum.

Prob. 2. Idem ferendum est judicium de veris quibuslibet miraculis, ac de iis quæ a Christo edita sunt; siquidem absurdum est vera admittere miracula, quæ diversam habeant naturam: at·

qui Christi miracula totius naturæ creatæ vires superabant, totidemque erant potentiæ infinitæ effectus. Christus enim ex suis miraculis comprobavit se Patri suo æqualem esse: atqui Christi miracula hanc cum suo Patre æqualitatem certam facere nequeunt, nisi potentiam infinitam demonstrent; nam alioquin a mera creatura prodire potuissent; ergo Christi miracula totidem erant potentiæ divinæ effectus, ac proinde totius naturæ creatæ vires superabant; ergo de variis quibuslibet miraculis idem sentiendum est; ergo &c.

Solvuntur objecta.

Obj. 1. Illa miraculi definitio non est accurata, quo posita existere aliquod miraculum certi esse non possumus: atqui posita præfata definitione, &c. ergo, &c.

Resp. 1. Neg. maj. Definitio quippe eo non pertinet, ut rem existere certum faciat; sed eo tantum spectat, ut rei naturam explicet; aliud est, v. g. definire quid sit linea recta, & aliud quærere an hæc vel illa linea sit recta.

Resp. 2. Neg. min. Tunc quippe certum est existere miraculum proprie dictum, quando constat generalem aliquam naturæ legem nobis cognitam suspendi. Cum enim solus Deus constantes naturæ leges statuere potuerit, solus easdem valet suspendere & interrumpere: atqui constare nobis potest generalem aliquam & nobis cognitam naturæ legem fuisse suspensam & interruptam. Sic ex. g. sæculorum omnium experientia compertum est, solem eclipsim non pati, nisi luna solem inter & terram fuerit interposita; sic novimus solem constanter ab oriente versus occasum declinare; sic certum habemus morbos, ex natura sua pertinaces, nonnisi adhibitis remediis, & post aliquod temporis spatium sanari; si ergo sol eclipsim patiatur, licet inter eum & terram luna non interjaceat, ut contigit, moriente

Christo: si medio in cursu sol steterit, ut quondam accidit ad imperium Josue; si morbi ex se contumaces ad solum hominis nutum & jussum subito depellantur, ut toties a Christo factitatum est; tunc confidenter asserere possumus, hujusmodi effectus generalibus naturæ legibus derogare, totidemque esse miracula proprie dicta; ergo, &c.

Inst. Ut nobis constet aliquod existere miraculum, compertas habeamus necesse est omnes & singulas naturæ leges & vires: atqui cognitionem hanc non possumus assequi; ergo, &c.

Resp. Neg. maj. Namque ad tuto pronuntiandum aliquos effectus vera esse miracula, satis est ut constantes quasdam naturæ leges exploratas habeamus, cum quibus conciliari non possint hujusmodi effectus; satis est, inquam, ut nonnulla sint facta, quæ ex ipso rationis lumine & communi hominum judicio, perpetuaque experientia, viribus naturæ tribui nequeant; sic quamvis definiri non possit, quid in sanandis morbis valeat hominum industria, tamen absque temeritate affirmamus eos solo verbo & nutu, ac sine ulla mora sanari non posse.

Inst. Forsan naturæ leges quædam incognitæ eos operantur effectus, quos appellamus miracula; ergo ut cognoscamus existere aliquod miraculum, compertas habeamus necesse est omnes & singulas naturæ leges.

Resp. Neg. ant. Mera figmenta sunt leges illæ nobis incognitæ, quæ generalibus & notissimis naturæ legibus adversantur. Dum enim leges omnes nobis perspectæ, mortuo v. gr. suscitando sunt impares, gratis supponuntur aliæ leges, quæ per multa annorum millia steriles & otiosæ, mortuo vitam restituerent, & deinde in primævam suam inertiam relaberentur. Ii sunt legum naturalium characteres, ut sit constantes & uniformes, ut iisdem in circumstantiis physicis eosdem pariant effectus. Nisi res ita se haberet,

a

a fine, quem sibi proposuit, aberrasset legum naturalium institutor Deus. Voluit enim ut creaturæ rationales diligentiam, industriam certo adhibere possent, futura quædam prospicere, nonnullos effectus ex quibusdam suis actionibus confidenter expectare: atqui nisi naturæ leges essent constantes & uniformes deficerent in creaturis prudentia & consilium; omnia essent incerta, instabilia, dubia; facessant igitur leges illæ incognitæ, quæ finguntur in naturæ sinu delitescere; & quæ in subditos quosdam effectus erumpunt legibus generalibus oppositos.

Inst. In studio naturæ, inquit Rousseau, novi in dies fiunt progressus, humanaque perficitur industria. Repertum est remedium, cujus ope aquis demersi ad vitam revocantur. Jam inquiritur quoddam artificium, per quod suspendio interempti a mortuis suscitentur. Quis noverit an non in aliis mortis generibus detegendum sit arcanum aliquod, cujus auxilio vita iis restituatur qui mortui existimabantur? (3. *Lettres de la Montagne*) ergo possunt esse in natura leges quædam incognitæ, quæ eos operentur effectus, quos miracula vocamus.

Resp. ineptas esse hujusmodi cavillationes, nec posse cuiquam fucum facere. *On vient*, inquit Auctor, *découvrir le secret de resuciter de noyés*. Optime; sed ubinam est illud remedium? si quod noveris, illius cognitionem ne Patriæ invideas, tibi statuam pro tanto beneficio eriget. Me quidem non latet convaluisse homines in aquam lapsos, & in quibus interclusa erat respiratio; sed ridicule prorsus diceretur, homines in aquis vere mortuos ad vitam rediisse. *On a déja cherché le secret*, pergit Auctor, *de ressusciter les pendus*. Quid inde? numquid repertum fuit? Denique ita concludit noster Philosophus: *Qui sait si dans d'autres genres de mort, on ne parviendra pas à rendre la vie à des corps, qu'on en avoit cru privés?* Egregiam sane consecutionem. Quid aliud

liud est, quam si diceret vitam esse iis restituendam, qui eam nondum amiserant? Apage ineptas hujusmodi argutias!

SECTIO II.

Utrum possibile sit miraculum.

Huic quæstioni ut fiat satis, sit

PROPOSITIO.

Miraculum est possibile.

Prob. 1. Illud possibile est, quod nullam involvit repugnantiam: atqui miraculum nullam, &c. Si quæ enim esset, vel staret ex parte subjecti, sive creaturæ; vel ex parte causæ efficientis, sive Dei: atqui neutrum dici potest; non quidem primum; ad illud quippe satis est ut creatura idonea sit recipiendæ actioni divinæ & speciali, quæ ex generalibus naturæ legibus ortum non habeat: atqui creatura idonea est recipiendæ, &c. Deo enim non minus subjicitur, quam lutum figulo. Nonne potest cadaver, ita volente Deo, eandem recipere partium organicarum dispositionem, eandem nervorum flexionem & mollitiem, eandem humorum temperationem, eundem cordis calorem, eundem sanguinis motum, eandem denique vitam quam prius habuerat? Qua in re nihil occurrit quod divinam superet potentiam. Præterea materia, utpote iners & otiosa ad motum & quietem, ad hunc vel illum motus gradum, ad hanc vel illam figuram partiumque dispositionem plane est indifferens; potest igitur hunc vel illum motum accipere, hanc vel illam formam induere, hanc vel illam partium dispositionem suscipere; sicque ad miraculum

lum accommodari: illud enim sæpe non situm est, nisi in alio, quam qui prius erat, partium materiæ situ & ordine, in alia membrorum & fibrarum dispositione, quæ divinæ potentiæ, non autem naturæ sit opus; ergo 1. nulla est in miraculo repugnantia ex parte subjecti.

2. Neque ex parte causæ efficientis, sive Dei. Qui enim potest suum ad nutum naturæ corporeæ leges suspendere, interrumpere, mutare, certe potest miraculum efficere: atqui Deus pro suo arbitrio potest, &c. Siquidem eas ita libere condidit, ut alias diversas instituere potuisset; ergo 2. miraculum ex parte causæ efficientis, sive Dei, nullo modo repugnat; aliunde neque ex parte subjecti, sive creaturæ; ergo, &c.

Prob. 2. ex populorum consensu: Nullus est populus, qui suæ Religioni ut auctoritatem conciliaret, in ipsius gratiam miracula non allegaverit, ut constat ex historia: atqui prius est miracula credere possibilia, quam ea sibi vindicare: omnibus ergo populis persuasum fuit possibile esse miraculum. Quæ veritas adeo perspicua est, omnibusque obvia, ut Scriptor ipse Genevensis in opere, cui titulus: *Lettres de la Montagne*, licet Religionis cujuslibet revelatæ hostis infensissimus, eam sic profiteatur, (*pag.* 132.) *Dieu peut-il faire des miracles, c'est à dire, peut-il déroger aux loix qu'il a établies? Cette question sérieusement traité, seroit impie, si elle n'étoit absurde. Ce seroit faire trop d'honneur à celui qui la résoudroit négativement, que le punir; il suffiroit de l'enfermer. Mais aussi quel homme a jamais nié que Dieu pût faire des miracles?*

Objic. Deus per miracula generalibus naturæ legibus derogaret: atqui hæc derogatio non est possibilis; ergo, &c.

Resp. Neg. min. Deus enim iis legibus derogare potest, quas libere instituit: atqui Deus generales naturæ leges libere instituit; non minus enim

nim libere eas condidit, quam ipsum mundum, qui hujusmodi legibus regitur.

Inst. Derogatio, quæ in Deo vel ignorantiam vel levitatem argueret, ipsi non est possibilis: atqui derogatio generalibus naturæ legibus in Deo, &c. vel enim Deus prævidit causam, propter quam fieret hæc derogatio, vel non; si prius, inconstantiæ; si posterius, ignorantiæ est accusandus; ergo, &c.

Resp. Neg. min. Deus scilicet & leges generales, per quas orbem universum erat moderaturus, instituit, simul & ab iis quosdam casus speciales excipere ab æterno voluit: atqui in ea rerum dispositione ne levissima quidem est ignorantiæ & levitatis umbra. Quis enim Principem vel ignorantiæ, vel inconstantiæ accusaverit, si ubi legem aliquam statuit, decernat simul se nolle, eam in his vel illis circumstantiis obligare?

Inst. Leges naturæ sunt ipsamet Dei decreta: atqui decretis divinis nullo modo derogari potest; ergo nec legibus naturæ.

Resp. Neg. maj. Leges naturæ divinis quidem decretis, sive divina voluntate positæ sunt & institutæ, sed ab iis omnino distinguuntur. Se habent enim ad voluntatem divinam, ut effectus ad causam: atqui effectus a causa secernitur; ergo leges naturæ a divinis discrepant decretis. Cum igitur hujusmodi leges interruptionem aliquam ab æterno præstitutam patiuntur, mutatur effectus, non vero decretum divinum.

SECTIO III.

De miraculorum causa efficiente.

Causa efficiens vel est *principalis*, cum scilicet propria virtute & auctoritate effectum producit; vel *instrumentalis*, quando nempe alterius nomine & aliena virtute quidpiam operatur.

PRO-

PROPOSITIO.

Deus solus est causa efficiens principalis miraculorum.

Prob. 1. Miraculum proprie dictum est opus insolitum, totius naturæ creatæ vires superans: atqui talis operis solus Deus esse potest causa efficiens principalis. Ad producendum enim hujusmodi effectum, necesse est consuetas naturæ leges suspendere & interrumpere: atqui illud solius Dei proprium est, cum solus naturæ leges instituerit, supremusque sit earum Dominus. Hinc Psaltes Regius grandia describens miracula, quæ in populi sui gratiam Deus olim ediderat, sic exclamat attonitus: *Quis Deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus, qui facis mirabilia.* (*Ps.* 76. *v.* 14. & 15.).... *Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.* (*Ps.* 71. *v.* 18.) Ergo, &c.

Prob. 2. ex communi hominum sensu. A quo enim miracula poscunt? nonne a Deo? cuinam grates rependunt, postquam ea impetrarunt? nonne Deo? sic affectos esse homines probat universalis omnium temporum & religionum experientia. Ad Deum recurrit Judæus, ut obtineat miracula; ad Deum recurrit Christianus; ad sua Numina recurrit Paganus. Deo miraculorum auctori gratias agit Judæus; agit Christianus, suis Numinibus agit Paganus: atqui generalis hæc consuetudo demonstrat, quam alte omnium animis insideat ea persuasio, Deum solum esse miraculorum causam efficientem.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Mera creatura potest esse effectus finiti causa physica & efficiens: atqui miraculum, et-

etiam proprie dictum, est effectus finitus; ergo, &c.

Resp. 1. Neg. maj. utpote generaliorem: causa enim finita non potest quemlibet effectum ex se limitatum producere; sed eum tantum qui ipsius naturæ est accommodatus, & qui intra potestatis illius fines continetur. Sic homo ea nequit efficere, quæ Spiritus angelici propria sunt. Deus scilicet omnium conditor, rei cujuslibet creatæ vim & efficaciam certos intra limites coercuit, quos transilire non potest; eo fere modo quo singulis corporis humani membris proprias distribuit functiones, ultra quas nihil valent; ergo etiamsi miraculum esset effectus finitus, inde perperam concluderetur huic producendo parem esse creaturam.

Resp. 2. Dist. min. Miraculum est effectus finitus quoad substantiam, conc. min. quoad modum, neg. min.

Itaque duo sunt in miraculo spectanda, *substantia* nimirum, & *modus*. Substantia est res ipsa per miraculum effecta, qualis est vita mortuo reddita. Modus est ratio, qua res per miraculum efficitur. Substantia quidem miraculi in se finita est; quidquid enim est infra Deum, non potest non esse limitatum; at modus quo efficitur, est infinitus vimque omnem creatam superat. Nam modus ille in eo positus est, quod effectus ex solo voluntatis imperio prodeat, & absque ullius creaturæ ope, quæ aliquam cum eo proportionem habeat; atqui modus ille agendi est infinitus, supremumque demonstrat in creaturam dominium, quod soli Deo competit.

Instab. Modus miraculi in eo consistit, quod effectus, v. g. morbi sanatio, repente fiat: atqui in eo nihil est quod Angeli virtutem naturalem, imo & ipsius hominis industriam superet, ut satis frequens docet experientia; ergo, &c.

Resp. Neg. maj. Modus enim miraculi non in eo tantum situs est, quod effectus statim pro-

deat, sed maxime in eo quod fiat sine causarum naturalium influxu, qui aliquam cum eo proportionem habeat. Itaque effectus celeritas aliquando miraculum demonstrat, aliquando non. Sic v. g. cum aliquis febre vexatus, urgente incendio, prosilit e lecto & sanatur, adest quidem effectus subitus; sed quia novimus inter violentam illam agitationem, & quorumdam morborum sanationem, aliquid esse affinitatis, miraculi nomine effectus ille minime nobilitatur. Quod autem subito, solo nutu aut vocis imperio, morbi, etiam ex natura sua contumaces, fugiant, ibi miraculum agnoscimus. Inter vocis enim imperium, & repentinam morbi ex se pertinacis sanationem, nulla intercedit proportio.

Objic. 2. Magi Pharaonis vera patrarunt miracula, virgas scilicet in dracones, aquam in sanguinem converterunt, ranasque super terram adduxere. (*Exod. cap.* 7.) atqui tamen a dæmone patrata sunt hæc miracula; ergo eorum causa efficiens non solus est Deus.

Resp. Neg. maj. Cum multis enim responderi potest in iis prodigiis nihil veri & solidi fuisse, sed mera præstigia, vanaque rerum spectra quæ oculis illudebant. 1. Quia, teste Scriptura, hæc omnia magi *fecerunt per incantationes & arcana quædam:* atqui magorum incantationibus non gigni solent nisi vanæ rerum species & inania simulacra, quibus decipiuntur spectantes. 2. Quia, ut ibidem refert Scriptura, cum aquas in sanguinem convertisset Moyses, *foderunt omnes Ægyptii per circuitum fluminis aquam ut biberent; non enim poterant bibere de aqua fluminis.* (v. 24.) Atqui idem de Israelitis non dicitur, postquam visi sunt magi aquam in sanguinem vertere. Præterea ranæ a Moyse supra terram invectæ *mortuæ sunt .... congregaverunt eas in immensos aggeres, & computruit terra.* (*Exod. cap.* 8. *v.* 14.) Quia scilicet veræ erant ranæ: atqui nihil simile de iis narratur, quas magi visi sunt immittere,

quia

quia nihil aliud erant, quam mendacia ranarum spectra.

Instab. Juxta Scripturam, *magi fecerunt similiter*, idest perinde ac Moyses: atqui opera Moysis vera fuerunt miracula; ergo & magorum prodigia.

Resp. Dist. maj. Fecerunt similiter, id est Moysen artibus suis imitari conati sunt, conc. id est, eadem prorsus opera fecerunt, neg. itaque ille est genuinus hujus vocis *similiter* sensus, quod magi suis incantationibus aut præstigiis Moysen imitari conati sint; non vero quod omnia fuerint utrinque æqualia. Hoc enim vocabulum *similiter* adhibet Scriptura, etiam ubi agitur de prodigio, quod nequicquam operari tentarunt magi: *Feceruntque similiter malefici incantationibus suis ut educerent scyniphes, & non potuerunt.* (*Exod. cap.* 8. *v.* 18.)

Objic. 3. Ut spiritibus angelicis merito denegetur vera miracula patrandi facultas, omnes ipsorum vires compertas habeamus necesse est: atqui nobis sunt incognitæ; ergo, &c.

Resp. Neg. maj. Quamvis enim nobis perspectæ non sint Angelorum vires, nosque lateat quosnam limites eorum potestati Deus constituerit, merito tamen pronuntiare licet, eos non posse miraculi proprie dicti causas esse efficientes. Miraculum enim strictè sumptum in auctore suo potentiam exigit tota natura superiorem, ideoque infinitam; atqui optime novimus spirituum virtutem nonnisi finitam esse, & intra naturæ ordinem contineri; nunquam igitur eo perveniet, ut miraculum proprie dictum, tanquam causa efficiens, operetur.

SECTIO IV.

De vi & efficacia miraculi in genere probationis.

PROPOSITIO.

Miraculum proprie dictum per se probat veram esse doctrinam, in cujus gratiam editum est.

Prob. 1. Quia nec homo nec Angelus malus potest esse causa *instrumentalis* miraculi proprie dicti in confirmationem erroris, quin subvertantur *veracitas* & bonitas divina.

1. Quidem *veracitas* divina: hæc enim omnino tollitur, si Deus fiat erroris causa principalis: atqui homo, vel Angelus malus, non potest esse causa *instrumentalis* veri miraculi in gratiam erroris, quin Deus fiat illius auctor præcipuus. Fatentur quippe omnes non posse Deum per seipsum solum & immediate miraculum operari in confirmationem erroris, quin tota ipsius causa censeatur; ergo nec potest, tanquam causa principalis, creaturæ ministerio uti, ad conficiendum in gratiam erroris miraculum, quin error ille in Deum, veluti causam principalem, merito refundatur; ergo nec homo nec Angelus malus potest esse causa *instrumentalis* miraculi in confirmationem erroris, quin 1. evertatur *veracitas* divina.

2. Tolleretur etiam bonitas divina, quia miseros mortales vi quadam ineluctabili Deus in errorem protruderet, si homine vel Angelo malo uteretur tanquam causâ *instrumentali* miraculi, ad stabiliendum errorem. Ita enim a natura, vel potius a conditore Deo comparati sunt homines, ut altius infixum animo habeant, Deum

per

per miracula loqui, eaque certissima esse veritatis argumenta. Cujus persuasionis naturalis testes sunt omnes populi, apud quos ita invaluit, ut suam quisque Religionem miraculis confirmare studuerit; ergo Deus non potest hominis vel Angeli ministerio miraculum proprie dictum in gratiam erroris operari, quin homines in errorem ineluctabilem pertrahat.

Quo pacto enim ab errore possent emergere? an per aliquam revelationem? sed ut constet illa revelatio, miraculis obsignetur necesse est. An per novum miraculum? Sed posterius illud miraculum nonnisi æquivocum erit testimonium. Dubitandi enim locus erit, an factum fuerit in gratiam erroris; ergo 2. de bonitate divina conclamatum erit, si vel homo vel Angelus malus esse possit causa *instrumentalis* miraculi alicujus in gratiam erroris: aliunde etiam subverteretur *veracitas* divina; ergo, &c.

Prob. 2. Miraculum veram esse probat doctrinam, in cujus confirmationem peractum est, si illud Deus instituerit tanquam certissimum veritatis signum, suæque voluntatis testimonium: atqui Deus miraculum instituit tanquam, &c. Quotiescumque enim aliquid grande & insolitum hominibus testari voluit, miraculis usus est. Quo pacto dubitanti Moysi fidem facit se ipsi hanc provinciam imponere, ut populum suum a servitute eripiat? nonne adhibendo miracula? Quo pacto Ægyptios Pharaonemque certiores facit, velle se ut populum Israeliticum liberum dimittant? nonne operando miracula? Quo pacto Judæis demonstrat Christus se divinitus missum, verumque Dei filium esse? nonne sua allegando miracula? Ergo Deus miraculum instituit, tanquam certissimum veritatis suæque voluntatis sigillum; ergo, &c.

Prob. 3. Illud vim habet probandi efficacissimam, cui cessit Pharaonis & ipsius Magorum pervicax obstinatio; cui cessit multorum Judæorum

rum contumax incredulitas; cui cessit Gentilium tot sæculis confirmata superstitio; cui denique cessit orbis universus; fidem Christianam amplectendo: atqui miraculis cessit, &c. adeo ipsis certum erat & persuasum non magis factis, quam verbis, Deum posse decipere, eamque veram esse doctrinam quæ miraculis nitebatur.

Solvuntur objecta.

Obj. 1. Christus suos ita præmonet: *Surgent Pseudo-Christi & Pseudo-Prophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* (*Matth.* 24. 24.) Unde sic: magna hæc prodigia, de quibus Christus loquitur, vera miracula erunt: atqui tamen fient in confirmationem erroris; ergo, &c.

Resp. Neg. maj. Nihil est enim in objectis Christi verbis, quod miracula proprie dicta clare exhibeat. Illæ quippe voces, *signa, prodigia*, non semper in Scripturis verum significant miraculum; at non semel usurpantur ad exprimenda quædam mirabilia, quæ spectantes plurimum commovent, quamvis naturæ vires non superent. Asserit quidem Christus ea fore hujusmodi, ut in errorem inducerentur, si fieri posset, ipsimet electi; quia scilicet prodigia illa, licet ementita & spuria miracula, tantam præ se ferent verisimilitudinem, ut a veris miraculis vix ac ne vix quidem secerni possent, nisi Deus ab iis præcavendum esse monuisset. Illa prodigia non fore veri nominis miracula, id est, quæ omnes naturæ creatæ vires superent, patet ex Apostolo. De Antichristo enim sic habet: *Cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in.... prodigiis & signis mendacibus.* (2. *Thessal.* 2. 10.)

Objic. 2. Suam quisque populus Religionem miraculis confirmari gloriatur; ergo miracula per se nihil probant.

Resp. Neg. conseq. Hæc difficultas nostram thesim

sim confirmat, nedum labefactet. Ideo enim populus quisque in suæ Religionis gratiam allegat miracula, quia omnium populorum animos hæc imbuit persuasio, miraculum esse invictum veritatis argumentum; sicut varii discordesque Philosophi evidentiam sibi vindicant, quia eam omnes habent ut tutissimam veritatis regulam. Ex eo quod vero diversarum Religionum cultores miraculis glorientur, non sequitur eos veris miraculis esse instructos; quemadmodum, licet singuli Philosophi evidentiam sibi arrogent, non eam tamen semper tenent, sed falsam ejus imaginem & larvam non semel amplectuntur.

Objic. 3. Fieri potest miraculum in gratiam erroris, si non repugnet Deum in errorem ineluctabilem nos inducere: atqui non repugnat, Deum, &c. in pœnam scilicet alicujus peccati.

Resp. Neg. min. 1. Quia tunc nulla Deo via suppeteret, qua posset hominibus suam voluntatem certam facere: quibuscumque enim signis uteretur, quodcumque adhiberet testimonium, semper hominibus metuendum esset, ne ob præviam aliquam culpam in errorem necessarium inducerentur. 2. Quia si Deus in alicujus criminis pœnam per miracula nos deciperet, ac per ea loqueretur, tunc ipse peccati, nempe falsi testimonii, reus esset; siquidem insuperabilem nobis indidit propensionem ad judicandum se aliquid per miracula testari. Cujus propensionis testis est ipse Spinosa, qui ut suo in Dictionario refert Bayle, amicis sæpe dictitabat, absque dubio fidem christianam se amplexurum, si Lazari resurrectionem certam existimaret.

Objic. 4. cum recentiori Deista: Si miraculum oculis perspicerem, quid inde mihi utilitatis? miraculum voluntatem Dei illud operantis non mihi declarat.

Resp. Dist. Miraculum voluntatem Dei non declarat seorsim a quibusdam circumstantiis, vel sine illius interpretatione & testimonio, quo Deus,

tan-

tanquam ministro, utitur ad miraculum efficiendum, conc.; voluntatem Dei non declarat cum alterutra hac conditione, neg.

Porro miraculo quædam accedat conditio necesse est, Dei consilium declarans; ea vero posita, totam qua pollet probandi vim exerit; demonstrando scilicet eam veram ac divinam esse doctrinam, sive Religionem cui applicatur. 1. per circumstantias in quibus fit: solis v. g. defectionem, terræ motum & alia prodigia quæ, moriente Christo, contigerunt, in gratiam ipsius Christi fieri ex circumstantiis compertum erat: 2. per testimonium hominis miraculum Dei nomine operantis. *Qu'un homme*, inquit Rosseau, *vienne nous tenir ce langage: Mortels, je vous annonce la volonté du Tres Haut: reconnoissez à ma voix celui qui m'envoie. J'ordonne au soleil de changer sa cousse, aux étoiles de former un autre arrangement, aux montagnes de s'applanir, aux flots de s'élever, à la terre de prendre un autre aspect; a ces merveilles, qui ne reconnoîtroit pas à l'instant le maître de la nature?*

Exemplo magis elucescet nostra responsio: sigillum Regis sejunctum a litteris, quibus apponitur, Principis voluntatem non declarat: cum litteris vero conjunctum, mentem Principis, ad quam significandam institutum est, manifestabit: ita miraculum seorsim a circumstantiis, vel hominis illud operantis testimonio, de voluntate Dei nos certiores non facit; sed, accedente alterutro, eam clare demonstrat.

Instab. Atqui miraculum vim probandi non habet, etiam quando conjunctum est cum testimonio illius, quo Deus utitur ad patrandum miraculum: fieri enim potest ut minister ille finem a Deo intentum pervertat, & alium longe diversum mala fide ceteris hominibus declaret; ergo, &c.

Resp. Neg. ant. Repugnat enim permittere Deum, ut contra finem sibi propositum, error

cum

cum miraculo societur per testimonium hominis, cujus operam adhibet ad illud efficiendum. Miraculum quippe Deus instituit, tanquam veritatis suæque voluntatis sigillum: atqui ex dictis, non potest Deus hoc sigillum homini committere, qui eo in confirmationem erroris abutatur, alioqui subverteretur summa illius bonitas & *veracitas*, ut supra demonstravimus.

Instab. Aliquando permittit Deus, ut sacramentorum Minister facultate sibi divinitus concessa male utatur; ergo pariter sinere potest ut homo, cujus ministerium in patrandis miraculis adhibet, ea in confirmationem erroris detorqueat.

Resp. Neg. maj. & paritatem: Duplex affertur discriminis ratio. Prima est quod sacramentorum Minister potestate sibi divinitus concessa male utens, sibi tantum, non aliis noceat; sacramentorum enim virtus a Ministri sanctitate non pendet: contra vero, si quis miraculorum dono præditus, iis abuteretur, ad ceteros homines in errorem pertrahendos, non sibi tantum, sed aliis etiam damnum inferret gravissimum.

Secunda disparitatis ratio inde petitur, quod homines ex quodam naturalis propensionis impetu, judicent Deum per miracula voluntatem suam denuntiare, ac proinde in ipsum error merito refunderetur. Id vero incommodi locum non habet, quando Minister sacramenti conficiendi potestatem pravo animo exercet. Itaque vel Deus homini, qui falsam doctrinam annuntiat, miracula patrandi facultatem subtrahet; vel non permittet ut errorem doceat, quo tempore miraculum operatur. Cujus rei illustre exemplum videre est in Balaam Propheta, qui vocatus a Rege Balac, ut populo Israel malediceret, illi contra quasi invitus benedixit, *Num aliud*, inquit, *possum loqui, nisi quod jusserit Deus?* (*Num.* 23. 12.)

Objic. 5. istud Deistæ Genevensis colloquium: veritatis Apostole, quid ergo mihi dicendum habes,

bes, cujus judicium non penes me sit? locutus est ipse Deus. Rem narras gravissimi momenti. Cujnam autem verba fecit? hominibus; cur ego ne verbulum quidem ab eo audivi? ut illius verba tibi denuntiarent, aliis hominibus mandavit; Audio; homines scilicet mihi dicturi sunt quod dixit Deus, mallem ipsum audisse: id Deo non fuisset operosius, meque ab omni fraudis periculo liberasset. Ab eo te satis tutum præstat, suorum præconum missionem certam faciendo. Quo pacto? per miracula. At ubinam sunt ista miracula? in libris. Verum quis libros illos composuit? homines. Quis illa prodigia vidit? Ipsi homines qui ea testantur. Quid? semper allegantur humana testimonia, semper homines qui ea mihi referunt, quæ alii homines retulere? quot inter me & Deum homines?

Eo spectat illud sophystæ Genevensis colloquium, ut persuadeat nullam miraculis, verbum Dei testantibus, fidem deberi, quia humanis nituntur testimoniis.

Resp. 1. In isto colloquio undique sese prodit superbia & insulsitas. Negat se Deo fidem adhibiturum, nisi ipsum loquentem audierit; qua in re plurimum est arrogantiæ. Fingamus ad eum a Rege mitti legatum qui ipsum roget, ut in aulam Principis veniat. Numquid offenderetur quod princeps ipse ad eum invitandum non venisset? Si regis legatus certissima suæ missionis argumenta exhiberet, numquid ea respueret? Numquid expostularet, quod inter ipsum & Principem alius interponeretur? nequaquam sane. Cur ergo eum non pudet a supremo Numine exigere, quod ab hominibus postulare non auderet? Præterea si teneatur Deus Philosopho Genevensi sine ullo intermedio verba facere, idem pariter ceteris hominibus debet; necesse igitur erit ut Deus speciatim unicuique homini sese aperte revelet, & singulis diebus iterandæ erunt hujusmodi revelationes. Ubinam ergo erit fides?

De-

Denique si in rebus ad Religionem pertinentibus unusquisque per specialem & immediatam Dei revelationem edoceretur, maximum esset periculum ne multi proprios animi affectus, & mentis suæ figmenta pro Dei verbo haberent, variisque erroribus via pateret. Plurimi privatam suam revelationem, internamque illustrationem jactarent, sicque nulla esset in Religione consensio.

Resp. 2. Deus, ut supra demonstravimus, per miraculum loqui censendus est. Qui enim illud sub oculis meis nomine Dei operatur, supremi Numinis personam gerit & mihi exhibet. Solus enim Deus potest miracula efficere. Si hominem igitur videam prodigia patrantem, quæ divinæ potentiæ quasi impressum habeant sigillum, tunc eum, tanquam Dei ministrum & interpretem, confidenter revereor; ipsius verba velut Dei oracula securus excipio.

Reponet fortasse aliquis id tantum ad eos pertinere, qui prodigiorum testes extitere, ceteros vero merito conqueri, quod eodem beneficio fraudati fuerint, & aliorum testimoniis fidem adhibere cogantur, qui Deum & inter ipsos sunt intermedii.

Sed vana prorsus & injusta esset hujusmodi expostulatio. Illorum enim prodigiorum veritas tam certo nobis constat, quam si propriis oculis ea videremus. Per miracula igitur voluntatem suam non minus aperte nobis denuntiat Deus, quam iis qui ea conspexere. Sunt enim facta quædam a temporibus nostris remotissima, quorum cognitio, licet humanis testimoniis ad nos usque transmissa, non minus certa est, quam si nobis præsentibus fuissent peracta. Quis v. g. extitisse Cæsarem dubitaverit? quot tamen inter nos & illum Imperatorem interjecti sunt homines! Hujusmodi autem esse miracula in Religionis Christianæ gratiam edita postea demonstrabimus.

Resp. 3. Turpiter a seipso discordare Philosophum Genevensem. Sic enim de factis, sive mira-

raculis Evangelicis habet: *Dirons-nous que l' histoire de l' Evangile est inventée à plaisir, mon ami, ce n' est pas ainsi qu' on invente, & les faits de Socrate, dont personne ne doute, sont moins attesté, que ceux de J. C.* De factis igitur Socratis nullo modo dubitare se profitetur: quot tamen inter Socratem & nostrum cavillatorem intermedii sunt homines! ut ergo sibi constet, fateatur necesse est certissima esse Christi miracula, quamvis inter Christum & ipsum interposita sit longa hominum series.

Objic. 6. cum D. Hume Philosopho Anglo: Ubi alicujus propositionis veritati alia favent, & alia nocent argumenta, gravioribus cedendum est. Probat experientia constans & perpetua eundem semper esse naturæ cursum; demonstrat autem experientia testes aliquando verum, aliquando falsum testari; experientia proinde quæ veraces esse testes probat, variationi obnoxia est, ideoque ea debilior quæ semper uniformem esse naturæ cursum declarat; ergo priori debet prævalere: unde concludit nonnisi temere fidem miraculis adhiberi, quæ contra solitum naturæ cursum fiunt, & humanis tantum nituntur testimoniis.

Resp. non raros esse effectus, qui a solito naturæ cursu dissentiunt. Cyclopes v. g. qui inter fabulas aniles rejecti fuerant, ultimis hisce temporibus reipsa extitere. Anno 1644. Aquis-Sextis (*à Aix en Provence*) in musæo D. Borilly videbatur cyclopis, qui novem menses vixerat, corpus conditum, & cujus oculus integer sine artificio servatus fuerat. Anno 1712. Hafniæ (*Copenhaguen*) natus est cyclops, de quo sic narrat epistola ad Diarii Trivoltiensis (*de Trévoux*) Auctorem scripta: *On ne vous a point imposé, quand on vous a écrit d'Allemagne qu' il étoit nè un petit cyclope, je l' ai vu. Il n' avoit de monstrueux que la tête, qui n' étoit pas plus grosse qu' elle l' est dans les autres enfans, mais toute velue... la place du nez étoit occupée par un grand*

grand œil avec ses sourcils. (*Journal de Trévoux*, *Janvier* 1712. *pag*. 156.)

Alios longe plures insolitos naturæ fœtus videre est in actis Academiæ Regiæ Scientiarum. Plurimos referunt singula volumina, in articulo de Observationibus anatomicis. Quo pacto igitur dicere potuit Philosophus Anglus, juxta perpetuam experientiam, semper æquabilem sibique cohærentem esse naturæ cursum? quo pacto constantem appellare potuit experientiam, quam negant omnes Judæi & Christiani? Nedum enim testentur nulli unquam variationi subjacere naturæ cursum, eum non semel interruptum fuisse asserunt, alii tanquam testes oculati, alii vero quia id ab iis acceperunt, qui propriis viderant oculis?

Obj. 7. cum Auctore libri cui titulus: *Pensées philosophiques: Veux-tu que je devienne ton prosélyte, laisse tous ces prodiges, & raisonnons. Je suis plus sûr de mes raisonnemens que de mes yeux. Si la Religion que tu m' annonces est vraie, sa vérité peut être mise en évidence, & se démontrer par des raison invincibles. Trouve-les, ces raisons; pourquoi me harceler par des prodiges, quand tu n' as besoin, pour me terrasser, que d' un syllogisme.*

Resp. In vana illa cavillatione undique sese prodit falsitas. Duo quippe involvit; primum, miracula nullius esse ad probandum momenti, quia judicio potius quam oculis standum est; secundum, etiamsi probandi vim haberent, nullius tamen esse utilitatis, quia vera Religio sola ratione demonstrari potest & debet; atqui utrumque illud falsum est.

Et primum quidem: quantum enim in genere probationis valeant miracula, ex dictis abunde compertum est. At, inquit adversarius, judicio potius quam oculis, fidendum est. Esto, si judicium & oculi secum invicem pugnent; sed nulla est inter utrumque pugna, nulla dissensio. Oculi miracula nobis exhibent & referunt. Huic au-

autem testimonio non opponitur judicium, sive ratio: possibilia enim esse miracula, certis jam ostendimus argumentis.

Secundum cavillationis caput non minus habet inanitatis. Miraculorum enim utilitas cuilibet, vel leviter attendenti, aperta est; tum quia doctrinæ, in cujus gratiam fiunt, ipsam Dei auctoritatem conciliant; tum quia rudibus & imperitis via sunt maxime accommodata, qua veritatem assequantur; dogmatum scilicet discussionem amovendo. Id ultro confitetur *Rousseau* his verbis: *Le troisieme caractere des envoyés de Dieu est une émanation de sa puissance divine, qui peut interrompre & changer le cours de la nature, à la volonté de ceux qui reçoivent cette émanation. Ce caractere est sans contredit le plus brillant de tous, le plus frappant, le plus prompt à sauter aux yeux, celui qui se marquant par un effet subit & sensible, semble exiger moins d'examen & de discussion. Par-là ce caractere est aussi celui qui saisit spécialement le peuple, incapable de raisonnemens suivis, d'observations lentes, & en toutes choses esclaves des sens.* (3. *Lettre de la Montagne*, *pag.* 110.)

Sic igitur adversarium refellimus, qui Religionem geometrico theorematum & lemmatum apparatu demonstratam vellet: Religio, cujus argumenta non sunt omnium hominum ingenio & intelligentiæ attemperata, non potest esse Religio quam pro rudibus & imperitis Deus constituit: atqui Religio more Geometrarum demonstranda, certe non est omnium hominum, &c.; ergo, &c.

PARAGRAPHUS II.

De Prophetiis.

Prophetiæ nomen a verbo græco derivatur, quod idem sonat ac prædicere. Prophetia stricte sum-

sumpta definitur, *prædictio certa futuri alicujus eventus, qui in causis naturalibus prævideri non potuit*. Sic discrepat a futurorum cognitione, quæ in perspecta causarum naturalium connexione nititur; quales sunt cognitiones vel Physicorum de eclipsibus, vel medicorum de ægrotantium morte aut sanatione, vel politicorum de futuris quibusdam Imperiorum conversionibus. His præmissis, duæ stabiliendæ sunt propositiones.

PROPOSITIO I.

Prophetia stricte sumpta possibilis est.

Probatur: Possibilis est prophetia stricte sumpta, modo Deus homini revelare possit res futuras, quæ in causis naturalibus prævideri nequeant: atqui illud potest Deus: id quippe non repugnat sive ex parte Dei, sive ex parte hominis. I. Equidem non ex parte Dei. Cum enim res quaslibet extituras certo noverit, potest eas homini manifestare. Cur scilicet Deus res tum præsentes, tum præteritas homini revelare potest? nonne quia eas habet sibi compertas? atqui pariter quidquid futurum est habet exploratum, ergo potest illud homini detegere; ac proinde 1. non repugnat Deum homini revelare futura, quæ in causis naturalibus prænosci nequeunt.

II. Illud non repugnat ex parte hominis; tum quia comparandæ futurorum notitiæ homo est idoneus: solo enim lumine naturali adjutus plurimos eventus prævidet, qualia sunt eclipses aliaque phænomena; tum quia Deus, utpote mentibus humanis intime præsens, eas potest sua luce collustrare, & illius quam habet futurorum scientiæ facere participes. Si enim homines suas possunt cognitiones sibi invicem aperire, quanto magis illud poterit Deus, qui supremum habet in mentes humanas dominium! ergo 2. &c. ergo, &c.

Di-

Dices: Impossibilis est prophetia stricte sumpta, si futura certo prævidere Deus nequeat: atqui, &c. & maxime ubi agitur de eventibus qui a libera hominum voluntate pendent.

Resp. Neg. min. Deus enim futura quæcumque, etiam libera, certo prævidet in efficacibus suis decretis, quibus hoc vel illud exiturum constituit. Summam quippe id tempore definito exequendi potestatem habet, cum voluntates humanas pro suo arbitrio flectat, sicque disturbet quidquid suis consiliis obstaret. *Sine dubio*, inquit Augustinus, *habens humanorum cordium qui placeret inclinandorum omnipotentissimam potestatem*. (*Lib. de Corrept. & Grat. n.* 45.) *De ipsis hominum voluntatibus, quod vult, facit*. (*Ibid.*) In eas majus habet imperium, quam ipsimet homines: *Magis habet in sua potestate voluntates hominum, quam ipsi suas*. (*Ibid.*) Ipsum voluntatis motum in hominum cordibus operatur, ut per eos quidquid sibi libuerit, perficiat: *Agit Omnipotens in cordibus hominum etiam motum voluntatis eorum, ut per eos agat, quod per eos agere ipse voluerit, qui omnino injuste aliquid velle non novit*. (*Lib. de Grat. & lib. arb. cap.* 21.)

Deus ergo voluntates humanas sic efficaciter movet, ut quidquid ab æterno decrevit, suo nunquam fraudetur effectu; in suis igitur decretis certo prævidet futuros eventus, etiam liberos. Unde sic ipse testatur: *Ego sum Deus, & non est ultra Deus .... annuntians ab exordio novissimum, & ab initio quæ necdum facta sunt, dicens: consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet*. (*Isa. cap.* 46. *v.* 9. & 10.)

PRO-

PROPOSITIO II.

Solus Deus est causa efficiens Prophetiæ propriè dictæ.

Prob. 1. Illius cognitionis Deus solus auctor esse potest, quæ intelligentiam quamlibet creatam superat: atqui ita se habet prophetia strictè sumpta. Eam quippe diximus certam esse eventuum futurorum & latentium prædictionem, qui in causis naturalibus prænosci nequeunt: atqui hujusmodi prædictio intelligentiæ cujuslibet creatæ vim superat, solique Deo competit, cui patet quidquid per temporum seriem futurum est; ergo, &c. Hinc ita Deus ipse testatur: *Recordamini quia ego sum Deus, & non est ultra Deus; nec est similis mei annuntians ab exordio novissimum, & ab initio quæ necdum facta sunt.* (*Isa. Ibid.*)

Prob. 2. ex unanimi populorum consensu: omnes enim sua jactarunt oracula vera vel mendacia, suos vates qui sese a Diis afflatos gloriabantur. Ut quid autem vates illi populis persuadere studuerunt, a Diis futura sibi revelari? Ut quid populi futuros eventus suis vatibus manifestari existimarunt, nisi quia futurorum prænotionem Deo propriam esse, eamque prædicendi facultatem munus esse Dei crediderunt?

COROLARIUM III.

Ergo Religio Prophetiis firmata non potest non esse vera & divina.

Ex modo dictis solus Deus causa est Prophetiæ efficiens: atqui, hoc posito, vera & divina sit necesse est Religio quæ Prophetiis nititur; alioquin error in Deum ipsum, tanquam causam, merito refunderetur. Ut autem prophe-

tia vim habeat probandi, quatuor requiruntur conditiones. Certo constare debet, 1. illam ante eventum fuisse editam; 2. rem prænuntiatam vere contigisse; 3. eventum scientia naturali prævideri non potuisse; 4. eundem cum prophetiâ fortuito non consentire.

Dices: Sic jubet Dominus: *Si surrexerit in medio tui Propheta, & prædixerit signum atque portentum, & evenerit quod locutus est, & dixerit tibi: Eamus & sequamur Deos alienos, quos ignoras, & serviamus eis, non audies verba Prophetæ illius*. (*Deuter.* 13. 1.)

Unde sic: illud certum non est veritatis signum, quod fieri potest in gratiam erroris & idololatriæ: atqui prophetia stricte sumpta &c. ut patet exemplo mox proposito; ergo, &c.

Resp. Neg. min. Cum enim prophetia solum Deum habeat auctorem, non magis in gratiam erroris fieri potest, quam miraculum: alioqui error ipsi Deo, tanquam causæ, merito tribueretur. Objecta vero Deuteronomii verba intelligi possunt 1. de hypothesi impossibili, ad eumque sensum revocari: etiam si quis veram ederet prophetiam, ut in errorem & idololatriam vos induceret (quod impossibile est) ipsum non audiatis. Simili argumento utitur Apostolus: *Licet Angelus*, inquit, *de cælo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizamus, anathema sit*. (*Galat.* 1. 8.) Quæ verba procul dubio hypothesim impossibilem continent.

2. Idem locus exponi potest de homine qui veras edidit prophetias, & qui postea in idololatriam lapsus, auctoritate quam ipsi conciliaverat donum prophetiæ, abuteretur ad corrumpendam hominum fidem, eosque a veri Numinis cultu deterrendos.

CA-

CAPUT III.

De Christianæ Religionis divinitate & veritate.

Cum in Novi Testamenti libris contineantur facta, quibus nititur Religionis Christianæ divinitas, & veritas, ab incredulorum cavillationibus vindicanda est ipsorum auctoritas. Eos itaque esse authenticos, integros, & vera esse quæ in ipsis narrantur, facta demonstrabimus; ex quibus divinam esse Religionem Christianam concludemus; quod aliis rationibus gravissimis confirmabitur.

PROPOSITIO I.

Novi Testamenti libri vere sunt authentici, non autem suppositi.

Prob. Illi libri sunt vere authentici, qui eos habent auctores, quorum nominibus inscribuntur: atqui Novi Testamenti libri, &c. Illud enim certum est, quod testatur omnium sæculorum fides: alioqui nihil erit in factis historicis indubitatum, omnesque libri rejiciendi erunt ut spurii: atqui Novi Testamenti libros eorum esse quorum nomina præ se ferunt, testatur omnium sæculorum fides; cum ea de re consentiant scriptores tum Catholici, tum Hæretici, tum Pagani. 1. Quidem Catholici, ut innumeris Veterum testimoniis constat, ex quibus id unum Tertulliani referemus: *Percurre*, inquit, *Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsæ authenticæ litteræ Apostolorum recitantur*. (*Lib. de Præscript. cap.* 36.) 2. Cum Catholicis concordes sunt veteres Hæretici, qui I. & II. sæculo extitere, nempe Ebionitæ, Cerinthiani, Marcionitæ. Cum enim operum, quæ Apostolis tribuuntur, ipsis objicere-

retur auctoritas, nunquam dixere ea non fuisse ab Apostolis conscripta: atqui si ea de re vel tantillus fuisset dubitandi locus, profecto respondissent illi Hæretici, hæc scripta ab ipsis Apostolis non prodiisse, ut Catholicorum tela declinarent. 3. Accedit Auctorum Paganorum consensio, qui adversus Religionem scripsere, quales fuerunt Celsus, Porphirius, Julianus, quorum tamen summopere intererat sacrorum librorum auctoritatem imminuere. Nam Celsus Philosophus multa ex Evangeliis commemorat, quæ ex discipulorum Christi libris se excerpere profitetur. Porphirius & Julianus qui nihil ex iis reticuerunt, quæ in Religionem Christianam aliquid opprobrii respergere poterant, de sacrorum tamen codicum suppositione tacent: adeo persuasi erant, eos genuina esse Apostolorum opera! ergo, &c.

Prob. 2. Si libri Novi Testamenti sub Apostolorum nominibus a viris mendacibus fuissent conficti, illud contigisset, vel ante vel post mortem Apostolorum: atqui neutrum dici potest. Non quidem 1. quis enim adeo temerarius & demens esse potuit, ut illud sub ipsis Apostolorum oculis auderet? quod si quispiam tentasset, illud profecto non ignorassent Apostoli: sed vel per se ipsos, vel per discipulos rescivissent. Re autem cognita, nonne obstitissent, ne ipsorum auctoritate & nomine abuteretur impostor, ad eos decipiendos quos immensis laboribus ad veritatem Evangelicam adduxerant? Supponamus, v. gr. confictas esse Pauli epistolas, ejusque nomine falso inscriptas: istud Apostolum diu latere non potuit; arctissimum quippe ipsi cum Ecclesiis quas fundaverat, commercium fuit: suos frequenter discipulos mittebat, ut illas inviserent; imo ipse ad eas sæpe ventitabat; numquid ergo tale mendacium non habuisset perspectum? Numquid contra detectam fraudem illico reclamasset? ergo 1. &c.

2. Non minus absurde diceretur, libros illos

post mortem Apostolorum fuisse confictos. Qua enim arte primi Christiani, v. gr. Galatæ, Romani, Corinthii persuaderi potuissent, ut crederent se a sancto Paulo Epistolas accepisse, earumque auctographa præ manibus habuisse, ut ait Tertullianus? Quomodo fieri potuit, ut illas Epistolas privatim & publice legerent, tanquam manu Pauli scriptas, tamen illas nec accepissent, nec de iis quidquam audivissent? ergo 2. &c. ergo, &c.

Iis argumentis si non moveantur increduli, Philosophum sibi minime suspectum saltem audiant, ex cujus ore luculenta hæc verba expressit victrix veritas *Je vous avoue que la majesté des Ecritures m'étonne, la sainté de l'Evangile parle à mon cœur. Voyez les livres des Philosophes avec toute leur pompe. Qu'ils sont petits près de celui-là! se peut-il qu'un livre à la fois si sublime & si simple, soit l'ouvrage des hommes? se peut-il que celui dont il fait histoire, ne soit qu'un homme lui-même? est-ce là le ton d'un enthousiaste, ou d'un ambitieux sectaire?*

Dirons-nous que l'histoire de l'Evangile est inventée à plaisir? mon ami, ce n'est pas ainsi qu'on invente, & les faits de Socrate, dont personne ne doute, sont moins attestés que ceux de Jesus Christ. Au fond, c'est reculer la difficulté sans la détruire. Il seroit plus inconcevable que pleusieur hommes d'accord eussent fabriqué livre, qu'il ne l'est qu'un seul ait fourni le sujet; & l'Evangile a des caracteres de vérité si grands, si frappans, que l'inventeur seroit plus grand que le Héros. (*Emile*, *tom.* 1. *pag.* 179.)

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Libri quidam profani diu habiti sunt ut genuini, qui postea tanquam suppositi recogniti sunt; ergo pariter libri Evangelici possunt esse suppositi.

Resp.

Resp. 1. Retorqueo argumentum: libri quidam suppositi fuerunt; ergo Ciceronis, Virgilii, Horatii & aliorum opera, sub eorum nominibus conficta sunt; quis vero, nisi Pyrrhonianus sit, illud ratiocinium admittat?

Resp. 2. Neg. conseq. Novi enim Testamenti libri nullum omnino suppositionis indicium exhibent. A traditione non interrupta iis auctoribus tribuuntur, quorum nomina præ se ferunt; admittuntur ut genuini, etiam ab iis quorum interfuit illud pernegare; multa continent præcepta cupiditatibus maxime ingrata, quæ haud dubie fuissent rejecta, si libri illi essent suppositi; facta complectuntur maximi momenti, quæ proinde non semel examini subjecta sunt; denique nec viventibus, nec mortuis Apostolis confingi potuere: quæ omnia genuinos esse Novi Testamenti libros demonstrant.

Objic. 2. Primis Ecclesiæ temporibus, ab Hæreticis multa Evangelia sub Apostolorum nominibus fraudulenter invecta sunt; ergo nostra pariter supponi potuerunt.

Resp. Neg. conseq. 1. Quia commentitia hæc Evangelia statim repudiata sunt. Eodem igitur Religionem incorruptam servandi studio ducti primi Christiani, quatuor alios Evangeliorum libros pariter rejecissent, nisi eorum sinceritas omnibus patuisset. Objectum igitur argumentum causam nostram juvat, nedum infirmet. 2. Nullus est, qui pro asserenda fictitiorum Evangeliorum fide vitam abjecerit. 3. Inepte prorsus spuria Evangelia nobis objiciunt Deistæ; cum enim Christi Resurrectionem, Ascensionem, ceteraque ejus miracula referant, sacrorum codicum in hac parte testimonium potius confirmant, quam illorum minuant auctoritatem.

Objic. 3. Authenticos esse Novi Testamenti libros ex Christianorum testimonio colligitur: atqui hæc probatio nullius est momenti; siquidem nemo judex in sua causa esse potest; ergo, &c.

Resp.

Resp. 1. Neg. maj. Non Christianorum enim tantummodo, sed & Paganorum testimonio nititur Novi Testamenti librorum authenticitas; quamvis eorum causæ plurimum interfuerit sacros codices in suppositionis suspicionem adducere, id tamen Christianis objicere non ausi sunt. Ex. gr. Julianus Imperator nunquam de Evangelicis aut aliis Novi Testamenti libris sermonem habet, quin eos Apostolis tribuat, quorum nomina præ se ferunt. Modo quædam loca, ex S. Pauli Epistolis, ut ipse testatur, decerpta refert; modo post Lucam & Matthæum nonnulla Christi verba vel facta commemorat: Quando Christianis prohibet ne humaniores litteras edoceant, *satis ipsis fuerit*, inquit, *Lucam & Matthæum in Galilæorum cœtibus exponere*. Vide S. Cyrillum Alexandrinum adversus Julianum.

Unde sic exclamat D. du Voisin, Doctor Sorbonicus: *Chose étrange! les incredules modernes osent contester un fait donc les Apostats & les Philosophes du IV. siecle étoiet obligés de convenir. Ont-ils donc recouvré quelque anciens titre inconnu à l'Empereur Julien? peuvent-ils se flatter de connoître mieux que lui les premiers monumens de l'histoire Ecclesiastique? Non, sans doute; mais, nous le dison à regret, dans la maniere dont Julien combattoit le Christianisme, on entrevoit encore quelque reste de pudeur & de bonne foi, que l'on chercheroit en vain dans les écrits de nos Philosophes*. (*Autorité des liv. du N. T. pag.* 125. & 126.)

Resp. Neg. min. Scilicet populum non posse in sua causa esse judicem: audiri enim solent omnes populi in his, quæ ad regimen suum legesque suas pertinent: atqui in Novi Testamenti libris continentur Christianorum regimen, leges, status, destinatio. Præterea Christiani, priusquam suum Christo nomen darent, Religionis vel Judaicæ, vel Ethnicæ, in qua nati fuerant & instituti, principiis erant imbuti; plurimis igitur

laborabant præjudiciis erga facta, quæ ipsis credenda proponebant Christiani, ideoque in propria causa non judicarunt; maximi ergo momenti est ipsorum testimonium, siquidem non pia quadam credulitate delusi, sed factorum evidentia victi, Religioni Christianæ sese addixerunt.

PROPOSITIO II.

Novi Testamenti libri non fuerunt quoad substantiam adulterati.

Prob. 1. Si Novi Testamenti libri fuissent quoad substantiam adulterati, illud contigisset, vel Apostolorum ætate, vel ætatibus subsequentibus: atqui neutrum dici potest; 1. enim quis sibi persuadeat Apostolorum scripta sub ipsorum oculis potuisse impune temerari? nonne statim reclamassent Apostoli, qui propagandæ, & servandæ sanæ doctrinæ toti incumbebant? nonne reclamassent fideles ab ipsis Apostolis eruditi, pro summa suos in magistros, & doctrinam ab iis acceptam reverentia? ergo 1. sacri codices Apostolorum ætate corrumpi non potuere; 2. nec ætatibus subsequentibus: tunc quippe innumera transcripta erant exemplaria per orbem universum sparsa, innumeræ versiones ubique terrarum existebant, & inter manus Christianorum versabantur; si quis igitur sacros libros quoad substantiam adulterare tentasset, undique statim fuisset reclamatum.

Prob. 2. Libri Novi testamenti vitiari quoad substantiam non potuissent, nisi vel a Judæis, vel a Paganis, vel a Christianis: atqui nihil eorum verisimile est: non quidem a Judæis; tum quia obstitissent Christiani; tum quia in Novi Testamenti libris, quales extant, plurima legere est Judæorum doctrinæ contraria, frequentissimas Christi adversus eos objurgationes, & alia bene mul-

multa Judæis prorsus indecora: atqui si libros nostros temerassent, hæc omnia procul dubio sustulissent. 2. Non a Paganis: plurima enim in sacris voluminibus continentur, quæ paganismum funditus evertunt, quale est de unius verique Dei cultu & adoratione præceptum: atqui ea profecto delevissent, si librorum nostrorum integritatem violandam suscepissent. 3. Non a Christianis: ii enim essent vel Catholici, vel Hæretici: atqui utrumque repugnat: namque si Catholici sacros codices corrupissent, reclamatum fuisset ab Hæreticis & vicissim. Præterea non potuissent Hæretici exemplaria Catholicorum adulterare; hæc enim præ manibus non habebant. Vice versa, penes Catholicos non fuit Hæreticorum exemplaria vitiare: siquidem in ipsorum potestate non erant; ergo libri Novi Testamenti quoad substantiam non sunt adulterati; sed facta quæ in ipsis narrantur, ad nos usque transmissa sunt integra.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Perierunt autographa Evangeliorum; ergo facile vitiari potuerunt quoad substantiam.

Resp. Neg. conseq. Nullam increduli assignare possunt historiam veterem & profanam, cujus habeamus autographum; numquid idcirco historias omnes in dubium vocant? præterea ab ipsis Ecclesiæ incunabulis extiterunt plurimæ Evangeliorum versiones, innumeri codices manuscripti: siquidem libri sacri per orbem universum, in quo tot sunt sermones varii, disseminati erant, a pastoribus explanabantur, ab omnium regionum Christianis legebantur: atqui tanta & versionum & manuscriptorum multitudo invicte obstat ne corrumperentur libri Evangelistarum: *Que d'obstacles*, inquit Lugdunensis Archiepiscopus, *se seroient opposés au dessein de corrompre ou d'altérer l'histoire de l'Evangile? les copies on étoient répandues dans toute la terre; une multi-*

 tu-

tude de nations diverses la respectoient comme un monument divin; elle étoit entre les mains de tous les fideles; chacun y trouvoit le titre fondamental de sa grandeur & de ses espérances; on la lisoit sans cesse dans les familles, dans les maisons particulieres, & dans les assemblées publiques de Religion. Et ne résulte-t-il pas manifestement de la reunion de toutes ces circonstances, que les Ecritures du Nouveau Testament n'ont eu rien à redouter, ni de la revolution des siecles, ni des entreprises de la nouveauté. (*Instr. past. pag.* 96. *Edit. in* 4.)

Objic. 2. Inter se non consentiunt librorum sacrorum exemplaria, sed in iis innumeræ sunt variantes lectiones, suas unaquæque linea habet, ita ut doctissimus Millius Anglus in sua Novi Testamenti editione Græca triginta millia collegerit; ergo sacri codices quoad substantiam fuerunt adulterati.

Resp. Neg. conseq. Variantes illæ lectiones minime probant divinos libros in his quæ alicujus sunt momenti, fuisse vitiatos. Non obstant enim quominus sacri codices sibi consonent; varietas non est in rebus, sed in verbis. Quod tibi libuerit exemplar, accipe; eadem miracula, eadem facta, eadem dogmata, eadem circa mores præcepta deprehendes. Objecta lectionum varietas in eo tantum sita est, & inde exorta quod, errante oculo, vel manu conscribentium, quædam litteræ vel additæ, vel detractæ, vel transpositæ fuerint.

Præterea Millius innumera exemplaria, innumeros codices manuscriptos, innumeras versiones secum invicem contulit, & omnes, vel etiam accentuum dissimilitudines, minutatim annotavit: non mirum est igitur tanto numero esse quas collegit variantes lectiones, quamvis sensum relinquant intactum. Qua de re audiamus doctissimum Bentley, qui præclaram Terentii editionem concinnavit: *Je dirai avec confiance, que*

dans

dans cet auteur, dont les ouvrages ne sont pas à beaucoup près un volume aussi gros que le Nouveau Testament, j'ai trouvé vingt-mille diverses leçons: que seroit-ce donc, si l'on collationnoit les manuscrits de Terence avec la même précision, &, si j'ose le dire, avec la même minutie, que l'on a fait ceux du Nouveau Testament*? je suis moralement assuré que, même sur la moitié moins d'exemplaires, les variantes ce Poëte monteroient à plus de cinquante mille.* (*Critique du discours sur la liberté de penser.*)

Denique hæc lectionum diversitas, quæ verba, non sensum afficit, sacrorum librorum integritatem confirmat, nedum infirmet; quo majori enim numero sunt alicujus libri exemplaria, eo difficilius est illum quoad substantiam corrumpere, eoque facilius ipsum a suis mendis repurgare, collatis scilicet inter se exemplaribus: atqui lectionum varietas probat exemplarium multitudinem. Ubi enim unicum est exemplar, ibi non potest esse lectionum diversitas.

Instab. Si divini essent Evangelistarum libri, Deus illos ab illis mutationibus defendisset.

Respondeo divinam Providentiam Evangeliorum libros in his omnibus servasse integros, quæ ad Religionem rerumque substantiam pertinent; quod sufficit ad cultus divini perpetuitatem, utque suum finem Deus assequatur. Numquid velit incredulus a Deo miracula continuo perpetrari, ut variationibus occurrat, quæ rerum humanarum conditioni illigatæ sunt, & quæ nullius sunt ad Religionem momenti?

En est il moins vrai, inquit D. De Montazet, *que ce sont par-tout les mêmes dogmes, la même morale, les mêmes prédictions, les mêmes promesses; la même suite d'histoire; que de tous les manuscrits, de toutes les versions, de tous les livres, il en revient toujours la même substance, la même foi; que tous, sans exception,*

nous

nous présentent J. C. opérant des prodiges, prêchant une doctrine sublime.... mourant au milieu des douleurs & des ignominies, sortant du tombeau par sa puissance, envoyant ses Apôtres dans tout l'univers, s'élevant au plus haut des cieux, & répandant de là son Esprit sur l'Eglise naissante?.... Que pouvions-nous demander de plus à la divine Providence; pour être assurés que ces monumens sacrés nous sont parvenus dans leur intégrité? (*Ibid. pag.* 101.)

PROPOSITIO III.

Facta quæ in novi Testamenti libris narrantur, omnimodam fidem sibi vindicant.

Prob. Facta illa omnimodam fidem sibi vindicant, a quibus omnem falsitatis suspicionem removent vel severioris critices regulæ: atqui ita se habent facta evangelica. Factorum enim historicorum veritas ex tribus æstimari solet. 1. Ex conditione & dotibus scriptorum; 2. ex ipsorum factorum natura; 3. ex modo quo referuntur: atqui hæc tria simul conjuncta factis evangelicis eam fidem conciliant, qua major dari non potest.

Prob. 1. pars: cum scriptores numero plures ea facta referunt, quorum vel testes oculati fuerunt, vel ipsis coævi, & pro quibus asserendis vitam fortiter abjecerunt; cumque ea est ipsorum conditio & indoles, quæ omnem fraudis suspicionem removeat; profecto ex scriptorum parte nutare non potest fides historica: atqui ejusmodi sunt scriptores Evangelici.

1. Quidem fuerunt numero plures, & factorum quæ narrant vel testes oculati, vel ipsis coævi. Namque octo sunt, nempe Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes, Paulus, Petrus, Jacobus, & Ju-

Judas; ex iis autem quinque, scilicet Matthæus, Joannes, Petrus, Jacobus, & Judas erant Christi discipuli, cum ipso vixere, ac proinde fuerunt testes oculati. *Quod vidimus oculis nostris*, inquit Joannes, *quod perspeximus*, *& manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ*, ... *& testamur*, *& annuntiamus vobis*. (1. *Ep*. *cap*. 1. *v*. 2. 3.) *Qui vidit testimonium perhibuit*. (*Joan*. 19. 35.) Tres vero alii, nimirum Lucas, Marcus, & Paulus fuerunt illis factis coævi, in regionibus ubi vixerat Christus nati; millies audierant Apostolos, & alios gestorum & miraculorum Christi testes; ergo 1. facta evangelica a pluribus referuntur Scriptoribus, qui fuerunt vel testes oculati, vel factis coævi.

2. Eorum conditio, indoles, mores omnem fraudis suspicionem repellunt: erant enim homines ex infima plebe, pauperes, illiterati; rudes, inculti, tardioris ingenii, quibus proinde universum orbem decipiendi consilium ridicule & absurde affingeretur. Morum integritate & innocentia ita fuerunt conspicui, ut nullum in ipsis vitium reprehendere potuerint Celsus, Porphirius, & alii Religionis Christianæ hostes acerrimi. Doctrinam sanam, a dolis & mendaciis prorsus alienam prædicant; in ipsis eminet mirus animi candor & singularis modestia; suos nævos ingenue produnt, & confitentur; suam animi imbecillitatem, ambitiosas contentiones inter se olim exortas, incredulitatem sibi a Christo non semel exprobatam. Denique bona temporalia spernebant, cum suis omnibus propter Christum valedixerint, & pro confirmanda factorum evangelicorum veritate sanguinem suum effuderint: atqui nemo sanus dixerit, hujusmodi Scriptores ad fraudem concinnandam esse comparatos.

Prob. 2. pars, quæ factorum evangelicorum naturam spectat: facta gravissimi momenti, diuturna, publiba, sensibus obvia, & ab iis admissa, quorum maxime interfuit ea pernegare, nequeunt

in.

in falsitatis suspicionem venire: atqui hujusmodi sunt facta evangelica.

1. Equidem sunt gravissima, & proinde ad excitandam attentionem aptissima: agitur enim de nova Religione instituenda, quæ mysteria rationi impervia, & morum præcepta cupiditatibus maxime ingrata proponit; agitur de abroganda Religione Judaica, de convellenda Ethnica superstitione; agitur de innumeris prodigiis, de cæcis videntibus, de mutis loquentibus, de surdis audientibus, de claudis ambulantibus, de ejectis dæmonibus, de mortuis ad vitam revocatis: atqui omnia hæc facta gravissima esse nemo negaverit.

2. Facta illa, sive miracula, diuturna fuerunt & publica, non uno vel altero momento edita, sed toto illo tempore, quo Christus & Apostoli Evangelium prædicarunt: non clanculum & coram paucis testibus; sed in media Hierosolyma, in templo, in Judæa, in Samaria, coram immensa hominum multitudine peracta sunt.

3. Ita erant sensibus obvia, ut ne infantes quidem circa illa decipi potuerint. Quis enim sibi persuadeat se maris fluctus calcasse incolumem; se cum multis hominum millibus saturatum fuisse paucis panibus & pisciculis; se propriis oculis conspexisse Lazarum in tumulo mortuum, & postea vitæ restitutum; se Christum a mortuis redivivum, secum ambulantem, comedentem, colloquentem vidisse, si nihil horum omnium viderit? Quis crediderit se miracula patrasse, donum linguarum accepisse, si nihil eorum contigerit?

4. Facta, sive miracula evangelica, ab iis fuerunt admissa, quorum maxime interfuit ea pernegare, nempe a Pharisæis, infensissimis illis Christi hostibus: de ipso enim sic testantur: *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum.* (*Joan.* 11. *v.* 47. & 48.) Ergo hujusmodi sunt facta evan-

vangelica, ut sacris scriptoribus fidem plurimam concilient.

Prob. 3. pars: nempe ad factis evangelicis fidem asserendam, maxime accommodatum esse modum quo referuntur. Nonnisi enim sinceritatem, ingenuumque animi candorem spirat; facta vel splendidissima cum ea sermonis simplicitate referunt scriptores sacri, quæ omnem fraudis suspicionem removet. Nefandam Christi mortem placido sedatoque animo narrant; *Ibi*, inquiunt, *crucifixerunt eum*. In eos, a quibus vexati fuerunt, nulla jactant convicia, imo nihil querimoniæ sibi permittunt; sed omnia nude, simpliciter placideque commemorant. Circumstantias omnes loci, temporis, personarum, fraudi, si qua esset, detegendæ aptissimas, describunt. Appellant vicos, urbes, annum, mensem, diem; proferunt nomina testium, coram quibus res gestæ sunt; ergo tum scribendi modus, tum scriptorum conditio, ingenium, mores, tum factorum quæ referuntur natura, omnimodam narrationi evangelicæ fidem conciliant; ergo facta quæ in Novi Testamenti libris continentur, certissima sunt.

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Scriptores Evangelici stylum simplicem & varios sinceritatis characteres affectant, ut facilius fucum faciant, quod ipsis mendacibus satis familiare est; ergo simplex & ingenuus scribendi modus non probat veraces esse Apostolos.

Resp. Neg. ant. Quia, si valeat istud argumentum, jam ruit omnis certitudo historica. Quæcumque enim in scriptoribus emineat sinceritatis species, semper dici poterit hanc fictam esse & fucatam. Præterea vera est, quæ in Apostolis elucet ingenuitas; tum quia nihil ipsis excidit quo dolus prodatur, quanquam alii post alios, & diversis temporibus scripserint; tum quia rudes erant tardiorisque ingenii, ut toties dictitant ipsimet

met Deistæ: atqui impossibile est ejusmodi homines decipiendi consilium sub ementitæ sinceritatis larva sic occultasse, ut nullum fraudis indicium ipsis elapsum fuerit; tum quia pro confirmandis quæ narrant factis, mortem alacres subiere: nemo quippe vitam pro mendaciis a se cognitis abjicit, ut sic exponit illustrissimus Lugdunensis Archiepiscopus.

La mort bravée par les Apôtres imprime à leur témoignage le dernier sceau de la vérité. Nous conviendrons qu'un homme abusé & affermi dans la séduction par le temps & par les préjugés, peut donner sa vie pour des fausses opinions. La conscience alors, quoique dans les ténébres, tient lieu de vérité & de lumiere.... mais que des sectateurs, sans interêt & sans motif, ou pour la seule satisfaction de faire prévaloir l'imposture, affrontent les horreurs du trépas, le cri de la conscience, les menaces de Dieu.... c'est une espece de délire qui est contre la nature, & dont il n'y a pas de traces dans l'histoire. (*pag.* 103. *édit. in* 4.)

Objic. 2. Sinceritas Apostolorum ex eo maxime colligitur, quod nullam ex sua fraude utilitatem sibi adpromittere potuerint: atqui propriam gloriam, aliamve mercedem sperare potuerunt, quamvis sua eos spes deluserit; ergo, &c.

Resp. Neg. min. 1. Quia Apostolos fuisse laudis humanæ cupidos ipsimet Pagani nunquam objecere. 2. Quia toti sunt in commendandis humilitate, patientia, rerumque temporalium contemptu. 3. Quia, si de factis quæ narrant non fuerint certi, nulla potuit ipsis spes affulgere genus humanum ad se pertrahendi, huicque confictas tot fabulas persuadendi. 4. Quia si nominis celebritatem aliamve mercedem terrenam quæsivissent, eam populis doctrinam & Religionem proposuissent, quæ vulgaribus præjudiciis & cupiditatibus fuisset accommodata: atqui tamen austera prædicant dogmata, opinionibus & cupidita-

tatibus, quæ tunc dominabantur, maxime contraria.

Objic. 3. Si quæ Apostoli narrant Christi miracula, essent certissima, Judæi omnes ad Religionem Christianam convolassent: atqui tamen eam plerique rejecerunt; ergo, &c.

Resp. Neg. maj. 1. Enim veritates vel apertissimas aliquando rejici nemo nescit, præsertim cum opinionibus jam receptis, præjudiciis, consuetudinibus, vel utilitati propriæ opponuntur. Hinc plerique Judæi, qui ex falsa opinione, Messiam potentissimum & triumphantem fore Principem sibi fingebant; quique morbos die sabbati curare nefas esse existimabant, Christum tanquam impostorem, violatæ legis reum habuerunt, ipsiusque miracula diabolo tribuerunt: hinc etiam Pontifices propriæ utilitati servientes, suoque in Christum odio excæcati, ipsi nullam adhibendam esse fidem docuere.

2. Quamvis indubitata essent Moyses miracula & sub Judæorum oculis peracta; quamvis Deum inter tonitrua & fulgura imperantem audiissent, paucis tamen interjectis diebus, dum Moyses tabulas legis acciperet, in Deum rebellarunt, vitulumque aureum adorare non veriti sunt: pariter ergo potuerunt Judæi Christi & Apostolorum miraculis, licet verissimis, refragari.

3. Si non omnes, permulti saltem Judæi Religionem Christianam amplexi sunt. Ex iis quinque millia, prædicante Petro, relictis Synagogæ castris, Christo nomen suum dederunt: atqui Judæi qui, superatis præjudiciis, Christo sese addixere, plus valent ad confirmandam factorum evangelicorum veritatem, quam ad eam infirmandam major reluctantium numerus... Numquid enim, dimissis legis Mosaicæ ritibus, quibus consueti erant, in Ecclesiæ Christianæ partes transiissent, nisi eorum contumaciam fregissent splendida, quibus collucebant nostra Religio, miracula?

4. Tandem illam Judæorum incredulitatem non

se-

semel prædixerant Prophetæ. *Non erit ejus populus, qui eum negaturus est.* (*Dan.* 9. 26.) Nedum igitur Christianæ Religionis veritati quidquam detrahat Judæorum cæcitas, ipsam contra plurimum confirmat. Falsa enim esset, si eam omnes Judæi suscepissent, quia suo exitu fraudarentur Prophetarum oracula.

Objic. 4. Christiani non semel ficta narrarunt miracula, ut Religionem Christianam magis credibilem efficerent, & commendarent; ergo idem de Apostolis suspicari licet.

Resp. Neg. conseq. 1. Argumentum mox propositum non minus ridiculum est quam ista; ex Historicis profanis multi fabulas narrant; ergo nulli historiæ fides debetur; in Galliis non desunt nummi adulterini, ergo nullus est sincerus. Si Christiani quidam, plus æquo creduli, miracula fictitia commemorant, non ideo rejicienda sunt divina; sed utraque, juxta sanæ critices regulas, diligenter excutienda sunt; tuncque compertum erit Christi miracula esse inconcussa, prodigia vero falsa nullis inniti probationibus. Idcirco Christiani sapientiores doctioresque commentitia quædam miracula, a viris superstitiosis invecta, nonnullasque historias fabulosas, admota critices face, exploserunt.

2. Absurde prorsus diceretur a Scriptoribus Evangelicis conficta esse miracula, ut Religionem Christianam facilius persuaderent; tum quia fraus illa stare non potest cum ea sinceritate, quæ in Apostolorum verbis & factis elucet, ut liquet ex dictis: tum quia si existimassent licitum esse in Religionis gratiam mentiri, ut ipsius veritas in animos facilius admitteretur, cur in Evangeliis multa occurrunt cupiditatibus ingrata, quæ a Religione suscipienda deterrere possunt? Præterea si ficta miracula voluissent obtrudere, numquid ea retulissent ut publica, utque omnibus Judæis habitatoribus notissima? Numquid locorum, temporum, & personarum circumstantias de-

descripsissent, unde fraus omnibus statim patuisset?

Objic. 5. Perierunt scripta, quibus olim Philosophi gentiles facta evangelica impugnabant. Ex iis non supersunt nisi fragmenta quædam apud Patres, a quibus haud dubie mutilata sunt. Jam vero, si existerent veterum Philosophorum monumenta, forte Apostolorum mendacia in apertam lucem proferrent.

Resp. 1. Si hujusmodi conjunctionibus convellatur veritas factorum, quæ omni argumentorum genere demonstrata sunt, jam in tota historia nihil erit certi. Quibuscumque enim probationibus facta quædam muniantur, respondere poterit contumax aliquis incredulus, deperditos fuisse libros, quibus hæc facta impugnantur.

2. Philosophorum gentilium scripta, non est quod tantopere extollant Deistæ: dum enim adhuc extarent, homines pene innumeri, factorum evangelicorum veritate perculsi, Religioni Christianæ nomen dabant, quamvis naturæ corruptæ sit maxime ingrata, & pro ea defendenda ad martyrium convolabant; non tanto igitur pretio erant Philosophorum opera, nec Apostolos mendacii convincebant.

3. Cum temporum injuria perierint illi Philosophorum libri, quid in ipsis scriptum fuerit divinare non possunt Deistæ; quo igitur jure asserunt, iis libris, si existerent, plurimum imminuendam esse Evangeliorum auctoritatem?

4. Argumenta Paganorum, quæ a SS. Patribus referuntur, simul & refelluntur, non minus subtilia sunt, quam ea quæ ab hodiernis Deistis proponuntur; cur ergo ea fuisse a SS. Doctoribus truncata tam confidenter affirmant?

Objic. 6. Facta evangelica non alia firmantur auctoritate, quam Evangelistarum, qui Christi fuerant Discipuli & amici, quippe in propria causa non sunt audiendi: ergo facta illa non sunt certa.

Resp.

Resp. 1. Et si sola Evangelistarum auctoritate niterentur facta evangelica, nihilominus essent indubitata. Octo enim sunt, ut jam diximus, Scriptores coævi, qui ea referunt, & qui apertissimos sinceritatis characteres præ se ferunt. Vix autem ullam reperias historiam profanam, quæ tot sibi vindicet auctores coævos, tantaque fide dignos.

2. Non ideo ipsis fides est deneganda, quod fuerint Christi Discipuli & amici. Numquid enim Historiæ Græcæ, Romanæ, in falsitatis suspicionem veniunt, quamvis ab indigenis, nempe a Græcis & Romanis scriptæ fuerint, qui patriæ suæ erant amantissimi? Præterea cur Christo, tanquam magistro, firmiter adhæserunt Apostoli? cur pro eo vitam abjecerunt? nonne quia ipsis comperta erat miraculorum veritas?

3. Hæc miracula non Evangelistæ duntaxat & Christiani admisere, sed & ipsi Pagani, infensissimique Religionis Christianæ hostes: qua de re consule librum, cui titulus: *La vérité de la Religion Chrêtienne prouvée par les faits, par l'Abbé Houteville, tom. 2. pag. 124.* & *la Religion Chrêtienne autorisée par le témoignage des anciens Auteurs païens. Les Païens euxmêmes,* inquit Archiepiscopus Lugdunensis, *n'ont pas osé contester les miracles de Jesus Christ. Célse, qui à attaqué la Religion avec tant de malignité & d'artifice, n'a jamais entrepris de les nier; Julien tâche de les déprimer: mais il ne les révoque pas en doute; & dès que leur certitude en a imposé à ces ennemis impaclables du Christianisme, de quel front les incrédules modernes, prétendent-els être plus éclairé, & faire prévaloir leur seule temérité sur dix sept siecles de respect & de prescrition?* (pag. 110.)

Objic. 7. Illi nullam merentur fidem, qui potuerunt decipi; atqui Scriptores Evangelici, &c. Potuit enim Christus esse medicus 1. peritissimus, qui plurimos morbos aliis insanabiles cura-

raret; 2. callidissimus, qui artem suam ipsismet Discipulis occultaret; ita ut sanationes illas pro totidem miraculis habuerint, quamvis naturæ vires non superarent: ergo, &c.

Resp. Neg. min. Fingunt adversarii decipi potuisse Apostolos, quia forte Christus occulta quædam remedia ægrotis furtim applicabat, eos solo voluntatis suæ imperio sanari exterius simulando; atqui ridicula est hujusmodi conjectatio. 1. Quia Christus fuisset impostorum omnium vaferrimus; atrocem autem hanc calumniam satis propulsant, tum ejus doctrinæ sublimitas, sanctitas, excellentia; tum morum integritas vitæque innocentia; tum ipsa mors quam in suæ missionis divinæ confirmationem sponte pertulit: 2. Ægroti, quos sanabat Christus, in pristinum statum illico restituebantur: atqui si remedia quædam naturalia clam adhibuisset, nonnisi lente & sensim convaluissent: sic enim agere natura consuevit. 3. Numquid Pharisæi aliique Christi hostes infensissimi ipsius in curandis ægrotis fraudem non advertissent? Dolum detegere eo facilius erat quod non clanculum, sed palam ægros sanaret. 4. Si potuerint Apostoli circa mirabiles quas operabatur Christus sanationes decipi, certe illud de iis dici non potest, quas ipsi in nomine ejus peragebant. Numquid ignorarunt, utrum remedia adhiberent, necne? ergo, &c.

COROLLARIUM.

Ergo Religio Christiana divinitus revelata est.

Nulla enim sunt divinæ revelationis argumenta splendidiora, quam miracula & Prophetiæ: atqui veris miraculis & Prophetiis firmatur Religio Christiana, ut constat ex Novi Testamenti libris, quos authenticos, integros & veraces esse de-

demonstravimus: ergo Religio Christiana divinitus revelata est, ac proinde divina & vera.

Tanti momenti veritas plurimis confirmatur argumentis, ex quibus ea seligemus, quæ debellandæ incredulorum pervicaciæ videntur aptiora. Aliæ probationes quærendæ sunt apud eos Scriptores, qui Religionem Christianam a Sophistarum argutiis & calumniis de industria vindicarunt.

A R G. I.

Ex Christi & Apostolorum miraculis.

Illa Religio vera est, quam Christus, ipsius institutor veris confirmavit miraculis; atqui Christus Religionis nostræ auctor eam, &c., ut patet ex Novi Testamentis libris, quorum integritatem & veritatem vindicavimus. Jubente enim Christo, aqua in vinum convertitur, morbi vel contumaciores aufugiunt, cæci vident, surdi audiunt, muti loquuntur, claudi ambulant, paralytici sanantur, dæmones ejiciuntur, mortui ad vitam redeunt, panes multiplicantur, horrenda maris tempestas sedatur; Christo moriente, velum templi scinditur, terra contremiscit, saxa confringuntur, monumenta reserantur, Sanctorum corpora suis e tumulis prosiliunt, sol insolitam eclipsim patitur. Ipse Christus mortuus ad vitam sese revocat, cælos conscendit, Spiritum Sanctum suos in Discipulos effundit: atqui stupenda hæc opera vera sunt miracula; siquidem totius naturæ creatæ vires superant.

Nec confugiant Deistæ ad incognitas quasdam naturæ leges, ex quibus ortum habuerint hujusmodi prodigia. Christus enim variis in locis, variis temporibus, variisque modis innumera edidit miracula: necesse igitur fuit ut leges illas, quas in naturæ sinu reconditas fingunt adversarii, perfecte noverit, ut eas suo nutu & arbitrio ad quemli-

libet usum flectere potuerit; atqui tanta cognitio, tantaque potentia verum esse miraculum, intimumque cum Deo commercium demonstrant.

Apostoli, etiam, mirabiles illi Christi Præcones & Vicarii, novum Christianæ Religioni splendorem addunt, insignia, patrando miracula, & quidem invocato Christi nomine. Ex innumeris pauca referemus: S. Petrus hominem *ex utero matris suæ annorum amplius quadraginta* claudum sanat; paralytico *ab annis octo jacenti in grabato* facilem membrorum usum restituit. (*Act.* 3. 4. 9.) Tabytham a mortuis suscitat; Ananiæ & Saphiræ mendacium repentina morte plectit, & quidem solo ipsius imperio; (*Ibid.* 9. 5.) ægroti in plateis expositi sola ejusdem umbra *liberantur ab infirmitatibus suis*. (*Ibid.* 5.) Sic etiam Paulus Barjesum, magum insignem, coram Proconsule Sergio subita cæcitate afficit: (*Ibid.* 13.) claudum Listris sanat; juvenem gravi casu oppressum ad vitam revocat. (*Ibid.* 13. 14.) Adeo stupenda sunt quæ operatur prodigia, ut eum Pagani tanquam Deum venerarentur, & sacrificium, nisi obstitisset, ipsi obtulissent.

Solvuntur objecta.

Objic. cum cive Genevensi in opere, cui titulus: *Lettres écrites de la Montagne*. Hæc probatio non valet, quam Christus ipse adhibere noluit in suæ missionis & doctrinæ confirmationem: atqui Christus ipse sua miracula noluit afferre in, &c. ergo, &c.

Resp. Neg. min. Scriptor enim Genevensis contra ipsam evidentiam pugnat, vixque potest malæ fidei notam effugere. Ex innumeris quippe Scripturæ locis compertum est Christum ad sua opera & miracula confugere, ut suæ missionis & doctrinæ veritatem confirmet: *Ego habeo*, inquit, *testimonium majus Joanne*. Quodnam autem illud est? *Ipsa opera quæ ego facio, testimo-*

monium perhibent de me, quia Pater misit me. (*Joan.* 5. 36.) Pharisæos ipsi fidem detrectantes sic increpat: *Si mihi non vultis credere, operibus credite.* (*Ibid. cap.* 10. *v.* 38.) Sic etiam narratur: *Circumdederunt eum Judæi, & dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Quid respondet Christus? *Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me.* (*Ib. v.* 24. & 25.) Sexcenta hujusmodi loca prætermittimus.

Inst. 1. Sic pronunciat Christus: *Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui judicet eum: sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die* (*Ibid. cap.* 12. *v.* 48.); ergo verbum Dei, non vero miracula, incredulos judicabit.

Resp. Neg. conseq. Judicabit quidem sermo Dei incredulos, qui ipsi fidem detrectaverint, at sermo miraculis confirmatus, & aliis argumentis, quibus divinam suam legationem demonstravit: sic enim ipse testatur: *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* (*Ibid.* 15. 24.)

Instab. 2. cum eodem: Consueverat Christus ab iis fidem exigere, in quorum gratiam erat miraculum operaturus; *Fides tua*, inquit, *te salvum fecit;* (*Marc.* 10. 52.) ergo mens ipsi non fuit miraculis fidem probare.

Resp. Neg. conseq. Cum enim Christus multa jam edidisset miracula, quæ divinam suam missionem satis superque demonstrabant, potuit fidem ab iis exigere, in quibus sanandis prodigia erat facturus.

Instab. 3. Christus non semel prohibuit, ne ægroti, quos sanaverat, illud miraculum promulgarent. Exempli gratia, duobus cæcis quibus visum restituerat, sic *comminatus est: videte ne quis sciat;* (*Matth.* 9. 30.) ergo suam missionem & doctrinam miraculis noluit confirmare.

Resp.

Resp. Neg. conseq. Ex eo quod enim quibusdam ægrotis Christus præceperit, ut acceptum sanationis beneficium silentio premerent, perperam omnio concluditur eum nunquam voluisse missionem suam miraculis certam facere. Nonne alia bene multa palam miracula patraverat, quæ hominum oculos & aures effugere non potuerunt? Nonne ex dictis constat eum opera sua in suæ missionis confirmationem protulisse? Præterea discipuli Joannis Christum sic interrogant: *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus? In ipsa autem hora multos curavit a languoribus, & plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donavit visum; & respondens, dixit illis: euntes renuntiate Joanni quæ audistis & vidistis, quia cæci vident, claudi ambulant, &c.* (*Luc.* 7. *v.* 20. & *seq.*) Nonne ibi Christus, ut in sexcentis aliis locis, miracula sua in missionis suæ testimonium allegat? Si quando igitur iis quos sanaverat, silentium imperaverit, exemplo suo nos docere voluit, citra necessitatem non evulganda esse nostra beneficia, ne superbia corrumpantur & vitientur.

Præterea quasdam ob causas & circumstantias speciales ita se gessit. Sic forte duobus cæcis prohibuit ne beneficium ab eo receptum publicarent, propter miraculi obscuritatem, quod domi intra privatos parietes fuerat patratum. Periculum enim erat, ne dolum aliquem suspicarentur ipsius obtrectatores. Voluit igitur omnem calumniæ occasionem, indicto silentio, præcidere, certus aliunde miracula quæ jam palam fecerat, & quotidie operabatur, satis esse ad suam auctoritatem muniendam.

Inst. 4. Christus miracula postulantibus aliquando denegavit, ut Herodi & Pharisæis; ergo miraculis suam missionem testari noluit.

Resp. Neg. cons. Potuit enim Christus missionem suam miraculis comprobare, & tamen nonnullis ea postulantibus aliquando denegare. 1.

 Quia

Quia pravis affectibus hoc beneficio indignos sese præbuerant. Noverat enim Christus eos miracula non quærere, nisi vel ut vanam curiositatem pascerent, vel ut inde insidias ipsi moliendi occasionem arriperent. Sic enim legitur: *Exierunt Pharisæi, & cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cælo, tentantes eum.* (*Marc.* 8. 11.) 2. Quia multa miracula jam aut viderant, aut certa ex fama cognoverant, & nihilominus in sua incredulitate contumaciter hærebant. Numquid hominibus tam male affectis debuit Christus nova prodigia, pro eorum arbitrio, concedere?

A R G. II.

Ex Prophetiis.

Illa Religio divina est, quæ veris stabilitur prophetiis, a Christo ejus institutore editis: atqui Religio Christiana, &c. plurimæ enim in libris evangelicis occurrunt. Duas tantum referemus, quarum altera ad Christum ipsum; altera ad Judæorum calamitates pertinet.

Prophetiæ Christi ad ipsum pertinentes.

Suis Discipulis prædixit Christus, a Judæis multa se perpessurum & morte damnandum, deinde Gentilibus tradendum, qui eum virgis cæderent, ludibrio haberent, cruci affigerent, & tertia die ad vitam se rediturum. *Ecce*, inquit, *ascendimus Jerosolymam, & Filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum & Scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget.* (*Matth.* 20.) atqui res eo modo evenisse quo prænunciatæ fuerunt, ex libris evangelicis compertum est.

Porro hujusmodi eventus nulla potuerunt huma-

mana sagacitate prævideri, & præter communem exspectationem contigerunt: nihil quippe egit Christus, quod vexationes illas provocaret; legis enim Mosaicæ cultorem religiosum sese præbuit, ad eamque servandam alios hortabatur; Propheta erat verbis & operibus conspicuus, qui suam omnem operam ad aliorum salutem conferebat; publicis gentis Judaicæ negotiis nunquam se immiscuit; omnium virtutum exemplar fuit absolutissimum. Quis igitur suspicari potuisset eum tot probris afficiendum esse?

Prophetiæ, quæ Judæorum calamitates spectant.

1. Templi excidium a Christo sic prædictum narrat Matthæus: *Egressus Jesus de templo ibat, & accesserunt Discipuli ejus ut ostenderent ei ædificationes templi. Ipse autem respondens dixit illis: Videtis hæc omnia. Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur.* (*Matth.* 24. *v.* 1. & 2.) Atqui accurate impletum fuit hoc vaticinium. Narrat enim Josephus, post expugnatam a Tito urbem Jerosolymam, nulla extitisse templi vestigia. (*Lib.* 7. *cap.* 34. *de Bello Judaico.*) Apud eumdem historicum, Eleazar in sermone ad judæos affirmat, diruta fuisse atque effossa ipsa templi fundamenta. (*Ibid.*)

2. De urbe dixerat Christus: *Venient dies in te; & circumdabunt te inimici tui vallo.... & ad terram prosternent te..... & non relinquent in te lapidem super lapidem* (*Luc.* 19. 44.). Atqui prædictionem hunc suum consecutam esse effectum sic testatur Josephus: *Illi qui urbem destruxerunt, æquarunt universum urbis circuitum, ut nulla remanserint indicia, ex quibus accedentes possent agnoscere urbem ibi antea fuisse.* (*Lib.* 7. *cap.* 1. *de Bello Jud.*)

3. Luctuosi illius excidii circumstantias describit

bit Christus: scilicet tempus: *Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant.* (*Matth.* 19. 34.) Et revera post 36. vel 38. annos hæc omnia contigere. Significavit etiam urbem esse obsidendam: *Circumdabunt te inimici tui vallo .... & coangustabunt te undique.* (*Luc.* 19. 43.) Docet præterea cladem hanc a gente Ethnica inferendam esse: *Jerusalem calcabitur a gentibus.* (*Ibid. cap.* 21. *v.* 24.) Atqui hæc singula evenisse testatur historia. Denique addit Christus Judæos malis urgendos esse, qualia a mundi incunabulis non extitere: *Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, neque fiet ....* (*Matth.* 24. 21.) Atqui horrendam hanc tribulationem expertos fuisse Judæos, constat ex istis Josephi verbis: *Omnium post condita sæcula res adversæ, si cum eis conferantur, quæ Judæis contigerunt, longe ab iis superari mihi videntur.* (*In proœmio, parag.* 4.)

4. Ea quæ cladem hanc consecuta sunt, non minus accurate prædixit Christus, nempe Judæos esse alios gladio interimendos, alios e patria extorres fore, servituti addicendos: *Cadent in ore gladii, & captivi ducentur in omnes gentes.* (*Luc.* 21. 24.) Atqui prophetiam hanc suum habuisse exitum, patet ex historia Josephi. Obsidionis enim tempore, cum ferro, tum fame perierunt undecies centena Judæorum millia, capta vero nonaginta septem millia; quibus si adjunguntur qui antea, sæviente hoc bello, jam occubuerant, summa erit, teste Josepho, 1337490. Postea Adriani Imperatoris temporibus, post ingentem Judæorum cladem, tristes horum reliquiæ per universum orbem dispersæ sunt, & plerique vilium instar pecorum sub hasta venditi fuerunt.

Dices: Potuit Christus futuras Judæorum calamitates ex causis naturalibus prænoscere. Ipsius enim tempore, Judæi omnibus erant odio & contemptui; tum quia unum colebant Deum; tum

quia

quia omne cum aliis gentibus commercium refugiebant. Noverat præterea Romanos, præpotentes illos Judæorum dominos, ipsorum ritibus esse infensissimos; potuit ergo ex iis circumstantiis futura genti Judaicæ infortunia præsagire:

Resp. Neg. ant. Neque enim ob gentis Judaicæ odium Hierosolymam evertunt Romani; quinimo nihil omisit Titus, ut Judæos ad obedientiam revocaret. Sæpe Josephum ipsorum tribulem ad eos misit, ut illos ad saniorem mentem adduceret. Ut templum ab incendio servaret, suam omnem contulit industriam; ignem, statim atque emicuit, extinguere conatus est; vetuit ne quidquam in templum milites auderent. Præterea Judeis non multum causæ fuit cur in Romanos rebellarent; siquidem suis uti legibus permissum ipsis fuerat. Quantum Imperatoribus essent obsequiosi, quo tempore descriptas calamitates Christus prænuntiabat, patet ex istis ipsorum verbis: *Non habemus Regem, nisi Cæsarem;* nulla ergo tunc erat rebellionis suspicio. Denique esto Christus ex Judæorum ingenio sibi perspecto potuerit futuros tumultus, & cladem inde consecuturam quodam modo præsagire; qua vero sagacitate, si merus homo fuit, prænoscere potuerat illius excidii circumstantias tam multiplices, tamque singulares? quo pacto prævidere potuit illius belli consectaria tam luctuosa, ut nihil simile in historia reperias?

ARG. III.

Ex Christi Resurrectione.

Si Christus mortuus ad vitam vere redierit, sua stat Religioni Christianæ, suaque missioni Christi veritas & divinitas; fieri quippe non potest ut Deus, quem summe bonum & veracem nobiscum agnoscunt Deistæ, impostoris fraudem eo miraculo confirmaverit, quo nullum est splendi-

didius: atqui Christus mortuus ad vitam vere rediit. Factum enim illud certissimum est, cujus testes nec decipi potuere, nec decipere voluerunt; nec etiam potuissent; si voluissent: atqui ita se habet Christi resurrectio.

Prob. 1. pars: Testes plurimi ad credendum minime proclives, circa illud factum decipi non potuere, quod ipsis multoties, conjunctim & unanimi sensuum testimonio fuit manifestatum: atqui 1. multi fuere resurrectionis Christi testes, siquidem *visus est plus quam quingentis fratribus simul, deinde Apostolis omnibus*. (2. *Cor.* 15. *v.* 6. & 7.) 2. Nimiæ credulitatis insimulari non possunt resurrectionis testes; eam quippe credere pertinaciter primo recusarunt, ex ipsorumque narratione constat, eos omnem ista de re spem abjecisse. Dum enim mulieres Christum redivivum ipsis renuntiant, *visa sunt ante illos, sicut deliramentum, verba ista, & non crediderunt illis*. (*Luc.* 24. 11.) Deinde ipsimet Apostoli, vel etiam propriis oculis fidem non habent. Namque *stetit Jesus in medio eorum.... conturbati vero... existimabant se spiritum videre, & dixit eis... palpate & videte quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Adhuc autem illis non credentibus... dixit: habetis hic aliquid quod manducetur?.... & cum manducasset cum eis, sumens reliquias dedit eis*. (*Luc. ibid.* 36. & *seq.*) ergo resurrectionis testes nedum fuerint ad credendum proclives, nimia peccarunt diffidentia. 3. Non semel aut iterum, sed multoties Christum conspexere redivivum; siquidem Apostolis *præbuit seipsum vivum, post passionem suam, in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei*. (*Actor.* 1. 3.) 4. Ex sensuum simul conspirantium testimoniis Christum a mortuis suscitatum cognovere, nempe ex visu, tactu & auditu: Namque, juxta narrationem Evangelistarum, eum sæpius viderunt, allocuti sunt,

sunt, audierunt, sanctissimamque ejus carnem propriis manibus contrectarunt. 5. Tandem testes illi non singuli tantum seorsim, sed omnes simul Christum ad vitam revocatum viderunt. *Plusquam* enim *quingentis fratribus*, eodem in loco congregatis conspiciendum sese præbuit; ergo 1. decipi non potuere testes resurrectionis.

Prob. 2. pars: scilicet eos decipere noluisse: manifestos enim sinceritatis characteres præ se ferunt, ut constat ex dictis; præterea ab hominis natura prorsus alienum est, sine ulla utilitatis spe, mendacium apertum, & factum cujus cognoscitur falsitas, inter acerbissima tormenta testari, testimoniumque illud suo sanguine obsignare: atqui, nisi Christus resurrexerit, Apostoli 1. factum cujus falsitatem noverant testati sunt citra ullam emolumenti spem, tum ex parte Dei qui mendacium abhorret, & præsertim mendacium ita sibi injuriosum, ut eum scelerati impostoris fautorem & patrem faciat; tum ex parte hominum a quibus nihil expectandum erat, præter contemptum, supplicia, mortemque ipsam; & si ita stupidi fuissent Apostoli, ut bonum aliquod temporale ex fraude sperarent, ab insana illa credulitate eos liberassent eventus & experientia. 2. Factum illud inter acerbissimos cruciatus testati sunt, & testimonium suo sanguine firmarunt. Porro extiterunt quidem viri qui pro patria, pro Religione falsa, sed quam veram existimabant, mortem subiere; sed quempiam assignent Deistæ, qui mortem oppetierit, ut factum testaretur, cujus falsitatem compertam habuerit; ergo 2. decipere noluerunt testes resurrectionis Christi.

Prob. 3. pars, scilicet eos decipere non potuisse, etiamsi voluissent. Ad decipiendum enim necesse erat, ut corpus Christi e tumulo tollerent: alioquin, ostenso Christi cadavere, fraus omnibus patuisset: atqui non potuerunt Apostoli corpus Christi tollere. Quo pacto enim id obtinuissent?

sent?

sent? an vi adhibita, & milites Christi custodes profligando? quis vero credat Apostolos adeo timidos, qui apprehensum Dominum fuga deseruerant, ausos fuisse cum armatis militibus congredi, ut quem vivum defendere noluerant, mortuum raperent? Præterea si illud tentassent, nonne statim a Judæis fuissent supplicio damnati, propter tantum in auctoritatem publicam scelus?

An seductionem adhibuissent; custodes oblata pecunia corrumpendo? sed inopes erant, & omni gratia apud alios destituti; sed verisimile non est custodes omnes officio suo defuisse, cum extrema omnia ex Judæis pertimescere deberent.

An per dolum & astutiam corpus Christi subripuissent, dormientibus scilicet custodibus, ut finxerunt Judæi? sed incredibile est omnes custodes ita gravi somno fuisse oppressos, ut nullus strepitu fuerit excitatus; frangendum quippe erat sigillum, & revolvendus lapis ingentissimus.

An vigilantiam custodum fallendo corpus furtim sustulere, monumentum scilicet per effossam humum subeundo? sed tumulus fuerat in rupe excisus, in quem proinde per cuniculos sese proripere non potuissent discipuli sine immensis laboribus, & sine magno strepitu. Præterea lapis non fuisset fracto sigillo amotus, quod tamen testatur Scriptura; ergo neque per astutiam, neque per vim, neque per seductionem corpus Christi auferre potuerunt Apostoli; ergo illud non sustulerunt, ac proinde non potuerunt decipere, etiamsi voluissent; aliunde nec decipere voluerunt, nec potuere decipi; nullum est igitur factum Christi resurrectione certius; eaque, tanquam fundamento inconcusso, nititur Religionis Christianæ divinitas.

De Christi resurrectione consulendi sunt præsertim *Ditton; Sherlock*, & *West*, qui illius veritatem adversus incredulos fortiter vindicarunt.

Sol-

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Non constat visum esse a discipulis verum Christi corpus, quod cruci affixum, in tumuloque depositum fuerat: ex Evangelistarum enim narratione, Christus sic apparuit, ut merum phantasma exhibuerit. Sic teste Luca, *Ipse evanuit ex oculis eorum;* (Cap. 24. 31.) ergo non valet Apostolorum testimonium.

Resp. Neg. ant. Quibus enim argumentis certi sumus hunc vel illum hominem, eum esse quem heri vidimus, iisdem, nempe visu, tactu, auditu, constare potuit, a discipulis conspectum esse Christi corpus, quod sepulcro conditum fuerat: ad omnem quippe phantasmatis suspicionem amovendam Apostolis permittit Christus, ut manus & pedes ipsius contrectent; cum iis mensæ assidet, manducat, & reliquias ipsis porrigit: Quod apud Lucam dicitur. Christum ex discipulorum oculis *evanuisse*, id unum significat, nempe eum ex visibili factum esse invisibilem, ut fert textus Græcus, quem ita vertit Henricus Stephanus: *conspici ab illis desiit.* Quis autem dubitat corpus, licet verum & solidum, ab oculis subduci statim posse?

Objic. 2. Contingere potuit ut diabolus corpus Christi in locum secretissimum celeriter transferret, unde sibi facile persuaserunt Apostoli Christum esse a mortuis suscitatum; ergo decipi potuerunt Apostoli.

Resp. Neg. ant. & hypothesim: pugnat enim 1. cum summa Dei veritate & sapientia, qui permittere non potuit, ut diabolus per simile prodigium Apostolos in errorem insuperabilem, & in orbe universo mox disseminandum, induceret; 2. cum diaboli ingenio, qui non potuit velle patrocinari Christianæ Religioni, cujus sanctitas ipsi summopere displicet.

Objic. 3. Illud testimonium non valet, quod

pugnat cum prædictione Christi: atqui testimonium Evangelistarum, &c. Christus enim prænuntiaverat se tertia die resurrecturum: si tamen Evangelistis credatur, res aliter contigit; namque, juxta ipsorum narrationem Christus die Veneris ad vesperam sepultus est, & die Dominica summo mane jam sepulcrum dimiserat; ergo, &c.

Resp. Dist. min. Verba enim Christi de tribus integris diebus non sunt intelligenda; eum quippe loquendi modum usurpavit, qui Judæis erat familiaris; solent autem Judæi, cum aliquem vel dierum vel annorum numerum computant, primum & ultimum in eo includere, nulla habita ratione horæ; ex. causa, octavo ab ortu die puer quisque erat circumcidendus; in illius autem numeri partes veniebant tum nativitatis, tum circumcisionis dies, quæcumque esset hora. Quod igitur ait Christus: *Oportet filius hominis ... die tertia resurgere*, (*Luc.* 24. 7.) illud, inquam, accipiendum est quasi diceret, *intra tres dies*: atqui res ita contigit: mortuus quippe est hora tertia vespertina diei Veneris, & resurrexit die Dominica; optime igitur consentiunt Evangelistarum narratio, & Christi prædictio.

Objic. 4. Christus suæ resurrectionis testes selegit mulieres & Apostolos; ille autem delectus suspicioni locum præbet.

Resp. 1. Nedum ultra modum credulæ fuerint mulieres resurrectionis testes, eam contra nonnisi difficile crediderunt, ut patet ex Evangelistis. Mulieres iisdem, quibus homines, sensuum organis instructæ sunt; in tribunalibus civilibus admittitur ipsarum testimonium; ut quid ergo nullius esset momenti ubi agitur de Christi resurrectione? nonne factum est sensibile & oculis obvium? 2. Illud factum non solæ mulieres testantur, sed omnes Apostoli; nec Apostoli tantum, sed alii testes permulti, quos nec decipi, nec decipere potuisse demonstravimus. Apostolis fa-

facultatem concessit Deus testimonia sua innumeris miraculis confirmandi, quo testimonio nullum esse potest luculentius, nullum auctoritate præstantius.

Objic. 3. illud factum nullam meretur fidem quod pauci testes affirmant, alii autem numero plures negant: atqui resurrectionem Christi pauci testes affirmant, nempe Apostoli; alii autem numero plures negant, nimirum custodes; ergo, &c.

Resp. 1. Dist. maj. Si pars affirmans nec efficacissimis nitatur argumentis, nec eos habeat sinceritatis characteres, quibus caret pars negans, conc. secus, neg.

Itaque testes, juxta vulgare effatum, non tam numerandi sunt, quam ponderandi. Si quod enim factum referant & affirment viri duo probi, tanquam oculati testes, & quorum interest illud inficiari, certe prævalere debent pluribus aliis testibus suspectis, idem factum ex propria utilitate negantibus. Porro si quales fuerint ex utraque parte testes paulisper attendatur, statim compertum erit, quibusnam sit fides adhibenda. 1. In Apostolis eminent pietas, probitas, sinceritas, ut liquet ex dictis; quis autem de militibus idem dicere ausit? 2. Apostolorum maxime intererat Christi resurrectionem inficiari, si eam falsam novissent; sic enim innumeris sese subduxissent incommodis & suppliciis; contra vero milites spe lucri ad eam negandam facile adduci potuerunt; 3. splendidis miraculis suum testimonium confirmarunt Apostoli, minime vero milites.

Resp. 2. Neg. min. 1. Enim ridicule prorsus testes dicerentur custodes. Quo pacto scilicet cognoscere potuerunt, corpus Christi ab ejus discipulis subreptum fuisse? Siquidem, ut ipsimet asserunt, dormiebant. Numquid nostris in tribunalibus quidquam valeret simile testimonium?

2. Custodes numero non superant oculatos resurrectionis Christi testes: non solum enim duo-

de-

decim Apostoli, sed etiam fratres plusquam quingenti Christum viderunt redivivum.

Objic. 6. Cum speciatim ad Judæos Christus mitteretur, ipsis & Synagogæ debuit suam resurrectionem immediate manifestare: atqui tamen res non ita contigit; ergo, &c.

Resp. 1. Ubi factum ita firmis comprobatur argumentis, ut nullus supersit justæ dubitationi locus alia postulari non debent argumenta. Quando in tribunalibus producti sunt testes, qui ad facti veritatem adstruendam sufficiunt, nemo conqueritur alios non fuisse appellatos; ergo pariter cum resurrectionis Christi testes protulerimus locupletissimos, & omni fide dignissimos, perperam objiceretur alios non fuisse prolatos.

2. Ex sepulcri custodibus rei veritatem accipere, omnes Apostolos & alios testes integerrimos audire potuerunt Judæi, multiplex igitur ipsis via suppetebat, qua tuto pervenirent ad certam resurrectionis Christi cognitionem; non potuere igitur merito conqueri, factum illud in occulto latuisse.

3. Suam resurrectionem Christus tum Judæis, tum innumeris populis apertissime manifestavit per Apostolorum testimonia miraculis confirmata: stupenda enim quæ in Christi redivivi nomine patrarunt prodigia, non minus perspicue factum illud Judæis, aliisque populis demonstrabant, quam si propriis oculis Christum vidissent ex mortuis suscitatum.

4. Verisimile est Judæos, etiamsi Christum vidissent redivivum, in sua incredulitate fuisse perstituros. Lazarum enim mortuum & jam fœtentem propriis oculis viderant ad vitam revocatum, nec tamen crediderunt. Si ipsis conspiciendum se præbuisset Christus, merum phantasma & spectrum a se visum dixissent, quod ipsorum oculis illuserat; potuit igitur Christus, qui Judæorum affectus noverat, novum illud suæ resurrectionis argumentum ipsis non concedere.

5.

5. Denique Synagoga, nefando deicidii crimine, sese tanto beneficio præbuerat indignissimam.

Objic. 7. Forte vivum adhuc erat corpus Christi, cum illud e cruce sustulit Joseph ab Arimathæa, potuitque adhibitis remediis sanari; deinde ejus loco cadaver aliud, vel ipse Joseph, vel Apostolis in sepulcrum intulerunt.

Resp. Pudeat incredulos fabulam confingere ita ridiculam, ut ne ipsi quidem Judæi eam excogitaverint. 1. Enim quæ ex perfosso Christi latere effluxit aqua, certissimum est, medicis judicibus, mortis signum. 2. Corpus Christi ita custodierunt milites, ut neque vulnera ejus foveri potuissent, neque aliud cadaver substitui. 3. Numquid sepulcrum obsignassent Judæi, nisi in eo jacere corpus Christi ipsis certum fuisset? 4. Cadaver tumulo conditum auferre non potuisse Apostolos demonstravimus; illud igitur palam ostendendo, Judæi Apostolorum mendacium publicam in lucem protulissent. 5. Quis crediderit Apostolos eam fraudem adhibuisse, ex qua nihil utilitatis, sed mortem tantum acerbissimam expectare poterant?

Objicies 8. Olim populum decepit Senator Romanus, a se visum fuisse Romulum in cælo avolantem testando; quidni ergo pariter populis fucum facere potuerunt Apostoli?

Resp. Neg. cons. & parit. 1. Enim prioris facti unus profertur testis, cujus id affirmare plurimi intererat, ad effugiendum scilicet populi odium, qui Romulum a Senatoribus interfectum fuisse vehementer suspicabatur; posterioris autem facti, nempe resurrectionis Christi, plus quam quingenti testes fuerunt, qui illius veritatem suo sanguine obsignarunt.

2. Quod a se visum asserit, nullo probat argumento Senator Romanus; resurrectionis vero Christi præcones, & splendidis miraculis & ipsa morte suum confirmant testimonium. 3. Facile fuit Romanis persuadere, principem sibi dilectis-

simum inter Superos sedem obtinuisse; non potuit autem, nisi gravissimis argumentis, adduci orbis universus, ut hominem coleret cruci affixum, ipsiusque doctrinam cupiditatibus adeo ingratam amplecteretur.

ARGUMENTUM IV.

Ex Christianæ Religionis propagatione.

Religio præjudiciis & cupiditatibus contraria, subsidiis humanis destituta, modis omnibus impugnata, & tamen per orbem universum celeriter diffusa, non nisi Deum suæ propagationis auctorem habere potuit: atqui ita se habet Religio Christiana.

1. Quidem præjudiciis erat opposita: suadendum enim erat Judæis, ut ritus & cæremonias legis mosaicæ, quibus erant addictissimi, desererent; ut quem hominem, veluti nefarium impostorem, probrosa morte damnaverant, eumdem, tanquam Deum verum, genuinum Messiam, & generis humani liberatorem agnoscerent: atqui nihil erat a Judæorum præjudiciis magis alienum. Suadendum erat paganis, ut tanquam inania simulacra rejicerent, quos hactenus coluerant Deos; ut eorum templa everterent: ut sacrificia & superstitiones, quibus tot a seculis assuetis erant, detestarentur; ut Jesum Christum cruci a Judæis affixum, tanquam verum Deum, adorarent: atqui hæc omnia receptissimis apud paganos, & longo sæculorum tractu firmatis opinionibus summopere adversabantur; ergo 1. Religio Christiana præjudiciis erat opposita.

2. Et cupiditatibus: nullibi enim vitio indulget; sed omnibus bellum indicit; dura & austera tradit præcepta, qualia sunt motuum animi moderatio, corporis conflictatio, voluptatum contemptio, inimicorum dilectio, injuriarum condonatio,

tio, paupertatis amor, sui despicatio, & alia multa, quæ naturam humanam exterrent. Bona quidem suis cultoribus promittit, sed futura, sed nostris sensibus impervia; ergo 2. Religio Christiana hominum quibus proponebatur cupiditates plurimum offendebat.

3. Humanis omnibus præsidiis fuit destituta. Hæc enim potissimum sunt, quæ novæ doctrinæ gratiam conciliare possunt, scilicet naturales ipsius præconum dotes, emolumenti temporalis spes injecta, principum auctoritas: atqui omnibus his subsidiis caruit Religio Christiana. Ipsius nimirum præcones sunt duodecim piscatores, nullis divitiis, nulla eloquentia, nulla apud homines auctoritate, nullis armis instructi; sed ignobiles, illiterati, pauperes & fere nudi. Nulla boni temporalis promissione gentes alliciunt; suis sectatoribus in hac vita nihil spondent, præter ignominiam, ærumnas, supplicia. Denique prioribus sæculis, Principes non habuit patronos, sed hostes sibi infensissimos experta est Religio Christiana; ergo 3. &c.

4. Modis omnibus impugnata fuit. Statim ab ipsius incunabulis, in illius excidium conspirarunt ubique vigens paganismus, Philosophorum subtilitas, Rhetorum eloquentia, politicorum prudentia, populorum superstitio, sacerdotum invidia, Judæorum perfidia, tyrannorum immanitas & omnia suppliciorum genera.

5. Generalis illa adversus nascentem Religionem Christianam conjuratio non obstitit, quominus per orbem universum celeriter sese diffuderit. Tam stupendi progressus testis est Apostolus, qui ad Romanos scribit: *Fides vestra annuntiatur in universo mundo.* (*Rom.* 1. 8.) Testis est Plinius Asiæ Proconsul qui, exeunte primo seculo, de Christianis ita scribit ad Imperatorem Trajanum: *Neque civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis hujus contagio pervagata est.* (*Lib.* 10. *Ep.* 97.) Testis est Tertul-

tullianus, qui sæculo II. Romanos Imperatores sic alloquitur: *Hesterni sumus, & vestra omnia implemus, urbes.... castra.... palatium, senatum, forum; sola vobis relinquimus templa.* (*Apolog. cap.* 54.) Ergo 5. &c. ergo, &c.

Et vero tanta tamque repentina Religionis Christianæ per orbem propagatio vel facta est per Apostolorum miracula, vel sine miraculis. Si 1. dixeris; ergo in Religionis nostræ gratiam miracula ediderunt Apostoli: ac proinde divina est: si 2. ergo miraculum fuit omnium maximum, religionem, quæ superanda habuit tot obstacula, tam late celeriterque ab ignobilibus piscatoribus diffusam fuisse; ergo rursum divina demonstratur. *Si miracula facta esse non creditis*, inquit Augustinus, *hoc... unum grande miraculum sufficit, quod terrarum orbis sine ullis miraculis credidit.* (*Lib.* 22. *de civ. Dei*, *c.* 5.)

Solvuntur objecta.

Objic. 1. Illud veram & divinam esse Religionem non probat, quod falsis Religionibus, ipsique errori commune est: atqui propagationis celeritas, &c. siquidem Paganismus, Mahumetismus, Calvinismus, & Lutheranismus, celeres habuere progressus; ergo, &c.

Resp. Dist. min. Communis est, sed diverso modo, conc. eodem modo, neg.

Porro non ex sola propagationis celeritate veram & divinam esse Religionem Christianam colligimus; siquidem error aliquando promptius serpit, quam ipsa veritas: sed nostræ Religionis divinitatem ex eo concludimus, quod, licet præjudiciis & cupiditatibus ingrata, humanis omnibus præsidiis destituta, imo omnibus adversus eam conjurantibus, orbem tamen universum tam cito invaserit. Quod totam fere terram occupaverit Paganismus, nihil mirum est; cupiditates enim fovet, & innatæ ad libidinem propensioni blanditur; & Principum auctoritate nitebatur.

I-

Idem de Mahumetismo dicendum est. Nihil divini arguit illius propagatio. Hujus quippe institutor eam bellando & occidendo, non persuasione, sed armis victricibus, propagavit: contra vero Apostoli non interficiendo, sed moriendo, Religionem Christianam per totum fere orbem diffuderunt.

Pariter Religio Luterana & Calviniana viis prorsus humanis suam assecuta est propagationem, Viros doctos & ipsos Principes habuit sibi patronos. Aliunde molliora ipsius dogmata ingenitis cupiditatibus maxime sunt accommodata. Clericis nempe conjugia permittunt; Religiosos suis liberant votis, peccatorum confessionem, jejunia & alia bene multa naturæ corruptæ importuna sustulerunt; ergo nihil nisi humanum exhibet modus, quo præfatæ Religiones fuerunt propagatæ; contra vero nihil nisi divinum sapit modus, quo suos progressus obtinuit Religio Christiana.

Instab. Religio Christiana suos Imperatorum potentiæ edictisque debuit progressus; ergo modo prorsus humano propagata est.

Resp. Neg. ant. Tribus enim prioribus sæculis, antequam Imperatores fierent Christiani, igne, ferro & omni tormentorum genere vexati sunt Christi discipuli; in eorum perniciem promulgata sunt sævissima Imperatorum edicta, ut omnibus notum est; atqui tamen tribus his sæculis, totum fere orbem pervagata est Religio Christiana, ut jam ostendimus; ergo Imperatorum auctoritati tribuenda non est ipsius propagatio. Præterea quibusnam Imperatorum edictis adscribenda est ipsorum Principum & Regum conversio, qui Evangelii jugo ferocia colla subdidere, jussi incendere quod prius adoraverant, & adorare quod incenderant?

Instab. Propagatio Religionis Christianæ a Constantini Imperatoris ad fidem conversione sponte exorta est, quia, ut ait Poeta, *Regis ad exemplum totus componitur orbis*, ergo Religio Chri-

stia-

stiana suam Imperatorum auctoritati debet propagationem.

Resp. Neg. ant. 1. Quia ante Constantinum qui primus Imperatorum Christo nomen dedit, longe lateque suos ramos extenderat Religio Christiana, ut constat ex dictis. 2. Quia innumeræ extabant gentes quæ sub Constantini ditione non erant constitutæ, quæque tamen, rejectis falsorum numinum simulacris, ad Christianorum castra transierunt. 3. Nedum gentes plurimæ Principum exemplis ad fidem fuerint adductæ, e contrario, tribus ante Constantinum sæculis, Imperatores minis, edictis, populos a Religione Christiana, quantum in se erat, deterrebant.

Objic. 2. Tempore Christi & Apostolorum, orbis erat litteratus, idola sordescere incipiebant, & falsorum numinum cultus, qui rationis est dedecus, suam in ruinam jam propendebat; ac proinde Religioni Christianæ locum facile cessit; ergo in illius propagatione nihil est nisi humanum.

Resp. 1. Quamvis orbis ad deserendum idolorum cultum fuisset propensus, non ideo tamen paratus erat ad eam Religionem suscipiendam, cujus austera sunt dogmata, præjudiciis & cupiditatibus odiosa. 2. Temporibus Demosthenis, Euripidis, &c. Græci non minus erant litteris exculti, quam Romani ætate Christi: atqui tamen in ridiculo idolorum cultu perstiterunt. 3. Quæcumque fuerit, temporibus Christi & Apostolorum, orbis litteratura, certum est eam, nedum Religionis incrementis profuerit, adversus ipsam totis viribus pugnasse. Quot enim Philosophi, quot Oratores, quot eruditi contra fidem Christianam dimicarunt! insanus quidem erat idolorum cultus, sed aliter sentiebant pagani ipsius superstitionibus dediti.

Objic. 3. Sufficiebat novitatis amor ad impellendos populos, ut Religionem Christianam amplecterentur; ergo minime necesse est ad virtutem divinam confugere.

Re-

Resp. Neg. ant. Novitatis enim amor homines non impellit, ut eam Religionem amplectantur, quæ ipsorum commodis & fortunæ plurimum nocet. Quis autem nesciat plerosque paganos, qui Religionem Christianam profitebantur, suis bonis fuisse exutos, ab officiisque & dignitatibus Reipublicæ exclusos? Præterea novarum rerum cupiditas quosdam quidem excitare potest, nequaquam vero permultas & universas gentes. Denique amor vitæ homines vehementius movet & potentius, quam novitatis studium; quis ergo crediderit istud potuisse innumeros homines ad eam Religionem pertrahere, cujus discipuli tot cruciatibus mortique certissimæ erant obnoxii?

Objic. 4. Religionem Christianam primum non suscepit nisi plebs ignobilis & imperita, ut ipse declarat Apostolus: *Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles:* (1. *Cor.* 1. 26.) ergo nihil habet divini Religionis Christianæ propagatio.

Resp. 1. Neg. ant. Quod dictitare solent increduli, nempe Religionis Christianæ primitus non alios fuisse sectatores, quam plebem imperitam ignobilem, omnino falsum est. Dum enim Christus ipse degeret in terris, discipulos habuit genere, conditione, & doctrina conspicuos, Nicodemum scilicet Judæorum Principem, (*Joan.* 3. *v.* 1. & 2.) Regulum quemdam Capharnaiticum, (*Ibid. c.* 4. *v.* 46. & 53.) Jairum Synagogæ Principem, (*Luc.* 8. 41.) Lazarum & sorores ejus, (*Jon.* 12.) Zacchæum Publicanorum Principem, (*Luc.* 19. 2.) Centurionem, miraculorum quæ mortem Christi illustrarunt, testem oculatum, (*Matt.* 27. 54.) Josephum ab Arimathæa nobilem Decurionem, (*Marc.* 15. 43.) & alios plures generatim tantum ab Evangelistis indicatos. *Ex Principibus Judæorum*, inquit Joannes, *multi crediderunt in eum*. (12. 42.) Paulo post Christi mortem, innumeri fidem amplexi sunt, tum Ju-

dæi,

dæi, tum gentiles, inter quos plurimi erant genere vel doctrina illustres.

Quamvis autem in ipsis Ecclesiæ incunabulis multi extiterint Christiani genere & scientia nobiles, dicere tamen potuit Apostolus, *non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles;* si nimirum spectetur immensa credentium multitudo.

Resp. 2. Neg. conseq. Esto fides Christiana primum a plebeiis tantum hominibus suscepta fuerit, non ideo notabit argumentum ab illius propagatione deductum. Quis enim nesciat rudem plebeculam suæ Religioni, suis institutis, suis moribus, non minus tenaciter adhærere, quam viros nobiles & eruditos? quo pacto igitur fieri potuit, ut homines imperiti & plebeii a falsorum numinum cultu, in quo nati fuerant & instituti, ad eam Religionem traducerentur, quæ cum ipsorum moribus, præjudiciis, cupiditatibus pugnabat, quæ eos durissimis vexationibus & mortis periculo exponebat? contingere profecto non potuit tam mirabilis animorum conversio, sine certissimis argumentis, sine splendidis miraculis, sine potentissimo divinæ gratiæ auxilio.

ARGUMENTUM V.

Ex Martyrum fortitudine.

Vera est Religio Christiana, si Martyrum in ea defendenda fortitudo, non sit naturæ, sed gratiæ & divinæ virtutis opus: atqui rem ita esse nemo sanus dubitaverit, si Martyrum multitudinem, varia suppliciorum genera, & modum quo ea perpessi sunt, consideret.

1. Quidem hæc fortitudo non in paucis, quos natura fortes & impavidos fecerit, eluxit; sed in hominum pene infinita multitudine, cujuscumque ætatis, sexus & conditionis, in viris & mulierculis, in senibus & adolescentibus, in pueris & puel-

puellis, in nobilibus & ignobilibus, in doctis & rudibus. Quanta fuerit hæc multitudo probat persecutionum numerus. Decem sub Imperatoribus Ethnicis per tria Ecclesiæ priora sæcula recensentur. Sed omnium crudelissima, sive temporis diuturnitate, sive locorum amplitudine, sive tormentorum atrocitate, fuit sub Diocletiano, ejusque in Imperio collegis Maximiano & Galerio, quæ toto duravit decennio, & ab oriente in occidentem terram vastavit universam. Omnis sexus & ætatis homines in flammas conjecti sunt, & gregatim, præ nimia multitudine, ignibus consumpti. Reddita per Constantinum pace, & sedatis intra Imperium vexationibus, in Christianos immaniter desæviit Sapor Rex Persarum. Tum vero tot viri & mulieres martyrii palma nobilitati sunt, ut, teste Sozomeno, ii, quorum nomina servabantur ab Ecclesia, ad sexdecim millia pervenerint, & innumerabiles fuerint illi, quorum nomina exciderant. (*Hist. lib.* 2. *cap.* 14.)

Quod de immensa Martyrum multitudine asserimus, in dubium revocare non sinunt publica certissimaque monumenta. Id enim constat ex Imperatorum adversus Christianos edictis, ex scribarum publicorum commentariis, qui acta excipiebant, & a quibus exemplaria magno pretio extorquebant Christiani; ex relatione tum Proconsulum qui ad Imperatores ejusmodi acta mittebant, tum Confessorum qui suas ipsi res scribebant: tum fidelium qui Martyrum certaminibus adfuerant, denique ex Patrum pro Religione Christiana apologiis. Porro hæc monumenta conjunctim sumpta omnem excludunt falsitatis suspicionem. Hæc autem Martyrum fortitudo tam universalis, non naturæ, sed divinæ virtuti tribuenda est.

2. Idem probant varia & acerbissima quibus vexati sunt tormenta. Expugnandæ Martyrum constantiæ adeo cupidi erant Tyranni, ipsorumque ministri, ut certatim novum quoddam suppli-

plicii genus excogitarent, quo crudelius desævirent. Ex Christianis alii crucibus affixi, vel acutis stipitibus impositi erant; alii ad bestias damnati, & ferarum pellibus contesti, cruentis canum dentibus laniandi objiciebantur; multi instar facium pice delibuti, in nocturni luminis usum palam adhibebantur; plurimi admotis facibus incensi vel prunis subjecti lento igne singulis in membris torquebantur. Denique fractis ossibus, ruptis viscerum compagibus, dilaceratis lateribus, jam nullus novis vulneribus supererat locus. Porro tanta supplicia tolerare, cum uno verbo ab iis te liberare facile sit, humanæ non est naturæ sibi soli permissæ.

3. Divinam & efficacissimam opem demonstrat modus, quo tanta supplicia Martyres tolerabant. Coram Tyrannis stabant impavidi, plus damnari, quam absolvi cupientes. Ad tormenta, quasi ad victoriam, properabant alacres, & tacitam animi lætitiam in vultu præferentes. Ita comparatus fuit S. Ignatius, ut patet ex sua ad Romanos epistola; ita Martyres Lugdunenses, ut testatur Ecclesia Viennensis; ita & alii Martyres affecti erant, ut in ipsorum actis legere est apud *Ruinart*: atqui sensus illos tantamque fortitudinem viribus humanis tribuere non licet, sed efficaci omnipotentis Dei auxilio, qui suos athletas medio in certamine corroboravit; ergo sive Martyrum multitudinem, sive horrenda quæ perpessi sunt tormenta, sive modum quo ea tolerarunt, spectaveris; non poteris non confiteri, divinam esse Religionem, pro qua tot illustres victimæ fortiter occubuerunt.

Solvuntur objecta.

Obj. 1. Qui fidei Christianæ Martyres appellantur, ii, non Religionis, at seditionis & rebellionis causa interfecti sunt; ergo in Religionis Christianæ gratiam nihil probat quam ostentas Martyrum multitudo.

Re-

Resp. Neg. ant. 1. Quia si Christiani fuerunt seditiosi, cur Legio Thebana quæ 6600. bellatorum complectebatur, non rebellavit? cur vim armis non repulit? cur tanquam agni mitissimi, armis depositis, sese trucidandos obtulerunt? 2. Scribit Tertulianus Christianos tanto fuisse numero, ut Romanum Imperium evertere facile potuissent, si adversus Imperatores arma suscepissent: atqui tamen ita erant a seditione alieni, ut mortem, licet acerbissimam, licet injustam, patienti animo tolerarent. 3. Varia Imperatorum edicta refert eruditus Bullet in opere, cui titulus: *L'établissement de la Religion par les autres paiens*: atqui ex iis nullum occurrit, in quo seditionis crimen objiciatur Christianis; eam tantum ob causam damnati sunt, quod Imperii Deos adorare, iisque thura incendere detrectarent. 4. Illud a Martyribus Christianis omnem removet seditionis & rebellionis suspicionem, quod pro Imperatoribus, inter ipsa supplicia preces ultro funderent.

Objic. 2. Martyrum Christianorum constantia tribuenda est vel stupiditati, vel inanis gloriæ cupidini, vel emolumenti cujusdam temporalis spei, vel fanatico furori; ergo Religionis Christianæ veritatem non probat.

Resp. Neg. ant. quoad singulas partes: 1. quidem Martyrum constantia stupiditati perperam adscriberetur: ex iis enim plurimi non minus eruditione & ingenio, quam morum sanctitate insignes fuerunt. Quis stupidos dicere ausit, Ignatium, Polycarpum, Justinum, Iræneum, Cyprianum, &c. quorum in scriptis pariter elucent doctrina & pietas? Præterea quantumvis plumbei & hebetes fingantur homines, non ideo innatum omnibus vitæ amorem exuunt. Quo pacto igitur fieri potuit, ut homines innumeri eo stupiditatis venerint, ut sine causa vitam inter acerbissimos cruciatus abjicerent?

2. Non minus absurde inanis gloriæ cupidini tri-

tribueretur Martyrum fortitudo; tum quia prioribus Ecclesiæ sæculis, nihil magis probro erat & dedecori, quam nomen Christianum; tum quia paucos reperire est, quos ita moveat gloriæ desiderium, ut pro ea consequenda, nihil periculi refugiant; fieri ergo non potuit ut innumeri homines cujuscumque sexus, ætatis, conditionis, vanæ gloriæ illecebris capti, durissimam mortem sustinuerint, tum quia plerique Martyres sperare non potuerunt, fore ut suum nomen ad posteros transmitteretur: neque enim ignorabant, ex iis qui pro fide moriebantur, plurimos oblivioni tradendos, & insigniores tantum famæ celebritatem esse consecuturos.

3. Denique Martyres Christianos non fecit furor quidam fanaticus: si enim aliquando contigerit, ut nonnulli homines fanatici, fervidæ imaginationis æstu abrepti, pro defendendis opinionibus absurdis vitam profuderint, brevi evanuit insanus hic furor; nunquam simul eodemque tempore invasit homines, lingua, moribus, locis a se invicem maxime disjunctos; plurimum igitur discrepat ab illorum Martyrum constantia, qui eodem tempore, per diversas orbis partes pro fide strenue occubuerunt. Præterea nihil a fanaticorum vesania magis alienum est, quam ea animi tranquillitas, & moderatio, quæ in Martyribus Christianis longos inter cruciatus eluxit, ut constat ex ipsorum actis.

Objic. 3. Suos quæque Religio Martyres habuit; suos Pagani, suos Hæretici jactant; ac proinde nullius est roboris argumentum in gratiam Religionis ex Martyribus deductum.

Resp. Inter Christianos Martyres & alios plurimum est discriminis. Priores enim numero prope sunt infiniti; alii vero pauci numerantur. Præterea Martyres qui primis sæculis pro fide Christiana moriebantur, maxima ex parte vel Judaicis ritibus, vel gentilium superstitionibus addicti fuerant; pro Religione ergo nova, eique opposi-

ta, in qua ab ortu instituti fuerant, tot cruciatus patiebantur; alii vero pro Religione avita, in qua nati fuerant & educati, occubuere. Denique Pagani & Hæretici Martyres pro dogmatibus & opinionibus speculativis passi sunt, in quibus facile deluditur & decipit imaginatio; Christiani vero Martyres Ecclesiæ nascentis tot supplicia perpessi sunt, pro confirmandis factis sensibilibus & publicis, in quibus decipi non potuerunt; nempe affirmabant vera esse miracula, quæ a Religionis Christianæ præconibus patrata fuerant, quorum testes sese asserebant, & propter quæ fidem Christianam susceperant. Ita inter alios SS. Cyprianus, Justinus, Quadratus, &c. Numquid autem fieri potest, ut ingens hominum numerus pro mendaciis a se recognitis mortem adeat durissimam?

ARGUMENTUM VI.

Ex inconcussa perpetuaque Religionis Christianæ stabilitate.

Constans Religionis Christianæ duratio indubitatum est argumentum, eam divinitus institutam esse, potentissimoque Dei præsidio circumseptam. Quisquis enim variarum, quæ diversis temporibus prodierunt, Sectarum historiam animo perlustraverit, is facile deprehendet eas, postquam plus minusve celebritatis obtinuerunt, tandem extinctas esse & oblivione sepultas. Eamdem fortunam si non experta fuerit Religio Christiana, illud nec hominibus, nec eventibus debet beneficium. Sola enim pluribus conflictata est vexationibus, quam ceteræ omnes simul institutiones. A mille & septingentis annis, quot pericula, quot certamina nonne habuit sustinenda?

Eam tamen videmus omnibus superstitem erroribus, inter varias rerum humanarum vicissitudines, inter populorum ruinas, inter innume-

ras

ras Imperatorum conversiones immotam stare. Nec conjurata Principum potentia, nec obstinata dæmonum improbitas, nec impiæ novatorum molitiones, nec hæreticorum fraudes, nec fidelium corruptela, nec temporis diuturnitas, quæ omnia sensim absumit & delet, eam evertere potuerunt. Quemadmodum aquæ diluvii super universam terram effusæ, nedum arcam confringerent, eam tantum sublimiorem in locum erexerunt; ita diversæ procellæ & tempestates, quibus agitata fuit Religio Christiana, & ipsius custos fidissima Ecclesia, ad illud tantum profecerunt, ut novam ipsi majestatem adderent, eamque magis conspicuam efficerent.

Quis Religionem hanc semper lacessitam, numquam autem victam inspiciens, in perpetuis ipsius victoriis constans miraculum non agnoscat? quis non fateatur cum Judæorum sapientissimo: divinum illud opus esse, in cujus excidium omni ope atque opera nequicquam incubuerunt homines? *Sinite illos: quoniam si ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissolvetur; si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere illud, ne forte & Deo repugnare inveniamini.* (*Act.* 5. 38.) Præteriti multiplicesque Religionis Christianæ triumphi, de futura ipsius gloria certiores nos faciunt. Qui bellum ipsi audent indicere, vel aliquando huic nomen dabunt, & obsequentur dociles, vel ab ea conterentur.

COROLLARIUM.

Immortales igitur Deo optimo maximo grates rependere debemus, quod singulari ejus beneficio in Christianæ Religionis veluti gremio nati fuerimus & instituti. *Non fecit* enim *taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit eis.* Sed tanto munere & Christiani nomine non est quod glorienmur, si vitam ad sanctissimas illius leges componere detrectemur, si quas præcipit